

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií

**Možnosti resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí
svobody prostřednictvím programů zacházení**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracovala:

Bc. Hana Vlčková

Brno 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Možnosti resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím programů zacházení“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Praze dne 27.3.2012

Bc. Hana Vlčková

Děkuji panu PhDr. Miloslavovi Jůzlovi, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za vstřícnost, podnětné rady a připomínky, ochotu a věnovaný čas.

Dále chci poděkovat celé své rodině za trpělivost, kterou se mnou měli při zpracování této diplomové práce.

Obsah

Úvod	1
1. Vývoj vězeňství.....	3
1.1. První známky o existenci vězeňství	3
1.2 Pokus o zjištění, kdy začal být trest vnímán i jako možnost nápravy	5
1.2.1 Počátky nápravy ve světových systémech	5
1.2.2 Počátky nápravy na našem území	10
1.3. Vývoj trestání na našem území do r. 1918.....	11
1.4 Postoje a možnosti uplatňování výchovných aspektů v rámci ČSR a ČSSR.	13
1.4.1 Vývoj vězeňství od vzniku ČS republiky až do konce II. světové války	13
1.4.2 Vývoj vězeňství v letech poválečných až do sametové revoluce.	15
2. Humanizace českého vězeňství po roce 1989	18
2.1 Porevoluční změny ve vězeňství.....	18
2.2 Legislativní změny ve vězeňské službě po r. 1989	22
3. Reforma českého vězeňství.....	24
3.1 Právní úprava výkonu trestu v ČR	25
3.2 Právní úprava Vězeňské služby ČR.....	30
3.2.1 Vězeňská služba ČR a její organizační struktura.....	31
3.3 Aktuální problémy českého vězeňství	34
4. Socializace, resocializace, prizonizace	36
4.1 Definice a vymezení pojmu socializace.....	36
4.2 Definice a vymezení pojmu resocializace.....	38
4.3 Definice a vymezení pojmu prizonizace	40

4.4	Problém socializačního a resocializačního procesu ve výkonu trestu odnětí svobody	40
5.	Programy zacházení.....	43
5.1	Právní úprava programů zacházení v ČR.....	43
5.3	Standardizované programy zacházení aplikované v našich věznicích.....	44
5.4	Vymezení uplatňování programů zacházení	48
5.5	Úloha odborných pracovníků při tvorbě a uplatňování programů zacházení	49
6.	Aktivity programu zacházení.....	55
6.1	Pracovní aktivity	55
6.2	Vzdělávací aktivity	57
6.3	Volnočasové aktivity	61
6.4	Speciálně výchovné programy	63
6.5	Aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů	64
6.6	Aktivity náboženské.....	66
7.	Charakteristika Vazební věznice Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně.....	68
7.1	Historie vazební věznice Praha – Pankrác	68
7.2	Historie vazební věznice Praha – Ruzyně.....	70
7.3	Výkon trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Praha – Pankrác.....	76
7.3.1	Možnosti a meze programu zacházení	79
7.4	Výkon trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Praha – Ruzyně	83
7.4.1	Možnosti a meze programu zacházení	84
7.5	VTOS v Domově sv. Karla Boromejského, Praha – Řepy	87
7.5.1	Možnosti a meze programu zacházení	88
8.	Empirické šetření	91
8.1	Cíl empirického šetření	91
8.2	Formulace hypotéz.....	91
8.3	Popis použité metody	92

8.3.1 Interpretace použité metody - komparativní srovnání	93
8.3.2 Interpretace použité metody – otevřené kódování	93
8.4 Respondenti.....	94
8.5 Vlastní analýza dat	95
8.5.1 Oblast pracovních aktivit - P.....	95
8.5.2 Oblast vzdělávacích aktivit - V.....	101
8.5.3 Oblast zájmových aktivit - Z.....	106
8.5.4 Oblast vnějších vztahů - E	111
8.5.5 Oblast speciálně výchovných aktivit - S	115
8.5.6 Postoje respondentů - P.....	120
9. Výsledky hypotéz	125
9.1 Shrnutí.....	128
Závěr	130
Resumé	136
Anotace.....	137
Klíčová slova	137
Annotation	138
Key words	138
Literatura a prameny	139
Seznam příloh.....	145
Přílohy :.....	146

Úvod

Již od nepaměti řeší lidská společnost otázku své ochrany před deviantním chováním některých svých členů. Postupným vývojem až do doby moderní společnosti vznikl specifický systém sankcí, který je prezentovaný trestním právem. Na vrcholu trestních sankcí stojí výkon trestu odnětí svobody.

Trest odnětí svobody je nejen trestem, odplatou za zločin, újmou pro pachatele, ale jeho účelem má být i účinná ochrana společnosti před pachateli trestných činů. Rovněž má preventivně působit a odradit potencionální delikventy od porušování právních norem. V neposlední řadě má ale i funkci reintegrační – výchovnou. Účinnost trestu lze vymezit poměrem minimální intenzity sankce k maximálnímu naplnění její funkce. Trestu náleží funkce vyrovnávací, která spočívá v tom, že újma způsobená pachateli může na straně jedné emočně uspokojit poškozeného, na straně druhé může vést k náhradě způsobené škody. Progresivnější než vyrovnávací funkce je v případě ochrany společnosti před deviantním chováním funkce trestu regulativní, spočívající v regulaci rizik směřujících k recidivě trestné činnosti.

Jedním z hlavních subjektů ochrany společnosti je v této souvislosti vězeňství. Úkolem vězeňství není pouze izolace pachatelů trestné činnosti od okolní společnosti, ale i jejich správná orientace na změnu chování v žádoucím směru, na vytvoření podmínek pro integraci odsouzených osob po propuštění z výkonu trestu a podporu jejich úsilí o převzetí odpovědnosti za svůj život občana, dodržujícího zákony.

Hlavní náplní a cílem trestu odnětí svobody je výchovné působení, orientované na nápravu pachatele a na jeho resocializaci. Realizace procesu resocializace je ve vězeňském systému prováděna obecnými metodami zacházení s vězni. Obecné metody jsou dané zákonem a dalšími normami. Zaručují všem odsouzeným stejné zacházení. Dále jsou uplatňovány speciální metody zacházení, tedy metody pedagogické a sociální, zaměřené na individuální i skupinové formy práce s odsouzenými. Hlavním nástrojem uplatnění speciálních metod zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody jsou programy zacházení, které zahrnují souhrn pracovních, vzdělávacích, zájmových, extramurálních a speciálně výchovných aktivit.

Cílem diplomové práce je zjistit, jaké mají odborní pracovníci věznic zkušenosti s uplatňovanými programy zacházení. Jak nahlízejí na možnosti a meze programu a v neposlední řadě jaké mají zkušenosti s jejich úspěšností při resocializaci odsouzených.

První část této diplomové práce se nejprve obecně věnuje historii vězeňství a problematice výkonu trestu na našem území, a to od svého počátku až do současnosti. Obsahem dalších kapitol je vymezení některých odborných pojmů. Kapitoly věnované právní úpravě programu zacházení, zmapování a popsání jednotlivých aktivit programu zacházení, věnované jejich přínosu v procesu resocializace, nás uvedou do problému. V následujících statích je shrnuta historie a charakteristika Vazební věznice Praha – Pankrác a Vazební věznice Praha – Ruzyně, problematika tvorby a realizace programů zacházení s odsouzenými v prostředí těchto věznic.

Druhá část je věnována empirickému výzkumu. Respondenty byli odborní pracovníci Vazebních věznic Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně. Pro sběr byl zvolen rozhovor, konkrétně hloubkový rozhovor – interview s nestrukturovanými otázkami.

1. Vývoj vězeňství

1.1. První známky o existenci vězeňství

V průběhu dějin lidstva se vnímání účelu i výkonu trestu postupně měnilo a současně se tím měnilo i pojetí trestu. Zpočátku byla představa o spravedlnosti dosti jednoduchá a udělení trestu bylo vedeno myšlenkou pomsty a represe. S rozvojem práva a soudnictví docházelo i k vývoji trestání. Institut odnětí svobody však starověk ani středověk ještě neznal.

Ve **starověku** převládal především trest smrti a tělesné tresty. Výkonu trestu se přibližovalo uvržení do otroctví, jež představovalo zbavení osobních práv a svobody. Nejčastěji byli otroctvím trestáni zloději. Např. zloděj, který byl při činu dopaden, se stal otrokem okradeného! V tomto případě již lze vystopovat první znaky narovnání mezi pachatelem a obětí. Dalšími, které často postihlo uvržení do otroctví, byli původně svobodní lidé, kteří nebyli schopni splatit své dluhy. Nejvíce se však k dnešní podobě trestu odnětí svobody přiblížili Římané, např. svým *institutem psance*. Za psance byl označen ten, kdo spáchal pro společnost nežádoucí čin. Ostatním členům společnosti pak bylo zakázáno, aby tomuto jedinci – psanci poskytli jakékoli životně důležité prostředky. Později byl Římany tento institut nahrazen ještě přísnějšími *instituty dočasného a trvalého vyhnanství*. (Černíková, 1996, s. 18)

Pro raný **středověk** byla typická absence donucovací státní moci. Užívalo se právo obyčejové, nepsané. Právo trestat přebírali do svých rukou často sami poškození, a to v duchu „oko za oko, zub za zub“, tedy odvetou. Krevní msta byla postupně státní mocí omezována. Charakteristickým rysem a hlavním účelem trestu bylo zastrašování, a tím se tak trestání odklonilo od absolutní teorie k teorii preventivní. Ukládané tresty ve středověku byly vykonávány veřejně a byly značně drastické. Často byl ukládán trest smrti a tresty na těle. Způsob výkonu trestu smrti se odvíjel od závažnosti spáchaného činu. K mírnějším způsobům provedení trestu smrti patřilo stětí a oběšení. Rozčtvrcení a lámání v kole, zahrabání za živa, upálení a ukamenování však bylo zvláště trýznivé provedení tohoto verdiktu smrti. I tresty mrzačící, představující utínání údů, vytržení

jazyka, oslepení či vypálení cejchu, byly rovněž kruté. Nejlehčí formu středověkých trestů představovaly tresty difamující, neboli zneuct'ující tresty a tresty peněžní. Vzniklé věznice plnily zatím funkci zajišťovací.

Za určitý předstupeň dnešního výkonu trestu doživotí lze považovat nucené práce, tzv. galeje, kterými byl nahrazen trest smrti. V jižní Evropě se objevily již kolem r. 1500. (Černíková, 1996, s. 19)

Období **osvícenectví** je charakteristické humanistickými tendencemi, jejichž východiskem se stalo právo přirozené. Nevyhnulo se však ani kritice. K významným kritikům patřil anglický filosof a humanista Thomas More, který poukazoval na neúměrnost některých trestů k významu společenské nebezpečnosti spáchaného činu. Další významná osobnost, Charles Montesquieu, zase zdůrazňoval princip rovnovážnosti mezi spáchaným trestným činem a uděleným trestem. Osvícenečtí stoupenci považovali za nezbytné, aby pachatel měl uzákoněna i určitá práva na svoji ochranu, zejména pak právo na život. Do zákonných opatření zanesly zásady:

Žádný trestný čin bez zákona. Tedy takový čin, který není uveden v zákoně, není trestným činem.

Žádný trest bez zákona. Tedy pachatel může být potrestán jen takovým způsobem, který je uveden v zákoně. (Černíková, 1996, s. 20)

Dalším významným představitelem byl i zakladatel tzv. klasické školy, italský právník, matematik a ekonom Cesare Beccaria (žil v letech 1737-1794). Beccaria spatřuje význam trestu především v ochraně společnosti, přičemž ale zavrhuje kruté tresty, včetně trestu smrti. Byl přesvědčen, že v případě stejných trestných činů, by měl následovat i stejný trest. Tímto požadoval, alespoň formálně, spravedlnost.

Pojetí věznic a vlastního výkonu trestu odnětí svobody, které odpovídá dnešní podobě, lze vysledovat až v době nástupu **kapitalismu**. Typickým příkladem byla Anglie na přelomu 15. a 16. století, kde došlo vlivem státních změn k velkému nárůstu kriminality. V rámci řešení této nové situace vyvstala a byla realizována myšlenka vykonávat trest odnětí svobody ve věznicích. K těmto účelům začaly být využívány hrady a opuštěné kláštery. V roce 1553 byla v anglickém královském zámku Brindewel zřízena jedna z prvních věznic k výkonu trestu odnětí svobody. (Černíková, 1997, s 20)

System vězeňství i soudnictví však byl značně nejednotný. Jednotlivá vězení se od sebe lišila podle toho, kdo byl jejich zřizovatelem. Tím tehdy mohl být každý, komu příslušelo právo soudit a trestat. Mohl jím být panovník, šlechta města, církevní instituce a další. Postupem času však bylo upřednostňováno obecné právo, založené na právu římském. Vlivem zásahů státu do soudnictví pak docházelo ke sjednocování institutu vězeňství a propracování vězeňského systému.

1.2 Pokus o zjištění, kdy začal být trest vnímán i jako možnost nápravy a převýchovy.

1.2.1 Počátky nápravy ve světových systémech

První výzvy ke zrušení fyzických trestů a zahájení převýchovy, zvláště pak u nezletilých, lze nalézt již v knihách E. Rotterdamského, J. Locke a J. A. Komenského. Jejich požadavky ale dlouho nenacházely pochopení u orgánů, které měli výkon spravedlnosti na starosti. Jen velmi pozvolna se po vzoru pokrokové Anglie a Holandska začaly pro osoby na okraji společnosti, kam též patřili nezletilí a mladiství, zřizovat domy nucených prací, útulky pro chudáky a polepšovny. (Weilladrd-Cybulsky, 1968, s. 117-122)

V roce 1553 založil anglický král Eduard VI. v Brindewel první zařízení, kde byli nezletilí a mladiství vedeni k práci a poctivému výdělku. Toto byl impuls i pro Holandsko, které následně založilo řadu nápravných institucí a lze ho tak považovat za průkopnickou zemi v oblasti penologie. V roce 1595 byla pro muže, a o rok později pak také pro ženy, založena Amsterodamská polepšovna. Její charakter byl výlučně výchovný. Později začala plnit účel nejen polepšovny, ale i vězení. Po nedobrych zkušenostech se společným ubytováním polepšované mládeže a nebezpečných vězňů bylo pro mládež v r. 1603 postaveno zvláštní ubytování. Vedení ústavu se soustředilo na vedení chovanců k práci, která byla stěžejní v převýchovném procesu, dále byli seznamováni se zásadami etiky, učili se číst a psát, učitelé s nimi hovořili a diskutovali, aby tak pozvedli jejich intelektuální úroveň a životní rozhled. Nápravným zařízením byla speciálně pro tyto chovance v r. 1599 vydána kniha se statěmi ze Starého a Nového zákona. Výsledky Amsterodamského ústavu potvrdily, že mladiství zločinci jsou

vychovatelní, pokud vztah vychovatele k nim je charakteru výchovného, nikoliv jen na úrovni trestu a pomsty.

Po vzoru Amsterdamu byla obdobná zařízení zřizována ve třech městech v Německu, např. v ústavu v Hamburku byli poprvé vězni tříděni podle stupně depravace. Další vznikala v Itálii. V Polsku byly první zmínky o výchovném působení na zločince zaznamenány již v 1550. (Czapów, Jedlewski, 1981, s. 334-337)

V Anglii měl zřejmě největší podíl na reformě vězeňství John Howard. Jako první vyslovil myšlenku organizovat a provádět cílenou nápravu vězňů spočívající především v občanské výchově a odstranění negramotnosti, prostřednictvím vyškoleného vězeňského personálu. Další reformátor Alexander Maconochie formuloval názor, že výkonu trestu má být užito k nápravě odsouzeného a jeho přípravě na život po propuštění, vězni by měli být zainteresováni na svojí nápravě, neponechat je v pasivní letargii a motivovat je k práci a sebevzdělávání. Maconochie zavedl ve vězení na ostrově Norfolk školu pro dospělé, zřídil dva kostely a svěřil vězňům malé pozemky k zahradnickým pracím. K motivaci vězňů založil tzv. bodovací systém, dle kterého bylo propuštění na svobodu podmíněno dosažením určitého počtu bodů. (Mezník, Kalvodová, 1995, s. 11)

Zásadní penologické reformy lze vysledovat ve Spojených státech severoamerických, pod vedením učence a reformátora Benjamina Francina. Přestože vycházely z evropských pramenů, tak se radikálně podílely na vzniku dvou nových vězeňských systémů. Byly to systémy zvané **pensylvánský** a **auburnský**. Oba byly postaveny na dvou hlavních pilířích, a to na omezení trestu smrti a vlivu protestantské náboženské sekty „kvakerů“, jejichž učení spočívalo v nauce o nadpřirozeném působení Ducha svatého na člověka.

Pensylvánský systém, vzniklý r. 1786 ve Philadelphii, byl též označován za Solitary systém. (Solitary znamená sám, o samotě). Tento systém byl charakteristický naprostou izolovaností jedince od ostatních odsouzených po umístění do samostatných cel, kde jim nebylo umožněno pracovat. Resocializační činnost pro ně spočívala ve čtení z bible a zpytování svědomí. (Černíková, 1996, s. 21)

Návštěvy blízkých byly zakázány. Vězni byli drženi v úplné izolaci od vnějšího světa. (Mezník, Kalvodová, 1995, s. 13)

V roce 1823 vznikl v Auburnu (ve státě New York) **Auburnský systém**, který byl označován jako Silent systém (Silent znamená „mlčící“. Tento systém proklamoval to, že vězni byli přes noc izolováni na celách, ale během dne pohromadě pracovali, ovšem za zachování naprosté mlčenlivosti. Tento systém zakládal resocializaci na pracovních aktivitách a příprava odsouzených k návratu do civilního života byla velmi malá. (Černíková, 1996, s. 21)

Ženevský režim rozděloval odsouzené dle spáchaného trestného činu a jejich chování do čtyř kategorií, které byly stupňovány podle závažnosti trestných činů. Ženevský režim fungoval na principech neustálého zaměstnávání vězňů za současného povinného mlčení. Pro pozitivní ovlivňování vězňů byly povolovány návštěvy rodinných příslušníků a občanských spolků. (Černíková, 1996, s. 22)

Dalším typem byl **Obermayerovský režim**, založený na principech přísného dozoru, nepřetržitého zaměstnávání, zabezpečování volného času a pozitivní působení personálu. Vzdělávání zde bylo důležitým výchovným prostředkem. Cílem zdejší výuky bylo pěstování citu pro čestnost. Mezi odsouzenými byla vypěstována tzv. síť „dohlížečů“ (aufpasser), jejichž pozitivem bylo to, že jim byla svěřena odpovědnost za dodržování pořádku a disciplíny, na druhou stranu ale tato funkce skýtala příležitost k jejímu zneužívání ve svůj osobní prospěch. Prostředkem pro dosažení konkrétního cíle byla možnost umístění odsouzeného do společné cely, ale naopak také do samovazby. (Černíková, 1996, s. 22)

Dalším typem režimu byl **progresivní systém**, vycházející z představ Alexandra Maconochieho. Jeho vznik je přisuzován Irsku, ale byl rozšířen i do Itálie, Japonska, Maďarska a Anglie. Základní koncepce vycházela z předpokladu, že stereotypní výkon trestu nemotivuje vězně k nápravě, naopak vede k jeho přizpůsobení vězeňskému životnímu stylu a zhoršuje tak po propuštění jeho začlenění do společnosti. (Mezník, Kalvodová, 1995, s. 14)

Postupně se vytříbily dvě varianty progresivních režimů, a to anglický a irský.

Anglický progresivní režim byl charakteristický třemi stupni. V prvním stupni byl nejprve vězeň umístěn na 9 měsíců do samovazby, kde mu byla krácena strava, a nebyl zařazován do pracovních aktivit. Tímto způsobem měl zažít pocit viny za spáchaný čin. Ve druhém stupni se přes den podílel na společné veřejné práci. Cílem bylo přiblížit

odsouzeným podmínky života ve společnosti. Za pozornost stojí systém kategorizace práce, na základě které byli diferencovaně odměňováni. Výchova zde byla postavena na pracovní aktivitě, ale už byla věnována péče i jejich odborné profesní přípravě, např. vyučení se nějakému řemeslu, kterému by se mohli věnovat po propuštění. Ve třetím stupni, kam se odsouzený dostal až po vykonání $\frac{3}{4}$ trestu odnětí svobody, mu při dosažení nápravy byla $\frac{1}{4}$ trestu odpuštěna a byl podmíněně propuštěn na svobodu. Zde však zůstal pod dozorem policie. Pokud se ale řádně nechoval, byl vzat zpět do vězení a musel vykonat zbývající $\frac{1}{4}$ trestu. (Čepelák, 1973)

Irský progresivní režim.

Na jeho rozvoji má výraznou zásluhu jeho zakladatel, Sir Walter Croffton. Jeho koncepce měla obdobné stupně jako systém anglický, byla však rozšířena ještě o jeden mezistupeň. První stupeň byl rozdělen na dvě období. V tom prvním dostával odsouzený omezené množství jídla a vykonával nudnou práci na celách. Ve druhém období dostával lepší stravu a byla mu přidělována zajímavější práce, kterou již vykonával společně s ostatními. Společně se také zúčastňovali vyučování a výchovných diskusních večerů. Pro druhý stupeň bylo charakteristické to, že odsouzený vykonával těžké práce, nejčastěji veřejně a na čerstvém vzduchu. Noc pak strávil odděleně. V tomto druhém stupni trávil polovinu trestu. Ve třetím stupni již trest mohl vykonávat v podmínkách uvolněného režimu. Vězeň pobýval ve vězení bez uzavření, kde dozor byl neozbrojený. Dostával i větší odměnu za práci. Tento stupeň končil podmíněným propuštěním. (Mezník, Kalvodová, 1995, s. 14)

Bodovací (známkovací) režim

Jeho průkopníkem byl již výše zmiňovaný Alexander Maconochie. Maconochie bývá označován za strůjce tzv. progresivního nápravného systému, založeného na hodnocení vlastního přičinění odsouzených. Je otcem bodovacího systému. Úvahou nad vhodností náplně trestu dospěl k závěru, že trest, který soud vynese, by měl spočívat nikoliv v rozsudku znějícím na časově ohraničené odsouzení, nýbrž ve stanovení určitého objemu pracovním úkolů. Patrná je snaha, aby vězeň byl sám zainteresován na dosažení potřebného počtu bodů k propuštění, a to dobrým pracovním výkonem a odpovídajícím chováním. (Čepelák, 1973)

Shrneme-li progresivní režimy, tak lze konstatovat, že se vyznačovaly plánovitou výchovnou prací, a to vzděláváním, zejména pak rozumovou výchovou a výchovou k práci, podněcujícím vlivem odměn a s velkým úspěchem se využívalo podmíněného propuštění.

Na progresivní režimy navazoval **Elmirský režim**, který byl vytvořen v USA na konci 19. stol. Snahou tohoto režimu, který byl uplatňován od r. 1876 ve vězení v Elmiře (stát New York), bylo vychovávat vězně pro občanský život. Vězení bylo zaměřeno na mladistvé a mladé muže, kdy jejich výchova byla postavena zejména na vyučování, sportovní aktivitě, kultuře a celkové snaze o ovlivnění charakteru odsouzeného. K větší motivaci odsouzených využíval principy dnešních prostupných skupin. K plnému rozvinutí tohoto režimu v USA i Evropě však chyběl kvalifikovaný a profesionální personál. (Mezník, Kalvodová, 1995, s. 14-15)

Z elmirského systému vycházel i **Borstalský vězeňský režim**, odvozující svůj název od zvláštního výchovného ústavu pro delikventní chlapce ve věku od 16 do 21 let, založeného r. 1897 v Borstal, v Anglickém Kentu. Jeho koncepce vycházela z myšlenky nahradit represivní formu vězeňství cílevědomým působením na rehabilitaci a resocializaci. Prostředkem byl zcela individualizovaný přístup k odsouzenému v návaznosti na strukturu jeho osobnosti. Po umístění do borstalského vězení byl mladistvý důkladně vyšetřen psychology a pedagogy, a poté umístěn do nejvhodnějšího ústavu. Jeho chování, pracovní aktivita, smysl pro pořádek a kázeň byla hodnocena i na nástupním oddělení po dobu 4-6 měsíců. Jednalo se o první část trestu. Druhá část, časově neohraničená, byla zaměřena na praktickou výchovu a uplatnění po výkonu trestu. Při dobrém plnění svých povinností byl odsouzený přeřazen do třetí skupiny, kde mu mohly být povolovány i vycházky mimo vězení. Propuštěným pak byla věnována značná pozornost a péče ze strany dohlížitelů. Borstalský systém se stal inspirací pro rozvoj vězeňství a penologie ve 20. století. (Mezník, Kalvodová, 1995, s. 14-15)

Roku 1895 byla ve Švýcarsku zřízena trestně pracovní **Witzwilská nápravná kolonie**, určená pro prvotrestané pachatele drobných provinění, či přesněji za méně závažnou trestnou činnost. Jejich náprava měla být uskutečněna zaměstnáváním prospěšnou prací na poli, kde měli volný pohyb a byli chráněni před škodlivými vlivy uzavřeného vězení. (Černíková, 1996, s. 23)

1.2.2 Počátky nápravy na našem území

Shora uvedené vězeňské režimy tak zjevně opustily priority klasické vězeňské školy, které kladly důraz na vzájemnou odloučenost a fyzickou izolaci odsouzených. V nových režimech bylo preferováno společné umístění odsouzených, které se ale projevilo vzájemným škodlivým ovlivňováním odsouzených mezi sebou. Vznikla tak potřeba diferenciací odsouzených. Jako kritérium výběru byla stejná společenská nebezpečnost, věk, psychické zvláštnosti, rozumové schopnosti a tělesná zdatnost. Podstatným pokrokem byl rozvoj diagnostiky odsouzených a analýza příčin jejich chování, jakožto východisko pro práci odborných specialistů. Nejzásadnějším pokrokem bylo to, že do výlučně represivního významu vězeňství začala být vnášena a aktivně uplatňována převýchova vězňů.

Historické prameny, dochované Generálním ředitelství Vězeňské služby ČR, přiznávají habsburské monarchii zásluhu v tom, že od 2. poloviny 19. stol. přispěla ve vězeňství k rozvoji vzdělávání vězňů, zejména mladistvých, a také přispěla ke vzniku sítě sociální pomoci po propuštění vězně na svobodu. Dalším motivačním prvkem výchovy v tehdejší vězeňství bylo rozdělování vězňů podle stupně zločinnosti a dosažené nápravy do 3 disciplinárních - kázeňských tříd, kterým odpovídala míra přiznávaných zvýhodnění, jako např. nákup zboží, dopisování, návštěvy apod. Chování a činnost trestanců upravoval tzv. Domácí řád. Jeho porušování bylo kázeňsky trestáno. Nejprísnějšími tresty bylo uložení půstu, tvrdého lože, samovazby nebo temnice. Všichni trestanci byli povinni vykonávat přidělenou práci, navštěvovat bohoslužby (katolické, evangelické nebo židovské) a negramotní nebo nedostatečně vzdělaní trestanci do 35 let věku byli povinni se zúčastňovat školního vyučování. Správa mužských i ženských trestních ústavů byla svěřena do péče ženských řeholních řádů, z nichž v Čechách působila Kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského. (Historie vězeňství Historie Generální ředitelství Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>)

První významné snahy o vytvoření systematického programu zacházení s odsouzenými u nás lze datovat od r. 1851. Na základě nařízení ministerstva vnitra byla sestavena odborná komise, jež pověřila tehdejšího vrchního administrátora zemské trestnice vypracováním výukového plánu vězňů. Tento plán měl přispět nejen k jejich mravnímu

polepšení, ale zároveň i k účelnějšímu využití pracovní síly odsouzených. K sestavení vyučovacího plánu výrazně přispěl František Josef Řezáč, který je považován za průkopníka humanizace českého vězeňství. Plán, přestože byl komisí přijat a dále doporučen, nebyl nikdy v praxi uplatněn. Příčinou byla asi na tehdejší dobu neobvyklá humanizační náplň. V roce 1852 vydává vězeňský kněz F. J. Řezáč svou publikaci s názvem „Vězeňství v posavadních způsobech svých“ která se tak se svým návrhem na zdárnější trestání a polepšování zločinců později stala základním spisem českého humanizovaného vězeňství. F. J. Řezáč zde rovněž vyslovuje požadavek na využití možností pedagogiky a dalších oborů v převýchově. (Uhlík, 1997, s. 27)

Další rozvoj uplatňování převýchovy pachatelů vedl k rozdělování vězňů podle závažnosti spáchaného činu a k mírnějšímu postupu při trestání mladistvých, pro které byla od roku 1891 budována speciální oddělení. (Sýkorová, 1994, s. 8)

1.3. Vývoj trestání na našem území do r. 1918

Stejně jako v Evropě se rozvíjel zájem o vězeňství i u nás. Zpočátku to byla církev, která se domáhala, aby porušování křesťanských mravních zásad trestal stát. Náš stát však k tomu neměl dostatečný aparát a ani důkazní metody. Proto se na našem území až do 14. století používaly iracionální a absurdní důkazní prostředky, odvolávající se na boží soud. Ordálu se účastnilo duchovenstvo a v zásadě existovaly ordály ve dvou formách - vodou či železem. Ordál vodou spočíval v tom, že pokud se svázaný obviněný ve vodě potopil a neutopil, znamenalo to, že jej voda přijala, poněvadž mluvil pravdu, a byl tedy neviný. Ordál železem byl zase postaven na zkoumání hojivosti ran. Hojící se rána značila, že jedinec mluvil pravdu, nehojící se rána pak to, že lhal a trest ho tak nemine. (Černíková, 1996, s. 19)

Vězení jako trestu se ve větší míře začalo konečně používat až od 16. století. Města zřizovala vlastní šatlavy a na náklady městské pokladny si udržovala kata a jeho pomocníky (pacholky) k provozování tortury a výkonu trestů na těle. Kat i pacholci byli považováni za lid sníženého stavu a museli obývat katovnu až za branami města.

Podstatné změny v trestání a věznění proběhly za Marie Terezie a především za Josefa II. Velký vliv na ně měly myšlenky zahraničních osvícenců. Například spis „O zločinech a trestech“ sepsaný již výše uváděným myslitelem Cesarem Beccariou. Pokrokem bylo zrušení mučení - tortury císařovnou Marií Terezií v r. 1776 a císařem Josefem II zrušení samotného trestu smrti císařem a odstranění nelidských podmínek života ve vězeních. V rakouském trestním zákoně č. 117 z roku 1852 se objevují i jisté prvky progresivního výkonu trestu odnětí svobody. Tento zákon s různými úpravami vydržel až do r. 1950. (Jůzl, 1994, s. 28)

Podle trestního zákona č.117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích byl dle ust. § 12: „Trestem zločinů jest smrt zločincova nebo přidržení ho v žaláři“. Trest odnětí svobody byl odstupňován podle tuhosti na těžký žalář, žalář, tuhé vězení a vězení. Délka trvání žaláře se pohybovala od 6 měsíců do 20 let, nebo až na doživotí. Zostřít trest bylo možno postem, vykázáním na tvrdé lože, přidržením v samovazbě, uzavřením o samotě v temné komůrce nebo vypovězením ze země po vystálém trestu. (Zákon č. 117/1852 ř. z., 1852)

K výkonu trestu žaláře za spáchané zločiny sloužily trestnice (tři mužské – v Praze, Plzni, Kartouzích, ženská v Řepích u Prahy). Trestanci byli rozdělováni do tříd, tzv. disciplinárních tříd, jež se od sebe lišily režimem zacházení. Elementární vzdělávání bylo pro trestance do určitého věku v zásadě povinné, rovněž zde existovala povinnost pracovní. Rozšíření myšlenky o možnosti převýchovy trestanců vedlo rovněž k uplatňování mírnějšího postupu při trestání a věznění mladistvých, pro něž jsou od roku 1889 zřizována zvláštní oddělení. (Kýr, Tomášek, 1999, s. 25-30 In: Diplomová práce, Kováčová, Hradec Králové, 2007)

Podle trestního zákona č.117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích byl dle ust. § 12: „Trestem zločinů jest smrt zločincova nebo přidržení ho v žaláři“. Trest odnětí svobody byl odstupňován podle tuhosti na těžký žalář, žalář, tuhé vězení a vězení. Délka trvání žaláře se pohybovala od 6 měsíců do 20 let, nebo až na doživotí. Zostřít trest bylo možno postem, vykázáním na tvrdé lože, přidržením v samovazbě, uzavřením o samotě v temné komůrce nebo vypovězením ze země po vystálém trestu.

Nutno ještě doplnit, že na území habsburské monarchie včetně Čech, Moravy

a Slezska dochází od r. 1850 k zestátnění vězeňství. Od r. 1852 mělo nad vězeňstvím nejvyšší dohled ministerstvo vnitra a od roku 1865 měl dohled i jeden z odborů ministerstva spravedlnosti. Tehdejší forma vězeňského systému byla téměř ve stejné podobě převzata Československou republikou. (Sýkorová, 1994, s. 8)

1.4 Postoje a možnosti uplatňování výchovných aspektů v rámci ČSR a ČSSR.

1.4.1 Vývoj vězeňství od vzniku Československé republiky až do konce II. světové války

V roce 1918 byl do vzniklé Československé republiky převzat justiční a vězeňský systém rakouské monarchie. Počínaje rokem 1919 byla postupně zdokonalována základní legislativní úprava, organizace a správa vězeňství. Zejména byl prohlubován progresivní systém výkonu trestu, založený na postupném zmírňování vězeňského režimu v závislosti na průběhu nápravy trestanců, rozdělených zpravidla do tří disciplinárních tříd. Převedení do I. třídy bylo předpokladem pro možnost podání návrhu na podmíněné propuštění z výkonu trestu, které bylo uzákoněno již v roce 1919. V roce 1928 existovalo v ČSR šest mužských trestnic k výkonu trestů od 1 roku až po doživotí, z toho byly dvě trestnice v Plzni a Leopoldově pro prvotrestance a polepšitelné recidivisty a dvě trestnice - Kartouzy a Ilava pro nepolepšitelné trestance. Na Mírově byla zřízena trestnice pro choré a invalidní trestance a v Mikulově trestní ústav pro mladistvé do 20 let s trestem nad 6 měsíců. Vedle toho existovala samostatná ženská trestnice s oddělením pro mladistvé v Řepích u Prahy. Tresty žaláře od 6 měsíců do 1 roku byly vykonávány v trestničních odděleních krajských soudních věznic. Mužští trestanci s dlouhodobými tresty bez možnosti podmíněného propuštění byli po dvou třetinách vykonaného trestu přemísťováni do tzv. přechodného ústavu v Leopoldově. Mladiství vykonávali trest zavření v polepšovných nebo v určených trestních ústavech. Vězeňství bylo centrálně řízeno příslušným odborem na ministerstvu spravedlnosti, který úzce spolupracoval s Mezinárodní komisí pro trestní právo a vězeňství. Dohled nad výkonem trestu prováděli domácí komisaři (příslušní okresní prokurátoři), občanští kontroloři (poslanci Národního shromáždění) a od roku 1921 pověřeni úředníci ministerstva spravedlnosti.

Období první republiky skončilo poté, kdy vláda ČSR přijala dne 30. 9. 1938 Mnichovskou dohodu. (Historie vězeňství Historie Generální ředitelství Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>)

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava dne 2. března 1939 zůstala v podstatě zachována dosavadní podoba justičního a vězeňského systému. Ale každá norma vydávaná protektorátní vládou, ať již v podobě vyhlášek, výnosů, oběžníků a pokynů, byla schvalována říšským protektorem. V protektorátním ministerstvu spravedlnosti působil pověřenec Úřadu říšského protektora, který sledoval a koordinoval činnost ministerstva a německých úřadů. Vězeňská zařízení byla využívána zcela nebo zčásti pro potřeby německé justice a tajné státní policie – gestapa. Tyto orgány nacistické okupační správy měly výhradní pravomoc řešit tzv. trestné činy proti Velkoněmecké říši. V této souvislosti spadaly pod jejich jurisdikci i občané protektorátu. V jednotlivých soudních věznicích a trestnicích často existovalo dualistické protektorátní vedení. České, které zpravidla zajišťovalo provozní činnost, a německé (říšské) vedení, které zajišťovalo jejich využívání pro vazební účely nacistických soudů a pro vyšetřovací účely gestapa. Po roce 1942 posílili domácí komisaře v dohledu nad výkonem trestu i úředníci z nově zřízené Generální inspekce vězeňství pro výkon nejvyššího dozoru nad soudními věznicemi a trestními ústavy. Působnost dozoru, všeobecná správa a řízení soudních věznic a trestnic se po dobu protektorátu několikrát měnila. V roce 1943 přešla na vrchní soudy a v roce 1945 se vrátila zpět do působnosti ministerstva spravedlnosti. (Historie vězeňství Historie Generální ředitelství Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>)

Nelze zapomenout, že v tomto pro český národ těžkém období byly vězeňské instituce využívány k účelům, které neměly nic společného s nápravně výchovnou činností. Petchskův palác, Malá pevnost Terezín, Kounicovy koleje a pověstná pankrácká „sekyrárna“ byla zneužívána německými nacisty pro účely vyšetřovací vazby a k popravování českých vlastenců gilotinou. (Kýr, Kafková a kol., 2009, s. 8)

Ve stejném roce v říjnu začala fungovat nová legislativa, která všechno násilí legalizovala. Byl to například „zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky; zákon č. 232/1948 Sb., o zřízení státního soudu a zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce.“ Vznikl pojem „třídní nepřítel“. Tito lidé byli stíháni státním soudem v Praze a odsuzováni k několikaletým trestům odnětí svobody. Existovaly

tříčlenné komise, které rozhodovaly o tom, kdo bude odsouzen a vězněn v táborech nucených prací. Členy do komise vybíral krajský národní výbor. Tábory nucených prací byly roku 1956 zrušeny, ale způsob zacházení s vězni zůstal nezměněn.

V roce 1950 byl vydán nový trestní zákon č. 86, trestní řád č. 87. Na základě toho vznikla i nová úprava výkonu trestu odnětí svobody. Vězeňské předpisy z první republiky nahradil v roce 1951 nový Vězeňský řád, podle zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. Také byl vydán Služební řád Sboru vězeňské stráže

1.4.2 Vývoj vězeňství v letech poválečných až do sametové revoluce.

Po osvobození od německé nacistické okupace se snažilo tehdejší ministerstvo spravedlnosti o obnovu československého vězeňství podle zásad a zkušeností z období první republiky. Pravomoc rozhodovat o umístění do vězeňských zařízení dostaly revoluční národní výbory. Až koncem roku 1945 se řízení a správa soudních věznic a trestních ústavů vrátila do kompetence ministerstva spravedlnosti. Pod vedením ministerstva vnitra a národní obrany byly zřizovány další vězeňská zařízení včetně internačních, sběrných a pracovních táborů k soustředění německého obyvatelstva určeného k odsunu. Mimořádné lidové soudy odsuzovaly nacistické zločince, zrádce a kolaboranty, kteří byli ve výkonu trestu nazýváni retribučními vězni. Dekretem prezidenta republiky č. 126 ze dne 27. 10. 1945 byly zřízeny zvláštní nucené pracovní oddíly ve všech věznicích krajských soudů a v trestních ústavech Plzeň, Valdice, Mikulov, Mírov a Řepy k zařazování odsouzených, zejména pak Němců s trestem odnětí svobody nad 5 let. (Historie vězeňství Historie Generální ředitelství Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>)

V roce 1948 vzniká kategorie tzv. třídních nepřátel. V říjnu 1948 byl vydán zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, který umožnil jejich souzení státním soudem. Na něj navázal zákon č. 232/1948 Sb., o zřízení státního soudu a zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce. Takto byla legalizována hromadná internace těchto „třídních nepřátel“ do improvizovaných vězeňských zařízení z rozhodnutí nikoliv soudů, ale občanských komisí. Podle vězeňského řádu z roku 1951 měli výrazně více omezení než vězni kriminální (Netík, 1998, s. 1- 2)

V letech 1953 – 1955 vrcholil tzv. třídní výkon trestu, který uplatňoval u politických, tedy protistátních vězňů ty nejtvrďší podmínky. Dnem 1. 1. 1953 bylo vězeňství jako celek převedeno do působnosti ministerstva národní bezpečnosti, které koncem roku zaniklo a plnění úkolů vězeňství převzalo ministerstvo vnitra. V téže roce byl vydán Řád nápravných zařízení, který novým způsobem a podle vzoru Sovětského svazu stanovil strukturu tzv. nápravných zařízení, která byla rozčleněna do šesti typů podle stupně sítě. Do jednotlivých typů nápravných zařízení byli odsouzení zařazováni podle povahy trestného činu, jež mohla být státně bezpečnostní nebo kriminální, a dále podle závažnosti provinění. Odsouzení mladiství vykonávali trest ve zvlášť určených nápravných zařízeních nebo jejich oddělených částech. Podmínky výkonu trestu z hlediska stupně omezení nebo zvýhodnění se měnily v závislosti na zařazení odsouzeného do I. až IV. klasifikační skupiny. Při nástupu do výkonu trestu byli odsouzení zařazováni do I. nebo II. skupiny. Rozhodující vliv na zařazení měl jejich třídní původ a povaha trestného činu. K další diferenciaci odsouzených ve výkonu trestu byl v roce 1955 vydán Řád pro nápravně pracovní tábory, který rovněž vycházel ze sovětských zkušeností a stanovil čtyři typy táborů k využívání vězeňské práce. Uvnitř nápravně pracovních táborů byly jednotlivé kategorie odsouzených odděleně ubytovány a zaměstnávány. Ještě v roce 1961 obsahoval Řád pro výkon trestu odnětí svobody v nápravných zařízeních kategorii tzv. třídních nepřátel, kteří vykonávali tresty v nejpřísnějších podmínkách a zásadně byli zařazováni na fyzicky namáhavé a méně placené práce. Zvlášť nebezpeční odsouzení byli umístováni do zvláštního oddělení, které bylo zřízeno v nápravně pracovních táborech Leopoldov, Valdice, Plzeň a Pardubice. Kontrolní a inspekční činnost mohli vykonávat jen funkcionáři správy nápravných zařízení a příslušní prokurátoři. (Historie vězeňství Historie Generální ředitelství Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>)

Tímto způsobem bylo řízeno zacházení i po roce 1956, kdy došlo ke zrušení táborů nucené práce a zániku ministerstva národní bezpečnosti, jehož úkoly převzalo ministerstvo vnitra. Nadále byla uplatňována třídně politická diferenciaci odsouzených, která rozlišovala odsouzené z řad pracujících, třídní nepřátele a protispolečenské parazitní živly, což byli kriminální recidivisté. Cílem výkonu trestu odnětí svobody se stala represe. Velký důraz byl kladen na ekonomické využívání pracovní síly

odsouzených v rámci potřeb národního hospodářství, především pak v oblasti těžebního, hutního, stavebního a těžkého průmyslu. (Netík, 1998, s. 1-2)

K jistému průlomů stávající situace v naší zemi došlo až v polovině 60. let. Československý vězeňský systém byl již politicky neudržitelným z hlediska mezinárodních požadavků na vězeňství. Proto byl vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který s výjimkou doporučené duchovenské péče ve vězeňských zařízeních, vyhověl zásadním požadavkům hospodářské a sociální rady Organizace spojených národů z r. 1957 v otázce Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Tento zákon lze považovat za legislativní základ dílčí reformy československého vězeňství. Třídně politická diferenciaci odsouzených byla zrušena a byla zavedena diferenciaci podle kriminální narušenosti pachatelů. V roce 1968 bylo vězeňství zařazeno do kompetence ministerstva spravedlnosti a začaly vznikat ústavy nápravné výchovy. Odsouzení byli soudem zařazováni do tří nápravně výchovných skupin, kterým odpovídaly typy nápravně výchovných ústavů:

I. nápravně výchovná skupina – určená pro prvotrestané za společensky nejméně nebezpečné trestné činy,

II. nápravně výchovná skupina – určená taktéž pro prvotrestané, ale za závažnější trestné činy a dále pro ty, kteří v posledních 10 letech spáchali úmyslný trestný čin,

III. nápravně výchovná skupina – určená pro pachatele společensky nejzávažnějších trestných činů včetně tzv. trestných činů proti republice (vlastizrada, rozvracení republiky, teror, záškodnictví, sabotáž, vyzvědačství nebo trestný čin proti státu světové socialistické soustavy) a pro zvláště nebezpečné recidivisty. Trest mohl být ještě soudně zpřísněn umístěním do tzv. zostřené izolace.

Zavedení nápravně výchovné činnosti podle nového zákona tak umožnilo, aby s odsouzenými mohli pracovat vychovatelé, sociální pracovníci, učitelé, speciální pedagogové a psychologové, kteří absolvovali středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání. Přestože se jednalo o velký přínos pro vězněné, tak specialisté neměli při zavádění nových odborných přístupů lehkou práci. Tento proces byl znesnadňován

nejen zbylou částí vězeňského personálu s dlouholetou praxí v bezpečnostních orgánech či armádě, ale situaci nepřispíval ani tehdejší politický dohled, který nad vězeňstvím vykonávalo oddělení státní administrativy Ústředního výboru KSČ. Ten také dostatečně tlumil iniciativu odborníků především při získávání a využívání zkušeností ze západní Evropy. Rok 1968 přinesl ještě další významnou změnu v podobě převodu z působnosti ministerstva vnitra do kompetence národních ministerstev spravedlnosti, českého a slovenského. (Historie vězeňství Historie Generální ředitelství Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>)

Po obsazení Československa v roce 1968 vojsky SSSR a pěti státy Varšavské smlouvy a po následné politické normalizaci došlo opět k zásadním personálním změnám, k politizaci, militarizaci a byrokratizaci, které ovlivnily fungování vězeňství.

V rámci reformy vězeňství začal rozvíjet svojí činnost Výzkumný ústav penologický se sídlem v Praze. Pod vedením PhDr. Jiřího Čepeláka, CSc. provozoval svoji činnost v letech 1967-1980. Toto období nazývají čeští vězeňští penologové „zlatým obdobím“ poválečného českého vězeňství. Prostřednictvím tohoto ústavu byly získávány informace o dění v zahraničním vězeňství. Byly rozvíjeny diagnostické a terapeutické metody, ověřovány různé formy resocializace odsouzených a byl zabezpečován odborný růst specialistů z nápravně výchovných ústavů.

Začátkem 80. let dosáhla normalizační opatření vrcholu, což se promítlo i systému vězeňství. Již v roce 1980 byl Výzkumný ústav penologický zrušen, a tím byla ohromena odborná činnost a zastaveny tak očekávané přínosné změny. Kontrolní činnost ve věznicích a nápravných výchovných ústavech byla svěřena správě Sboru nápravné výchovy a nadále ji vykonávali okresní a krajsí dozoroví prokurátoři. (Netík, 1998, s. 20)

2. Humanizace českého vězeňství po roce 1989

2.1 Porevoluční změny ve vězeňství

Zánik totalitního režimu v Československé socialistické republice koncem roku 1989 vytvořil příznivé politické a společenské podmínky k postupnému odstraňování deformačního vlivu „normalizace“ na vězeňství.

Prvním důležitým krokem k odstraňování důsledků tzv. normalizace ze 70. a 80. let bylo udělení amnestie nového prezidenta Václava Havla za tzv. trestné činy proti republice a některé další trestné činy, při které bylo propuštěno dne 8. 12. 1989 celkem 52 vězňů. Možná, že právě tím se zvedla řada nepokojů ve většině nápravně výchovných ústavů, místy vznikaly dokonce i vzpoury. Na základě nutnosti řešení tohoto stavu byly vytvořeny komise České národní rady, které spolu se zástupci Občanského fóra, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a dalších odborníků navštěvovaly jednotlivé nápravně výchovné ústavy a prošetřovaly stížnosti vězňů související s ústavním režimem.

Dne 1. 1. 1990 prezident Václav Havel vyhlásil další amnestii. Jednalo se o amnestii v nebývalém rozsahu, která se týkala nejen odsouzených zařazených v I. nápravně výchovné skupině, ale fakticky se týkala odsouzených ze všech skupin, včetně obviněných. Po této amnestii zůstalo ve věznicích a nápravně výchovných ústavech přibližně 6000 vězňů z předchozího stavu 22 000 vězněných osob. (<http://www.vscr.cz/>)

Dle vyjádření bývalé generální ředitelky Vězeňské služby České republiky, Kamily Meclové, učiněného v roce 2003, zůstalo po amnestiích z původního počtu cca 24 000 vězňů ve věznicích pouze 6 362 vězňů. Ovšem již v roce 1993 bylo v českých věznicích kolem 16 500 vězňů a v roce 1999 to bylo již 23 000! To samozřejmě přineslo problém s přeplněností věznic, která v průměru dosáhla 120% na 3,5m² plochy cely. V některých věznicích přeplněnost dosáhla dokonce 140%. (<http://www.vscr.cz/>)

I v průběhu amnestie pokračovalo šetření komisí České národní rady, které se promítlo do prozatímní úpravy práv a povinností vězňů. Se zrušením trestu smrti byl zaveden trest doživotní.

V letech 1990 – 1991 probíhalo ve Sboru nápravné výchovy ověřování odborné a morální způsobilosti na základě zákona č.169/1990 Sb., kterého se zúčastnilo přibližně 5500 příslušníků SNV, z nichž pouze 400 nevyhovělo požadavkům.

Nutnost potřeby zásadních změn byla patrná na první pohled. Ke zjištění reálného stavu ve vězeňství byly sestaveny pracovní komise České národní rady a ministerstva spravedlnosti. Proces transformace českého vězeňství procházel několika etapami. Skutečný stav ve vězeňství byl zmapován v roce 1990. Roku 1991 byla vypracována *Koncepce rozvoje vězeňství*, kde byly zformulovány cíle reformy

a postupy k jejich dosažení. Cílem reformních změn bylo především vytvoření moderního vězeňského systému, zakotveného jak v širším systému sociální péče, tak i v systému represivních orgánů státní moci, jehož funkcí je ochrana společnosti před kriminalitou. Zakotvení v systému sociální péče bylo nezbytné zejména z toho důvodu, že podstata trestu spočívala ve společenské rehabilitaci odsouzených, a k tomu bylo třeba zajistit plynulý proces integrace propuštěného do civilního života. Důraz byl kladen především na regulativní funkci trestu (Černíková 2008, s. 62 -63).

Nová koncepce vězeňství byla vypracována v duchu Evropských vězeňských pravidel. Koresponduje zejména s mezinárodně uznávanými zásadami, zakotvenými ve Standardních minimálních pravidlech pro zacházení s vězni ve výkonu vazby i výkonu trestu odnětí svobody. Vycházela z moderního pojetí vězeňského systému, který na jedné straně plní represivní funkci k ochraně společnosti před kriminálním chováním, ale na druhé straně plní funkci rehabilitační. Proces tvorby a postupné realizace v našich podmínkách začal být označován jako **humanizace vězeňství**. Šlo zejména o zvýraznění snahy o odlišení od totalitního režimu a nastoupení na cestu k demokratizaci za plného respektování základních lidských práv pro vazebně stíhané i pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. (Hála, 2006, s. 37)

Reforma českého vězeňství se zaměřovala na tři hlavní okruhy. Prvním z okruhů byla **modernizace vězeňských zařízení a jejich vybavení**. Mezi hlavní úkoly patřila, a patří dodnes, postupná rekonstrukce a vybavování věznic tak, aby odpovídalo evropským vězeňským pravidlům, obnovení systému krajských a místních věznic pro realizaci hlubšího diferenciovaného výkonu trestu, vytváření vhodnějších materiálních podmínek pro pracovní činnost odsouzených, zlepšení bezpečnostního a informačního systému, vybudování krizových oddělení pro odborné řešení poruch chování. (Černíková, 2008, s. 65)

Druhým okruhem reformních snah bylo **vytvoření účinného systému zacházení s odsouzenými**. Trest je nutné zaměřit na orientaci ke změně chování odsouzeného v prosociálním smyslu. To znamená, že je třeba uplatňovat progresivní výkon trestu s diferencovaným zacházením, tedy s přesně vymezenými skupinami odsouzených.

Vězeňská zařízení se v praxi při svém reformním snažení potýkají s nemalými potížemi při vytváření účinného systému zacházení s odsouzenými. Jedná se zejména o potíže s ngramotností některých odsouzených a u většiny též pak s nízkou kulturní a sociální úrovní. Další z potíží je nedostatečná motivace odsouzených ke změně, nedostatek respektu k vězeňskému personálu (coby „vychovatelům“). I nedostatek institucionalizace z nadměrné organizovanosti jejich života. V neposlední řadě pak častá psychopatologie odsouzených v tom nejširším slova smyslu (šikana, autoagrese, závislosti na návykových látkách).

To samo o sobě potvrdilo profilaci věznic do čtyř typů - s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. A dále propracovat klasifikaci odsouzených, neboť klasifikace a diferenciacie jsou spolu v úzkém vztahu. Připravit široké palety programů zacházení - pracovních, vzdělávacích, volnočasových, speciálně výchovných a extramurálních. Vybudovat výstupní oddělení pro odsouzené vykonávající celý trest odnětí svobody a vytvořit programy pro speciální skupiny odsouzených - sexuální devianty, toxikomany, mentálně retardované, osoby s poruchami osobnosti, dlouhodobě či doživotně uvězněné a pro HIV/AIDS pozitivní. (Černíková, 2008, s. 66-67)

Třetím okruhem reformního snažení bylo **profesionální zkvalitnění personálu**. Podle evropských vězeňských pravidel se kvalita penitenciárního procesu odvíjí od kvality personálu. Postoje, motivace a dovednosti vězeňských pracovníků jsou proto považovány za klíčový problém reformních snah. Jedním z úkolů v této oblasti je dopracovat se početního poměru 1:2 mezi personálem a odsouzenými. To se týká zejména profesí, jež přímo pracují s odsouzenými. Další úkol spočívá ve vypracování komplexního systému péče o personál, zahrnující zdravotní péči a mentální rehabilitaci. Vybudování systému celoživotního vzdělávání personálu poskytujícího odborné znalosti a dovednosti je dalším úkolem vězeňských reform. (Černíková, 2008, s. 68)

Drahomíra Malá ještě k humanizaci po 1989 doplňuje: „Zvláštními prověrkami dříve sloužící příslušníci neprošli všichni, někteří pro nový režim nechtěli dále sloužit, což vyjádřili tím, že nepodepsali novou služební přísahu. Vězeňství procházelo procesem přestavby. Bylo nutné provést mnoho změn, ať už se týkaly způsobu řízení, systému vzdělávání, zkvalitnění personálu, ale bylo také nutné budovat další věznice, protože ty stávající nebyly schopny pohltnout narůstající počet kriminálních živlů. Kriminalita vzrůstala a začal se objevovat nový fenomén – organizovaný zločin. Naše

republika se stala, jako srdce Evropy, křižovatkou dealerů drog, pašeráků zboží všeho druhu, mafie, zločinců a podvodníků.

Pozornost ve věznicích byla soustředěna zejména na dodržování pořádku, kázně a bezpečnosti, což je podle zákona o Vězeňské službě jejím hlavním posláním. Humanizace byla během deseti let dokončena a bylo otázkou, jak dostat tento pojem do podvědomí obou stran působících ve vězeních, tedy do podvědomí vězňů, ale zejména těch, co s nimi pracují, zaměstnanců Vězeňské služby ČR. Pokud možno, tak nejlépe nenásilnou formou. Hlavní výraznou změnou ve vězeňském systému bylo ale zdůraznění významu psychologů a sociálních pracovníků na úkor dozorců a strážných.“ (Malá, 2003)

Humanizace výkonu trestu je jedním z pilířů českého penitenciárního procesu, pro jehož reformu se stát po roce 1989 rozhodl, aby se vyrovnal standardům zemí Evropské unie. Otázkou zůstává, kam až lze z hlediska humanizace zajít, aby trest zůstal i nadále trestem. Humanizace nesmí nikterak snižovat účinnost trestu. Trest musí obsahovat stále jistou míru újmy pro odsouzeného. Humánní trest by tedy měl být trestem nezbytně nutné újmy po nezbytně nutnou dobu. Zároveň má být doplněn takovým jednáním s odsouzeným, aby plnil regulativní funkci, spočívající jak v ochraně společnosti, tak ve změně jeho osobnosti.

2.2 Legislativní změny ve vězeňské službě po r. 1989

Vzhledem k tomu, že ke dni 1. 1. 1993 byl předpokládán zánik Sboru nápravné výchovy, došlo již v roce 1992 k vypracování nové koncepce českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel, ale i vlastních humanistických tradic.

Vězeňskou službu ČR zřizuje **zákon České národní rady č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky**, ve znění pozdějších předpisů. Zákon nabyl účinnosti dne 1. 1. 1993. Tento zákon zásadním způsobem reformoval organizaci, řízení a výkon českého vězeňství, který tak zbavil přímého vlivu politických stran, zbytečných militantních prvků, neúměrné centralizace a byrokracie. Odpovědnost za její činnost je svěřena generálnímu řediteli, jmenovanému ministrem spravedlnosti.

Zákonem byly posíleny pravomoci ředitelů vazebních věznic a věznic, zejména v oblasti personální a ekonomické. Vězeňská služba ČR se skládá z vězeňské stráže, justiční stráže a správní služby. :

vězeňská stráž předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu, střeží vazební věznice a věznice, přičemž v rámci těchto činností zajišťuje stanovený pořádek a kázeň,

justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a bezpečnost výkonu jejich pravomocí,

správní služba rozhoduje ve správním řízení podle všeobecně platných právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, výchovnou a další odbornou činnost civilními zaměstnanci, kteří jsou v pracovním poměru podle zákoníku práce. (Sochůrek, 2007, s. 6-7).

Základní zákonný rámec upravující výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby představují **zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon**, ve znění jeho novelizace **zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník** a **zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád**, ve znění novel a doplnění. Počátkem roku 1994 nabyl účinnosti novelizovaný zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o zákon č. 294/1994 Sb., který pozměnil a doplnil původní zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 59/1956 Sb. V roce 1999 Parlament ČR projednal a schválil zcela nový **zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.**, s účinností od 1. 1. 2000, který prošel v roce 2004 novelizací a účinnosti nabyt dne 1. 7. 2004. Tento zákon tvůrčím způsobem aplikuje požadavky Evropských vězeňských pravidel a zahraničních zkušeností. K novelizaci zákona č. 169/1999 Sb. byla ministerstvem spravedlnosti vydána prováděcí vyhláška č. 378/2004 Sb., účinná od 1. 7. 2004. Výkon trestu odnětí svobody je dále upraven **vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody**, s účinností od 1. 1. 2000, která nahradila původní řád výkonu trestu odnětí svobody, upravený vyhláškou č. 110/1994 Sb.

Výkon vazby rovněž zaznamenal právní úpravy, a to v roce 1993, kdy byl vydán **zákon o výkonu vazby č. 293/1993 Sb.**, ve znění pozdějších předpisů. K této novelizaci byla vydána prováděcí **vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., řád výkonu**

vazby, s účinností dnem vyhlášení 21. 4. 1994. (Motejl, Varvařovský, et al., 2010, s. 17-19)

Podrobnější úpravu pak představují četné interní předpisy vězeňské služby, např. nařízení generálního ředitele vězeňské služby, metodické listy, event. i nařízení ministerstva spravedlnosti.

Výše uvedené zákony lze ještě doplnit zákonem o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. Existuje však řada dalších předpisů, které se výslovně penitenciární problematice nevěnují, nicméně příslušné oblasti výkonu vězeňství se jimi řídí, jako např. zákon o péči o zdraví lidu, o veřejném zdravotním pojištění, zákoník práce, správní řád a další.

K uvedenému výčtu právních dokumentů je vhodné alespoň v minimální míře zmínit základní dokumenty, vytvořené mezinárodními organizacemi, které mají pro tvorbu, aplikaci a interpretaci našich vnitrostátních předpisů význam jakéhosi „vodítka“. Například mnohá doporučení Rady Evropy, zejm. Evropská vězeňská pravidla, naposledy aktualizovaná v roce 2006, doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy, na půdě OSN vznikla Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, další pravidla vznikla na půdě mezinárodních zdravotních organizací, např. Světové lékařské asociace WMA, Světové zdravotnické organizace WHO, atd. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 19-24)

3. Reforma českého vězeňství

Účel trestu, který byl v předchozím trestním zákoně č. 140/161 Sb. uveden, již v novém trestním zákoníku č. 40/2009 Sb. přímo definován není. Přesto nadále platí, že *primárním účelem trestu je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, resp. přečinů, zabránění páchání další trestné činnosti a zejména výchova k řádnému životu. Přitom je však třeba mít stále na zřeteli, že trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody (tzv. efekt prisonizace neboli kriminální infekce); tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat*

tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, aby se podporovaly takové dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 18)

Jak uvedl kolektiv autorů pod vedením tehdejšího ombudsmana Otakara Motejla, je zásah do osobní svobody výrazným omezením práv člověka. Proto je v současné době nedotknutelnost osobní svobody zakotvena ve všech lidsko-právních předpisech, např. v Ústavě ČR, Listině základních práv a svobod, ale i v evropských a mezinárodních úmluvách. Toto lidské právo může být omezováno pouze ze zákonných důvodů, a to jen za určitých podmínek. Případy takového omezení představují především výkon vazby a trest odnětí svobody. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 19)

3.1 Právní úprava výkonu trestu v ČR

Právním předpisem upravujícím výkon trestu odnětí svobody je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, a Vyhláška ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody. U mladistvých se na základě zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže hovoří o trestním opatření odnětí svobody. (Sochůrek, 2007, s. 37)

Do kterého z typů věznice bude odsouzený zařazen, rozhoduje soud. Jedná se o věznici nástupní neboli příjmovou. V kompetenci generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, resp. dispečera GŘ VS ČR, je ve spolupráci s ředitelem věznice možnost přemístění odsouzeného z příjmové věznice do jiné, tzv. kmenové, ovšem v souladu s rozhodnutím soudu. Při tom se zohledňují zejména druhy programů zacházení realizované v jednotlivých věznicích, kapacitní vytíženost věznice a podle možností se zohlední i vzdálenost od místa pobytu jeho blízkých., bezpečnostní důvody a zdravotní stav odsouzeného. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 45-48)

Vazební věznice a věznice jsou diferencovány do čtyř základních typů, které se od sebe odlišují mírou vnější ostrahy, zajištěním bezpečnosti a způsobem uplatňování programů zacházení. Ustanovení § 8 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody vymezuje následující typy věznic: **věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou**. Diferencovaný výkon trestu v jednotlivých typech věznic slouží k tomu, aby méně narušení odsouzení vykonávali trest odnětí svobody odděleně od více narušených odsouzených, a také, aby v nápravně výchovném působení u odsouzených s vyšším stupněm narušení mohly být uplatňovány účinnější prostředky. Volí se rovněž diferencované formy a metody pracovní výchovy, kulturně výchovné práce, rozsah oprávnění samosprávy apod. Pro mladistvé odsouzené ve věku 15 až 18 let se zřizují zvláštní typy věznice se shodnou diferenciací, např. Věznice Všehrdy, nebo samostatná oddělení, jako např. ve Věznici Světlá nad Sázavou. Zvláštní věznice jsou zřizovány také pro výkon trestu odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou a Věznici Opava. V jednotlivých věznicích ale mohou být zřízena i oddělení různých typů. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 45-48)

Ve věznici typu s **dohledem** se odsouzení mohou v jejích prostorách pohybovat bez omezení. Ložnice ani ubytovny se nezamykají. Na pracovištích mimo věznici pracují odsouzení bez dohledu příslušníků vězeňské služby. V mimopracovní době lze odsouzeným na základě povolení ředitele věznice umožnit pohyb mimo věznici za účelem účasti na kulturně-výchovných, osvětových, sportovních a dalších akcích. V mimopracovní době smí nosit vlastní oděv. Návštěvy jsou povoleny jednou týdně, a to bez dozoru příslušníků vězeňské služby. (Štěrba, 2007, s. 67)

Pro věznici typu s **dozorem** platí volný pohyb odsouzených, vyjma doby spánku. Na pracovištích jsou odsouzení většinou pod nepřímým dozorem příslušníků vězeňské služby. Ředitel může povolit volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů těm odsouzeným, u kterých lze důvodně očekávat, že dané volnosti nezneužijí. Návštěvy blízkých osob jsou povoleny jednou za dva týdny, a to ve vymezeném prostoru věznice, zpravidla bez přítomnosti příslušníka vězeňské služby. Odsouzeným, kteří vykonali alespoň třetinu uloženého trestu, může ředitel věznice povolit v rámci návštěvy volný pohyb mimo věznici, nejdéle však na 24 hodin.

Ve věznici s dohledem a věznici s dozorem nejsou používány speciální stavebně technické prostředky ani ozbrojené strážce k zabránění útěku odsouzených. Kontrolou

a dohledem nad činností odsouzených jsou pověřeni vychovatelé, ve věznici s dozorem i dozorcí. (Štěrba, 2007, s. 68)

Ve věznicích s **ostrahou** se odsouzení pohybují zásadně pod dohledem příslušníků vězeňské služby. Na ubytovnách jsou zpravidla uzamykáni. Práce je vykonávána na určených pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Odsouzeným bývá většinou jen výjimečně povoleno, aby se při plnění pracovních úkolů pohybovali mimo areál věznice. Návštěvy se uskutečňují ve vyhrazeném prostoru věznice pod dohledem příslušníka vězeňské služby, a to v mimopracovní době odsouzených. (Štěrba, 2007, s. 68)

Věznice se **zvýšenou ostrahou** se vyznačuje tím, že odsouzení jsou na celách uzamykáni. V prostorách věznic se odsouzení pohybují zásadně pod přímým dozorem příslušníka vězeňské služby. Volný pohyb není dovolen ani při plnění pracovních úkolů. Pracovat mohou jen v rámci objektu věznice. Návštěvy jsou povoleny pod dohledem příslušníka vězeňské služby, a to jednou za šest týdnů.

Ve věznici s ostrahou a ve věznici se zvýšenou ostrahou jsou používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených. (Štěrba, 2007, s. 69)

Vedle standardního výkonu trestu jsou pro výkon trestu odnětí svobody zřizována i specializovaná oddělení pro skupiny odsouzených se specifickými potřebami. Řeší se tím problematika zacházení s odsouzenými trpícími poruchami duševními, poruchami osobnosti nebo chování způsobenými psychotropními látkami. Specializovaná oddělení jsou zřizována i pro odsouzené matky s malými dětmi, trvale pracovní nezařaditelné, invalidní, a důchodce nad 65 let. V některých věznicích se zřizují specializovaná oddělení i pro odsouzené s mentální retardací, kde je pro ně zaveden speciální terapeutický program. Specializovaná oddělení lze zřizovat ve všech typech věznic. Tímto se dynamicky rozvíjí oblast řešení specifických potřeb, přístupů a zacházení s těmito skupinami odsouzených. Podle svých možností zřizují věznice i bezdrogové zóny, určené pro ty odsouzené, kteří nebyli a nejsou uživateli drog, ale lze je považovat za jedince drogou ohrožené, dále pro ty, kteří uživateli drog byli a nyní jsou k dobrovolné abstinenci dostatečně motivováni, event. pro ty, kteří absolvovali pobyt ve specializovaném oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti

a chování způsobenou užíváním psychotropních látek. Další specializovaná oddělení jsou zřizována pro odsouzené s uloženým ochranným léčením v ústavní formě. Například ve Věznici Znojmo a Věznici Rýnovice je zřízeno specializované oddělení pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického, ve Věznici Heřmanice ochranné léčení protialkoholní a ústavní léčení sexuologické je ve Věznici Kuřim. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 50-54)

Každá věznice má pro příjem odsouzených zřízeno nástupní oddělení. O odsouzeném zpracují odborní pracovníci věznice komplexní zprávu, která obsahuje rovněž návrh programu zacházení s odsouzeným. Při volbě obsahu a forem programu zacházení se musí přihlížet k závěrům odborného lékařského posouzení odsouzeného a k nutnosti individuálního nebo skupinového terapeutického působení. Poté odborní pracovníci s odsouzeným, který má možnost volby programu, projednají samotný obsah programu zacházení a určí mu vychovatele, kterému bude svěřen do péče. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení má dopad na zařazení v rámci prostupných skupin vnitřní diference i na rozhodování soudu o změně typu věznice a žádosti o podmíněné propuštění.

V kompetenci vězeňské služby je zařazovat odsouzené do tří tzv. **prostupných skupin vnitřní diference**. Podstata tohoto rozřazování spočívá v motivaci odsouzených založené na skutečnosti, že pro každou skupinu jsou určena rozdílná práva, povinnosti, omezení, ale naopak i výhody. Podle přístupu odsouzeného k výkonu trestu lze odsouzenému umožnit přejít do skupiny s příznivějšími podmínkami, nebo naopak ho přeřadit do skupiny s přísnějšími podmínkami.

Praxe bývá taková, že po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený zařazen do II. prostupné skupiny vnitřní diference (dále jen PSVD). Pokud si plní své povinnosti, může být po přehodnocení programu zacházení přeřazen do I. PSVD; naopak, pokud program zacházení neplní nebo se dopouští kázeňských přestupků, může být odsouzený přeřazen do III. PSVD. Za spáchání zvláště závažného kázeňského přestupku může být do těžší PSVD přeřazen ihned, bez ohledu na plánovaný termín přehodnocování programu zacházení. Mezi priority zařazení do I. PSVD patří např. výhoda v delším sledování televize, přístupu do posilovny, a v neposlední řadě pak lepší vyhlídky na podmíněné propuštění. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 15-16)

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanovuje také práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu, upravuje sociální podmínky, právo na zdravotní péči, na nepřetržitou osmihodinovou dobu spánku, na dobu potřebnou k osobní hygieně a úklidu, na nejméně hodinovou vycházku a na přiměřené osobní volno. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 49-50)

Odsouzení dále smí přijímat a odesílat korespondenci bez omezení. Vězeňská služba má však právo nahlížet do obsahu korespondence odsouzených, kromě korespondence mezi odsouzeným a advokátem, či státním orgánem nebo mezinárodní organizací, příslušnou k projednávání podnětů stran lidských práv. Odsouzeným se umožňuje v odůvodněných případech použít telefon ke kontaktu s blízkou osobou. V závislosti na typu věznice může odsouzený přijímat návštěvy v rozsahu 3 hodin během kalendářního měsíce. Odsouzení mohou přijímat balíček s potravinami a osobními věcmi dvakrát ročně. K základním povinnostem odsouzených patří zejména dodržovat stanovený pořádek a kázeň, dodržovat příkazy příslušníků vězeňské služby, řádně plnit pracovní úkoly, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, slušně jednat s dalšími osobami a zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice.

Odsouzený zařazený do práce je povinen ji vykonávat, s výjimkou zdravotních komplikací. Odsouzeným je zakázáno přechovávat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, vyrábět nebo přechovávat předměty, jež by mohly být použity k ohrožení bezpečnosti a zdraví osob a majetku, popř. sloužit k útěku, narušit pořádek či poškodit zdraví. (Mezník, Kalvodová, 1995, s. 20-21)

Za vzorné chování, dobrý přístup k práci nebo za příkladný čin může být odsouzenému udělena kázeňská odměna v podobě pochvaly, mimořádně povolené návštěvy či balíčku, zvýšení kapesného, peněžité nebo věcné odměny, až po přerušení výkonu trestu. Kázeňské tresty jsou naopak udělovány za tzv. kázeňský přestupek neboli zaviněné porušení stanoveného pořádku a kázně. Kázeňskými tresty jsou důtka, snížení kapesného o 1/3 až na 3 měsíce, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, pokuta až do výše 1 000 Kč, propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů s výjimkou doby, určené k plnění úkolů programu zacházení, celodenní umístění do uzavřeného oddělení, až po umístění do samovazby až na 20 dnů. (Nedorost, 1995, s. 28-31)

V rámci programu zacházení musí věznice nejméně tři měsíce před propuštěním odsouzeného vytvářet podmínky pro jeho samostatný způsob života. Za tímto účelem se ve věznicích zřizují výstupní oddělení, do nichž se přiměřenou dobu před očekávaným skončením výkonu trestu zpravidla umísťují odsouzení, kterým byl uložen trest delší než tři roky a odsouzení, jímž je potřeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný život. Do výstupního oddělení se na návrh odborných pracovníků věznice umísťují odsouzení zpravidla šest měsíců, minimálně však tři měsíce před očekávaným skončením výkonu trestu. Programy zacházení ve výstupním oddělení jsou zaměřeny na jejich přípravu pro samostatný způsob života (např. návštěvy úřadů, seznamování se základy právní úpravy na úseku sociálních dávek, zaměstnanosti apod.) Výstupní oddělení mají charakter internátního ubytování, kde odsouzení mají většinou možnost vykonávat alespoň některé „domácí“ práce, jako např. praní, drobné vaření apod. Obdobné požadavky obsahují i Evropská vězeňská práva.

V případě dlouhodobých trestů je s ohledem na jejich dlouholetou izolaci od společnosti vhodné tyto odsouzené připravovat na změny, kterými společnost od jejich uvěznění prošla, např. nákupy v hypermarketech, nové způsoby úhrad v městských dopravních prostředcích. (Motejl, Varvařovský, 2010, s. 59-60)

3.2 Právní úprava Vězeňské služby ČR

Vězeňskou službu České republiky zřizuje **zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky**, ve znění pozdějších předpisů. Vězeňská služba ČR je podřízena Ministerstvu spravedlnosti ČR, jež je ústředním orgánem státní správy pro vězeňství. Zároveň plní i funkci zřizovatele. Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem, jehož hlavním úkolem je zajištění výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, a v rozsahu stanoveném tímto zákonem i zajištěním ochrany, pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví, správě soudů a při činnosti orgánů Ministerstva spravedlnosti ČR a státních zastupitelství. Organizačně je Vězeňská služba ČR členěna na Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, ústavy pro výkon vazby, ústavy pro výkon trestu odnětí svobody a účelová zařízení Vězeňské služby ČR, jimiž jsou Institut vzdělávání a zotavovny Vězeňské služby ČR.

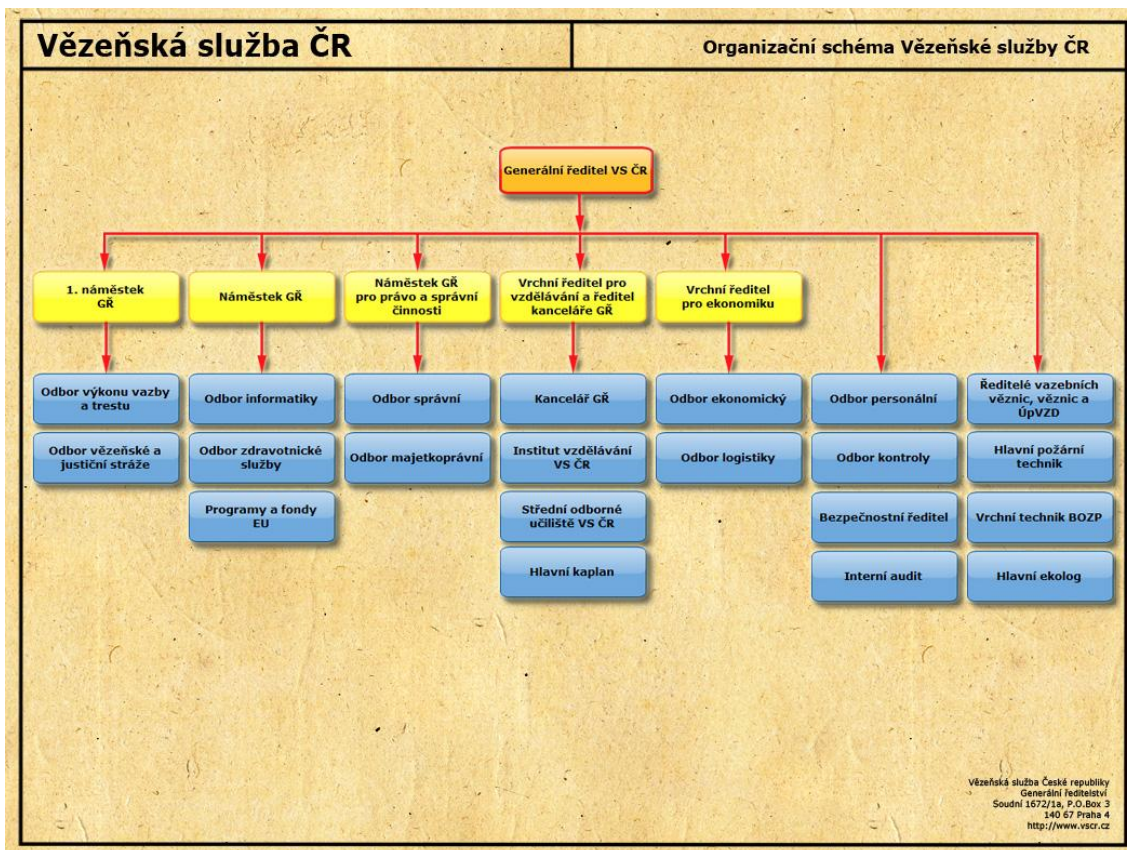
Vězeňskou službu ČR řídí ministr spravedlnosti prostřednictvím generálního ředitele Vězeňské služby ČR. Za činnost vězeňské služby odpovídá generální ředitel ministru spravedlnosti, kterého v otázkách týkajících se vězeňství zastupuje. Generálnímu řediteli přísluší personální a kázeňská pravomoc nad příslušníky Vězeňské služby ČR. V čele jednotlivých organizačních jednotek – věznic, zabezpečujících výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, stojí ředitelé, které jmenuje a odvolává generální ředitel.

3.2.1 Vězeňská služba ČR a její organizační struktura

Generální ředitelství - je orgánem Ministerstva spravedlnosti ČR pro řízení a kontrolu vězeňské služby. Současně plní i funkci ústředního orgánu státní správy pro vězeňství. Vnitřní organizace generálního ředitelství je tvořena sekretariátem generálního ředitele a jednotlivými specializovanými odbory:

- odbor vězeňské a justiční stráže
- odbor výkonu vazby a trestu
- odbor ekonomický
- odbor personální
- odbor správní
- odbor zdravotnické služby
- odbor technický

Odbory jsou vnitřně členěny na oddělení a referáty. V čele odboru stojí ředitel odboru, v čele oddělení vedoucí oddělení a v čele referátu pověřený referent. (Nedorost, 1995, s. 51-53)

(zdroj. <http://www.vscr.cz/>)

Vazební věznice – zabezpečují, aby vazba plnila zákonem stanovený účel a byla vykonávána v souladu se zákonem č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby ve znění pozdějších předpisů. **Věznice** – zabezpečují, aby výkon trestu odnětí svobody plnil svůj účel a byl vykonáván v souladu se zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů.

V čele věznice stojí ředitel, který odpovídá za všechny záležitosti věznice, jak po stránce personální, tak i odsouzených. Je podřízen generálnímu řediteli Vězeňské služby ČR. Věznice jsou členěny do oddělení a referátů:

- oddělení vězeňské stráže,
- oddělení výkonu vazby a trestu,
- oddělení či referát prevence a stížností,
- oddělení či referát hospodářství, ekonomiky a výkonný,
- zařízení zdravotnických služeb.

(Nedorost, 1995, s. 51-53)

Vzájemná interakce zaměstnanců Vězeňské služby ČR a odsouzených se ve věznicích a vazebních věznicích týká těchto profesí:

- vedení věznice - ředitel a jeho zástupci,
- výchovní pracovníci - vychovatelé, vrchní dozorcí, dozorcí,
- specialisté – psychologové, speciální pedagogové, pedagogové volného času (instruktor, lektor), sociologové, sociální pracovníci, vychovatelé, právníci, učitelé, duchovní,
- pracovníci strážní a eskortní služby – vrchní inspektoři a inspektoři strážní služby, operátoři, strážní,
- občanskí zaměstnanci – ekonomové, personalisté, správní pracovníci, logistickí,
- zdravotnický personál – lékaři, zdravotní sestry,
- pracovníci oddělení prevence a stížností

(Sochůrek, 2007, s. 10)

Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR – rezortní vzdělávací zařízení s celorepublikovou působností, které zajišťuje profesní teoretickou a praktickou přípravu příslušníků a občanských pracovníků v souladu s koncepcí vzdělávání a Program celoživotního vzdělávání ve Vězeňské službě ČR zabezpečuje náležitý výcvik a zvyšování odborné úrovně příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby ČR. V roce 2000 se Institut rozšířil o další elokované pracoviště v Praze, kde vznikl Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR.

Střední odborné učiliště - škola pro osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody,

Zotavovny Vězeňské služby ČR - rehabilitační a rekreační zařízení, která poskytují ubytovací a stravovací služby přednostně pro preventivní rehabilitace, pro akce služebního a pracovního charakteru, a dále pro rekreační účely příslušníků a pracovníků Vězeňské služby ČR a Ministerstva spravedlnosti ČR. (Sochůrek, 2007, s. 7-8)

3.3 Aktuální problémy českého vězeňství

Novodobá transformace vězeňství, jejímž teoretickým základem byla Koncepce rozvoje českého vězeňství z roku 1991, využila plně výhod inspirace ze zahraničí. Díky ní se tak podařilo vyvarovat některých chyb, např. byl překonán rutinní výkon trestu, založený na organizování života ve vězení, a také byly překonány prvotní problémy s humanizací. Tato koncepce z roku 1991 byla úspěšná v oblasti cílů a obsahu zacházení s vězni. Méně pak byla úspěšná v otázkách decentralizace řízení a vytvoření vhodných materiálních podmínek pro řádnou správu vězeňství. Neopominutelné také bylo to, že vzhledem k roku přijetí nebyla tato koncepční strategie déle schopna reflektovat na aktuální vývojové trendy, i na změny v souvislosti s naším vstupem do Evropské unie. Proto bylo v roce 2004 rozhodnuto o zpracování Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, která by zajistila další kontinuální rozvoj českého vězeňství v souladu s mezinárodními konvencemi. Mimo jiné uváděla i některé strategické záměry, např. vytvoření celostátní počítačové databáze odsouzených včetně informací o dosavadních způsobech zacházení s nimi. Koncepce reagovala na prognózy vývoje kriminality i na dopad na vývoj vězeňské populace, apelovala na pracovníky Vězeňské služby ČR za účelem dosažení jejich plné osobní angažovanosti při tvorbě koncepce, tak i při jejím praktickém naplňování. (Prunerová in Kubata, České vězeňství 1/2011, s. 15, 16)

Podle generálního ředitele Vězeňské služby ČR Jiřího Treglera byla koncepce do roku 2015 sestavena vězeňskou službou k řešení jejich aktuálních problémů, bez podílu naší vlády a parlamentu. Z tohoto důvodu je současnou prioritou projednat směřování současného vězeňství za účasti vlády, neboť tento problém logicky souvisí i s financováním vězeňství. (České vězeňství 2011, č. 1, s. 15)

Realizace projektu také počítá s řešením dlouhodobého problému rozšíření možností zaměstnávání vězňů, včetně zaměstnávání obviněných během výkonu vazby. Vězeňské službě se daří dlouhodobě udržovat úroveň zaměstnanosti kolem 60 procent. (České vězeňství 2011, č. 1, s. 16)

Nový první náměstek ministra spravedlnosti Daniel Volák spatřuje nejpalčivější problémy současného stavu českého vězeňství v přeplněnosti věznic, v akutním nedostatku finančních prostředků na provoz a rozvoj věznic. V nedostatku financí na zvýšení počtu příslušníků a občanských zaměstnanců, jejichž počty z dlouhodobého hlediska neustále klesají v poměru ke zvyšujícímu se počtu vězňů. Priority do

budoucnosti vězeňství spatřuje především ve změně systemizace, tedy posílení vězeňské služby personálem, tak i v zajištění nezbytně nutných finančních prostředků pro provoz. Problematiku přeplněnosti věznic by rád upravil pomocí prosazení některých legislativních úprav, které by tento problém pomohly řešit, jako např. institut přerušení výkonu trestu, podmíněného propuštění, alternativních trestů, snížení čtyř typů věznic na dva, apod. V tomto duchu i novou osnovu koncepce českého vězeňství. (České vězeňství, 2011, č. 2, s. 2-3)

Nová koncepce, jejíž příprava započala v roce 2011, by dle posledních informací Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR měla být dokončena na podzim r. 2012.

Je ovšem stále větší otázkou, kdy a jak se české vězeňství těchto problémů zbaví. V posledních letech je patrný stálý nárůst populace odsouzených osob, dlouhodobě neřešené nebo špatně řešené vážné technické, organizační, personální a finanční situace. Tento neperspektivní výhled do budoucna přivádí české vězeňství do hluboké stagnace. Současný stav tedy inovacím a motivaci ke změnám v duchu moderního rozvoje příliš nepřeje. Lze jen těžko předvídat, jak se bude situace vyvíjet. Vězeňství není jednoduchý organismus. Zvýšit jeho celkovou úroveň znamená např. významněji než dosud investovat do personálu, což je dlouhodobým procesem, zejména pak při současné méně stabilní personální situaci. Nábor dostatečně kvalifikované vyškolených zaměstnanců, schopných porozumět penitenciární problematice, není krátkodobou záležitostí. Je nutné připravit celkové podmínky pro zavedení odborného, hodnotného, efektivního systémového pojetí zacházení s odsouzenými atd. Tyto procesy jsou přitom velmi náročné na manažerskou a koordinační roli, a je tudíž velkou neznámou, jakým způsobem a v jaké kvalitě budou zvládnuty. Platí, že pokračovat se dá pouze dopředu, chvíli je možné stagnovat, ale pokud nepokračuje vývoj, přichází úpadek. Co se dnes zastaví, to se v budoucnu bude jen velmi těžko rozbíhat.

(Biedermanová, Petras, 2011, s. 7)

4. Socializace, resocializace, prizonizace

4.1 Definice a vymezení pojmu socializace

Pro úspěšnou resocializaci je velmi důležitý stupeň socializace, kterého se jedinci dostalo, resp. kterého jedinec dosáhl. Především pak kvalita socializace rozhoduje o budoucím sociálním chování jedince a o tom, jakým směrem se bude jeho chování vyvíjet, zda prosociálním, disociálním, asociálním či antisociálním směrem. Pojem socializace lze velmi zkráceně definovat jako „Proces utváření osobnosti a její kultivace, zejména myšlení, cítění a chování“. (Kohoutek, 2007, str. 137)

Sociální přizpůsobení člověka není jen výsledkem výchovy, ale především výsledkem procesu psychobiologického vývoje člověka, vlivu prostředí, ve kterém jedinec žije, a výsledkem procesu osvojení kulturních vzorů a společenských hodnot. (Czapów, Jedlewski, 1981, s. 33)

Socializace je postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace. Zprvu v nukleární rodině, dále v malých společenských skupinách, jako např. školní třída, zájmový klub, až po zapojení se do nejširších, celospolečenských vztahů. Součástí socializace je přijetí základních etických a právních norem dané společnosti. (Hartl, 1993, s. 194)

Socializace jedince v průběhu jeho života je jeho celoživotním biologickým, psychickým a sociálním zráním. Sociálním zráním rozumíme přebírání rolí a s nimi spojených norem a hodnot odpovídajících věku a pohlaví, účast na jejich vymezování, předjímání rolí budoucích, např. hrou, studiem, přípravou k narození dítěte atd., ale i nutné zapomínání rolí, které již nejsou v daném věku a situaci funkční. Do života každého zasahují jak události jedinečné, např. nemoc, smrt blízkého, tak i události celospolečenské, příkladně krize, války, revoluce apod. V „normálním vývoji“ jedince patří k nejvýznamnějším takové, které se v určité společnosti týkají většiny. Jde o takové zlomové události, jako např. příchod do školy, sňatek, narození dítěte, „prázdné hnízdo“, odchod do penze atd., které průběh a prožívání každodennosti, tedy i normy, hodnoty, vztahy, role, zásadně mění, a to způsobem typickým pro množství lidí určité věkové skupiny, pohlaví, někdy i sociálního statusu.

Neúspěšná socializace je problémem jak pro jedince, pro jeho společenské vyloučení, tak i pro společnost, z důvodu sociálně deviantního chování jedince. (Havlík, Kořa, 2002, s. 45)

Kraus rozumí socializací „proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do života dané společnosti. Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské normy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Člověk přichází na svět jako biologický tvor a v procesu socializace se stává společenskou bytostí se specificky lidskou psychikou. Socializace se odehrává především v rodině, ve skupině vrstevníků a přátel, ve škole, prostřednictvím masmédií a práce.“ (Kraus, 2008, s. 59)

„Socializace je proces utváření osobnosti člověka. Spočívá v osvojování kultury a v začleňování jedince do systému společenských vztahů postupným vytvářením vazeb s jinými lidmi. Primární socializace probíhá v rodině nebo v prostředí, které ji nahrazuje. Sekundární socializace probíhá ve výchovných, vzdělávacích, případně dalších institucích a prostředích, do nichž se člověk dostává.“ (Matoušek, 2003, s. 205)

Cílem socializace je jednoznačnější zařazení jedince do společnosti požadovaným způsobem participace. Toho lze dosáhnout složitým socializačním procesem, ve kterém bude jedinec ve stálém procesu přejímat společností uznávané hodnoty a zbavovat se společností neuznávaných hodnot a norem chování.“ (Palán, 2002, s. 194)

Termín socializace označuje vývoj či formování člověka s důrazem na sociální aspekty, v širších souvislostech je pak identický s pojetím výchovy v širším slova smyslu. Jde v podstatě o interakční model, v němž společnost působí na jedince a jedinec působí na své sociální prostředí. (Černíková, 2006, s. 85-86)

Z výše uvedených definic je zřejmé, že pokud proces socializace probíhá optimálním a očekávaným způsobem, utvoří kulturní a sociální bytost, schopnou žít ve společnosti a zvládat náležitě svoji sociální roli. Jedinec se naučí žít tak, aby byl přínosem pro společnost, vedl svůj vlastní plnohodnotný život, nikoliv na úkor ostatních členů společnosti. Naopak vlivem nepříznivých a nežádoucích podnětů z hlediska optimálního rozvoje osobnosti se jednání a chování jedince začne odchylovat od obecně

uznávaných norem, čímž dochází k desocializaci. Proces snahy o návrat jedince do normálního života se nazývá resocializace. (Kraus, 2008, s. 60)

4.2 Definice a vymezení pojmu resocializace

Někdy se definice tohoto pojmu zkracuje na pouhé znovuuvedení, resp. znovuzakotvení do společnosti.

Pojem resocializace znamená odstraňování relativně trvalých zaměření vychovávaného jedince způsobujících výchovné potíže, a tím i ovlivňování utváření postojů, jakožto složek osobnosti. Jedná se o postoje projevující se negativním vztahem k určitým společenským očekáváním. (Czapów, Jedlewski, 1981, s. 36, 37)

Podle Matouška se resocializací „rozumí návrat ke společensky přijatelnému způsobu chování u lidí, kteří se od něj odchýlili. Neobejde se beze změn postojů a beze změn hodnotové orientace. Efekt resocializačních programů je závislý na jejich přiměřenosti a na tom, jak jsou klienty akceptovány. Jen výjimečně do nich klienti vstupují zcela dobrovolně. Je však podstatné, aby je program dokázal motivovat k akceptování změny jako přitažlivé životní alternativy. Změna dosažená v průběhu intenzivního resocializačního programu se pravděpodobně stane změnou trvalou, je-li program ukončen vhodným typem následné péče. (Matoušek, 2003, s. 183)

Kraus uvádí, že „resocializace je někdy chápána širěji jako jakási zpětná socializace s cílem vrátit člověka do normálního života společnosti. Pak k takovému procesu dochází nejen v souvislosti s delikventy a jejich návratem do života, ale např. i v souvislosti se změnou zdravotního stavu a následnou invaliditou“. Dále uvádí proces reedukace jako speciální případ resocializace, ve kterém se s použitím komplexního systému metod pedagogicko-psychologických, sociálně terapeutických a dalších usiluje o takové změny v chování jedince, které by odpovídaly normám (nebyly by deviantní). (Kraus, 1998, s. 57-58)

Podle Netíka je „posuzování možnosti resocializace složitý problém s poměrně vysokým rizikem omylu“, ale všeobecně lze říci, že šanci k úspěšné resocializaci mají především mladí prvotrestaní, u nichž se v anamnéze nevyskytují poruchy chování závažnějšího charakteru. Dále je šance u těch, kteří vykonávají pouze krátkodobý trest

a mají ve velké míře zachovány extramurální vazby (např. s primární rodinou, partnerem, dětmi), a také mají pevné pracovní návyky. (Netík, 1997, s. 109)

V penitenciárních podmínkách se resocializace nazývá korektivní socializací či penitenciární resocializací. Tyto termíny se používají pro odlišení resocializace jedinců, kteří sice mají problém se socializací, ale ne takový, aby jejich nedostatečná socializace vyústila v páchaní trestné činnosti. (Sochůrek, 2007)

Pod pojmem resocializační výchova je nutno vnímat speciální resocializační výchovu zaměřenou na osoby specificky společensky nepřizpůsobivé, zločinně deprivované nebo deprivací ohrožené. (Czapów, Jedlewski, 1981, s. 40)

Resocializace ve vězeňské praxi má charakter korektivní, v podstatě se jedná o druhotnou socializaci jedince, u něhož proces socializace v dřívějších vývojových etapách neproběhl úspěšně z důvodu toho, že např. vývoj probíhal v nepříznivých podmínkách, či se v něm vyskytly různé jiné nedostatky, anebo proto, že socializace probíhala v antisociálním smyslu. Cílem resocializačních snah je navázat a znovu spojit přerušené vazby socializace v místech jejich narušení a pokusit se formovat a modelovat život odsouzeného tak, aby jeho opětovné začlenění do společnosti bylo úspěšné.

Rychlost a charakter průběhu resocializace závisí zejména na:

- adaptaci dané osoby na sociální změnu a na ochotě měnit hodnotovou orientaci, podřizovat se sociálním normám, přijímat nové vzory chování a akceptovat nové autority,
- na míře odlišnosti nového sociálního prostředí od původního, resp. předchozího, na otevřenosti nového sociálního systému vůči danému jedinci.

Další užívané termíny jako reedukace či reintegrace mohou dále specifikovat či rozšiřovat spektrum resocializace, ovšem pro praxi je podstatnější to, co se za nimi opravdu skrývá. Z hlediska konkrétního zacházení s odsouzeným – zvolení té nejúčinnější intervence, dosažení cíle změny apod., je vcelku irelevantní, zda proces nápravy označíme za korektivní socializaci nebo penitenciární resocializaci, třebaže sémanticky je vše v pořádku. Dospělého odsouzeného nelze „převychovat“, nemáme prostředky ho „vyléčit“. Avšak můžeme cílenými postupy snižovat některá rizika, kterých je odsouzený nositelem a která by ho pravděpodobně vedla k opětovnému páchaní trestných činů, pokud zůstanou neošetřena. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 11)

4.3 Definice a vymezení pojmu prizonizace

Prizonizace je chápána jako proces přizpůsobování, v němž se vězeň obeznamuje s předpisy, jakož i neformálními pravidly, hodnotami, zvyky a celkovou kulturou vězení. Postupné internalizování (zvnitřnění) těchto reálií je na překážku pozitivní resocializaci a pokud internace ve vězení trvá příliš dlouho, není již schopen vězeň, plně přizpůsobený podmínkám výkonu trestu, žít mimo vězení. Přizpůsobení se vězeňským pravidlům, které na jedné straně vyžadují dozorcí a na druhé straně je poplatné vězeňské subkultuře, je mnohem snazší pro jejich jednoduchost, než přizpůsobit se bohaté, mnohostranné a stále se měnící makrosociální realitě. Prizonizace také snižuje efektivitu výchovných programů. Odsouzení plní všechny úkoly, které jim výchovný program ukládá. Navenek tak prezentují řadu pozitivních postojů a forem chování, ale vnitřně zůstávají programem nedotčeni. Ve vězení se naučí plnit uložené povinnosti jen s vynaložením minimálního úsilí, ale tak, aby nezapříčinili důvod ke kázeňským zákrokům dozorců pro nesplnění úkolu či povinnosti a aby spoluvězni nemohli jedince osočit za přehnané a vtíravě podlézavé plnění povinností. (Mezník, Kalvodová, 1995, s. 54-55)

4.4 Problém socializačního a resocializačního procesu ve výkonu trestu odnětí svobody

Úroveň socializace odsouzeného je pro účely stanovení cíle a utváření koncepce výkonu trestu velmi významná. Udává jakousi osnovu a rámec pro jeho znovuzachycení do společnosti. Socializace jako problém, byla nejprve studována v sociologii. Později se problém přenesl do dalších vědních oborů, jako je psychologie, pedagogika, kriminologie, tedy věd, které se při resocializaci uplatní v široké míře. Nejprve se týká procesu, ve kterém se člověk učí normám, novým hodnotám, názorové orientaci a vzorcům chování skupiny, k níž náleží. Za další zahrnuje také proces polidštění, jakožto přebírání lidských vlastností od druhých.

Czapów a Jedlewski dovedli tři obecné zásady resocializační výchovy, a to zásadu převýchovy, všestranného rozvoje osobnosti a zásadu trestního zacházení.

Plnění zásady převýchovy spočívá ve volbě takových prostředků, které podněcují zásadu všestranného rozvoje za současného respektování zásady trestního zacházení, opravňující k určité kontrole nad vychovávanými jedinci. (Czapów, Jedlewski, 1981, s. 227-228)

Resocializace samozřejmě předpokládá, že osoby, na které má působit, již v nějaké společnosti byli začlenění, a proto již prošly socializačním procesem.

Z mých rozhovorů s odbornými pracovníky Vazebních věznic Praha Ruzyně a Praha Pankrác, které probíhaly na podzim roku 2011, však vyplynulo, že u mnohých odsouzených tento proces dosud vůbec neproběhl nebo proběhl nedostatečně. Jejich socializace je tak nejednou ve výkonu trestu odnětí svobody aplikována vůbec poprvé. V takovýchto případech se vlastně jedná o nové začleňování. U řady dalších musí být socializace teprve dokončena až v průběhu zacházení ve výkonu trestu.

Výkon trestu odnětí svobody ve své klasické podobě má celou řadu vedlejších účinků. Odehrává se v extrémních a deviantních podmínkách, které často působí přímo proti úsilí o opětovnou integraci provinilce do společnosti. Koncentrace více či méně narušených osob v omezeném prostoru a jejich převaha nad výchovným personálem naznačuje, jakým směrem se působení na odsouzené ubírá. „Jedinec v podstatě odmítnutý společností a uvržený do prostředí, které může jen s obtížemi akceptovat, nachází často bezvýhradné přijetí ve vězeňské subkultuře.“ (Netík, 1998, s. 17)

Sociální prostředí výkonu trestu se silně odlišuje od prostředí běžného života za zdmi věznic. Jedinec se stává pasivním, je součástí systému. Dostatečně nemůže být uspokojována jeho potřeba seberealizace. Rigidita uvěznění bývá zmírňována modelem sociální interakce mezi samotnými vězni, kteří navazují vztahy vzájemné loajality a pomoci protikladu k pocíťovanému vnějšímu tlaku vězeňského personálu. Vágnerová v této souvislosti zmiňuje, že „akceptace skupinové identity je pro vězně podporou, a proto ji přijímá, pokud nemá zvlášť dobře fungující zázemí nebo silné vnitřní přesvědčení“. (Vágnerová, 1999, s. 422-423)

Této problematice se ve své práci věnují i Matoušek a Kroftová, kteří popisují typický znak vězeňské subkultury, tzv. charakteristickou propast mezi dozorcí a vězni. Dozorcí jsou pro vězně reprezentanty nepřátelského, zavrženíhodného světa, který s nimi jednal a jedná nespravedlivě, a tudíž i samo uvěznění musí být pro vězně

„nespravedlivé, neoprávněné, či přinejmenším příliš přísné“. (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 165)

Celkově lze negativní důsledky výkonu trestu shrnout do těchto bodů:

- nebezpečí vzájemné demoralizace vězňů - druhý život,
- proces prizonizace,
- sociální stigmatizace jako překážky resocializace a zejména reintegrace odsouzených.

Mezi další negativa působení výkonu trestu lze zahrnout narušení volných vlastností odsouzených, jako je sebeovládání, samostatnost, schopnost rozhodovat se, vnitřní ukázněnost, místo toho nastupuje výchova k infantilismu, k nesamostatnosti, gradace komplexů méněcennosti, růst zadluženosti, vnucené homosexuální chování. (Černíková, Makariusová, 1997, s. 71)

Terapie a resocializace mají i svou sociálněpsychologickou dimenzi. Odsouzený musí v první řadě přijmout roli „devianta“ a na konci procesů naopak roli „abstinenta“, tedy člověka napraveného, který nesklouzne do recidivy. (Kraus, 2008, s. 155)

V procesu resocializace je nutné při zacházení s vězni využívat nejen **metody obecné**, tedy takové, které jsou podle zákona a dalších předpisů, vztahující se ke stejnému zacházení se všemi odsouzenými, ale používat i **metody speciální**, tedy využívat metody psychologické, pedagogické, sociální a další, které budou vhodné pro jednotlivce nebo určitou skupinu. Resocializační proces musí být vhodně zvolen s ohledem na individualitu vězně, aby se tak resocializačním působením u něj dosáhlo interiorizace, tedy zvnitřnění sociálních norem, naučení se společensky přijatelným formám chování. Ze strany vychovatele nelze nepřipustit takové jeho chování, které by u odsouzeného zesilovalo jeho kriminální sklony a prohlubovalo tak propast mezi ním a společností.

Černíková 2006 cituje Hájka 1993 tak, že resocializace by měla směřovat ke třem hlavním cílům:

- **kultivaci návyků dalším vzděláváním** – v profesi, dovednostech, v zálibách, vedoucí ke zlepšení či změně životního stylu,

- **osvojování si vhodných** dovedností pro readaptaci na život mimo věznici, udržování si sociálních vazeb prostřednictvím sociálního učení nebo psychologického výcviku v rámci skupinové práce s odsouzenými,
- **specifickou pomoc a odborné poradenství** zaměřené na řešení osobních problémů. (Černíková, 2006, s. 2.)

5. Programy zacházení

5.1 Právní úprava programů zacházení v ČR

Právní úprava programů zacházení vychází ze **zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody**, ve znění pozdějších úprav a doplnění, a z **vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.**, kterou vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Programy zacházení jsou rámcově upraveny v § 41 zákona o výkonu trestu odnětí svobody a v hlavě čtvrté řádu výkonu trestu odnětí svobody. Další podrobnosti jsou stanoveny ve sbírkách nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR, sbírkách pokynů ředitele odboru výkonu vazby a trestu a v neposlední řadě také v metodických listech ředitele odboru výkonu vazby a trestu, které vydává Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Důležitá úloha programů zacházení je deklarována v zákoně ČNR č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Ten ukládá vězeňské službě, jako jeden z úkolů, prostřednictvím programů zacházení soustavně působit na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby. Cílem je vytvořit u odsouzených předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění, uzákoněno § 2 odst. 1 písm. d). Dalším úkolem je vytváření podmínek pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody, uzákoněno v § 2 odst. 1 písm. g), a ve výkonu zabezpečovací detence.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 2 odst. 2, kromě stanovené povinnosti jednat s odsouzenými ve výkonu trestu tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, ukládá, aby v případě, pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovali takové postoje a dovednosti odsouzených, které jim pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život. Výkon resocializace odsouzených pomocí programů

zacházení má tedy zákonnou oporu. Tato povinnost se promítá i v praxi, např. při sestavování jednotlivých programů zacházení s odsouzenými. Je nutno mít na paměti, že až na opravdu nepatrný zlomek doživotně odsouzených se drtivá většina vězeňské populace vrátí zpět do společnosti.

Program zacházení obsahuje **pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné, zájmové a extramurální aktivity** s diferencovaným přístupem ke každému odsouzenému. Je vytvářen za účasti odborných zaměstnanců dané věznice v součinnosti s každým jednotlivým odsouzeným, který vykonává trest odnětí svobody delší než tři měsíce. Odsouzený má možnost zvolit si z těch programů, které věznice považuje za vhodné a které je schopna pomocí svých zaměstnanců, případně s pomocí dalších organizací zajistit (např. se Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o. s., Centrem podpory podnikání Praha, o. s., a mnohými dalšími). Pokud si odsouzený žádný z těchto programů nezvolí, účastní se minimálního programu zacházení stanoveného vnitřním řádem věznice. Při standardním výkonu trestu je v rámci programu zacházení kladen důraz na všechny aktivity. Vybrané kategorie odsouzených jsou zařazovány i do speciálních programů, které probíhají zejména ve specializovaných odděleních. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 14-15)

V roce 2005 byla zpracována Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, která shrnuje základní filozofii výkonu trestu odnětí svobody a strategické cíle Vězeňské služby ČR, bezpečnost výkonu trestu odnětí svobody, výkon vazby a trest odnětí svobody, zdravotnictví ve výkonu trestu odnětí svobody, organizaci, řízení a vztahy s veřejností a v neposlední řadě zabezpečení a správu vězeňství.

5.3 Standardizované programy zacházení aplikované v našich věznicích

Systém standardizovaných programů se opírá o dlouhodobě naplňované Koncepční záměry rozvoje českého vězeňství v oblasti psychologické a terapeutické péče z období let 2007 až 2010. (vnitřní materiály vězeňské služby).

Základním cílem je aplikovat konkrétně zaměřené, strukturované, odzkoušené a moderní penitenciární programy pro vybrané cílové skupiny odsouzených a rizikové pachatele. Primárně je v těchto programech kladen důraz na snížení rizika recidivy. V průběhu minulých desetiletí bylo ve vyspělých zemích mnoho takových programů vyvíjeno, testováno a měřeno, zda a případně jakým dílem vedou ke snížení kriminality. Prozatím nejde o dosažení jednoznačnosti jejich účinku, ale spíše vyzkoušet, které přístupy fungují za jakých podmínek.

Z výsledků je patrné, že efektivní intervenční programy jsou postaveny na základních principech, uplatňovaných pod volným překladem „co funguje“ (what works). Tyto principy staví zejména na empirických datech zjišťujících příčiny trestné činnosti, na vztahu klasifikace rizik a míry intenzity intervence. Zahrnují dynamické kriminogenní faktory, motivaci odsouzených a praktický nácvik dovedností. Nutností je, aby s těmito programy pracovali vyškolení lektoři.

Je zřejmé, že diagnostická kritéria či kritéria výběru na základě trestné činnosti sama o sobě nemohou být jediným parametrem pro zařazování do programů, také vzhledem k velkému počtu odsouzených, kteří kritéria splňují, nelze vytvářet programy pro všechny.

Proto odbor výkonu vazby a trestu, zodpovědný za tento proces, zvolil ve spolupráci s jednotlivými věznicemi a svými externími odborníky cestu přísné standardizace, díky níž jsou programy zaváděny do věznic plánovitě.

Standardizovány jsou především takové programy, které se zaměřují na snižování rizika recidivy u odsouzených:

- za sexuálně motivované trestné činy,
- za násilné trestné činy včetně domácího násilí,
- za nenásilné trestné činy (např. krádež, dopravní nehody),
- za trestné činy spáchané pod vlivem návykových látek,
- připravujících se na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Probíhající standardizace programů je procesem jednotné úpravy při zpracování a předložení projektů programů. Požadavky musí splňovat potřeby ochrany společnosti (snižování rizika recidivy) a současně splňovat předem daná formální kritéria na vytvoření programu, vyškolené lektory, na pilotáž a supervizi, na vyhodnocení, zavedení do praxe a periodické hodnocení. Pro hodnocení rizik a potřeb odsouzených je již dnes možno využít nástroj pro hodnocení SARPO, který již před lety začala vyvíjet

Vězeňská služba ČR a Probační a mediační služba ČR. Postup pro vytvoření standardizovaného programu, jeho odzkoušení, aprobaci a implementaci do praxe upravuje Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 35/2011, ze dne 19. července 2011, kterým se stanoví pravidla pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 31-32)

V červenci 2011 byl začleněn do přílohy č. 1 nařízení generálního ředitele č. 35/2011 program „**Program 3Z**“ - **Zastav se, Zamysli se a Změň se**, který byl adaptován týmem vězeňských a probačních pracovníků za vedení předních anglických lektorů programu Stop, Think and Change. Je zaměřen na vícekrát trestané odsouzené s převážně majetkovou trestnou činností před podmíněným propuštěním. Staví na kognitivně-behaviorálních základech. Dnes je k používání programu vyškoleni již 40 lektorů. Práci se 12 odsouzenými vedou dva lektoři, zaměstnanci věznice, a to zpravidla 2x ročně. Program je od pilotního odzkoušení v roce 2006 zaveden ve věznicích Jiřice, Světlá nad Sázavou a Kuřim. Postupně je rozšiřován do věznic Pardubice, Karviná, Nové Sedlo, Znojmo, Rýnovice, Ostrov nad Ohří, Plzeň, Vinařice, Horní Slavkov, Příbram, Heřmanice a Kynšperk. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 33)

Program **GREPP, neboli intenzivní reedukační program**. V červenci 2011 byl program GREPP a níže uvedený GREPP 2 začleněn do přílohy č. 2 nařízení generálního ředitele č. 35/2011. jako standardizovaný program.

GREPP - název pochází z anglického reedukační psychologického programu, zaměřeného na práci s vinou. Jedná se o vzdělávací program pro práci s pachateli, kteří byli odsouzeni za trestné činy násilí na dětech (týrání dětí, komerční sexuální zneužívání dětí i sexuální zneužívání bez komerčního aspektu). Program je koncipován jako tzv. „program narovnání“. Je krátkodobý, trvá 7 týdnů, a je pořádán 2x ročně pro skupiny 12 odsouzených z věznice s dozorem ve Věznici Nové Sedlo a 2x ročně pro odsouzené z věznice s ostrahou ve Věznici Heřmanice.

Prozatím žádný z počtu 87 odsouzených z věznice s ostrahou a z 36 odsouzených zařazených do věznice s dozorem nerecidivoval. V současné době však nelze určit skutečnou analýzu efektivity, neboť zjišťování účinnosti resocializačních programů se obvykle provádí až po 2 letech od propuštění, což většina výše uvedených absolventů dosud nesplňuje.

Program **GREPP 2, neboli dlouhodobý terapeutický program**, navazuje na program GREPP. Je koncipován jako dlouhodobý, trvá 10 měsíců, a jeho cílem je snížení rizika recidivy u odsouzených po propuštění. Na tvorbě programu se podíleli i přední čeští sexuologové z Psychiatrické léčebny v Praze-Bohnicích, doc. PhDr. Jan Kožnar, CSc. a MUDr. Slavoj Brichcín. Od října 2010 do června 2011 proběhla ve Věznici Heřmanice pilotáž programu. Zařazeno do něj bylo 10 odsouzených, kteří prošli programem GREPP. Úspěšně jich absolvovalo 8, jeden odsouzený byl vyřazen kvůli fyzickému násilí a jeden kvůli dlouhodobému pobytu v nemocnici. Pilotáž byla vyhodnocena jako úspěšná ve smyslu snížení rizika specifické recidivy a aktuálně se připravují úpravy v manuálu v souladu s nařízením generálního ředitele. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 34)

Program TP 21 Junior je zaměřený na problematiku snižování násilí mezi mladistvými odsouzenými, umístěnými ve Věznici Všehrady. V červenci 2011 byl program TP 21 Junior začleněn do příloh nařízení generálního ředitele č. 35/2011 jako standardizovaný program.

Hlavním cílem programu je snížení agresivních projevů chování vůči spoluodsouzeným a zaměstnancům. Dále je jeho účelem motivovat mladistvé k vytvoření pozitivního náhledu na nevhodnost řešení konfliktních a zátěžových situací agresivním jednáním, a uvědomit si vlastní zodpovědnost za své jednání a porušování zásad společenského chování. V roce 2009 skončilo již třetí pilotní odzkoušení programu. Program byl zapracován do vnitřního řádu Věznice Všehrady a již je zařazen jako povinná, speciálně výchovná aktivita programu zacházení. Probíhá zpravidla 2x ročně a u většiny mladistvých dochází po jeho absolvování ke snížení problémů s násilným, agresivním jednáním. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 35)

Model programu dlouhodobého zacházení pro kategorii **doživotně odsouzených** vězňů je orientován na snižování jejich nebezpečnosti, na postoj odsouzeného k vlastní trestné činnosti a na to, jak se vyrovnat s vinou apod. Pilotně probíhá od července 2009 ve věznicích Valdice, Karviná a Mírov. Do projektu je zapojována většina doživotně odsouzených vězňů, ovšem ne u všech je zapojení aktivní. Realizace aktivit projektu je v současné době též poznamenána ztíženou personální situací ve věznicích. Nyní se projekt nachází v etapě celkového vyhodnocení, poté bude třeba následně zvážit jeho možnou standardizaci a zavedení do praxe. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 35)

Program pro pachatele dopravních nehod je zaměřený na bezrizikový návrat pachatelů do společnosti a do silničního provozu. Účast v tomto programu byla pro odsouzené příležitostí vyrovnat se se svým problémem tak, aby byli schopni negativní životní zkušenost využít ve prospěch své další bezproblémové řidičské praxe. Ve spolupráci s Centrem dopravního výzkumu se vězeňské službě podařilo pilotní program úspěšně uskutečnit. Aktuálně se připravuje dlouhodobá realizace tohoto programu ve dvou věznicích s dozorem ve Věznici Pardubice a Věznici Odolov. Předpokladem je, že program bude probíhat 2x ročně pro 12 odsouzených. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 36)

Program zaměřený na pachatele násilí. Tento terapeutický program si klade za cíl určit hlavní příčiny rizikovosti odsouzeného jako pachatele domácího násilí, či jiných forem násilného chování. Ve vztahu k odsouzenému má pomoci vypracovat adekvátní náhled na spáchanou trestnou činnost a změnu postojů souvisejících s pácháním trestné činnosti. Pilotní terapeutický program pro skupinu 30 pachatelů násilí proběhl od 1. 6. 2010 do 30. 5. 2011 ve Věznici Vinařice. Po jeho vyhodnocení bylo odborem výkonu vazby a trestu doporučeno provést v programu úpravy a pilotáž prodloužit do června 2012. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 36)

5.4 Vymezení uplatňování programů zacházení

Pravidla a zásady programů zacházení jsou v České republice celostátně formálně sjednocené. Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném, která se stává součástí osobní karty (tj. evidenční pomůcka, která se vede při výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody a slouží k zachycení podstatných skutečností v průběhu a při naplňování účelu výkonu vazby a trestu).

Komplexní zprávu zpracují odborní zaměstnanci a lékař již v průběhu pobytu odsouzeného v nástupním oddělení věznice. U odsouzených s trestem delším než tři měsíce se zpracovává též psychologické, pedagogické a sociální posouzení na základě orientačních pohovorů nebo diagnostických vyšetření, zaměřených zejména na posouzení rizik a potřeb odsouzeného. Obsah komplexní zprávy je důvěrný.

Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného a metody zacházení, které směřují k dosažení cíle, dále způsob a četnost

hodnocení. Součástí programu zacházení je určení formy pracovní terapie, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr (§ 41 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody). Při zařazování odsouzeného do jednotlivých programů se přihlíží k délce trestu, charakteristice osobnosti pachatele a příčinám jeho trestné činnosti. S programem zacházení je odsouzený seznámen na začátku výkonu trestu. Podle typu věznice je periodicky vyhodnocován. Při vyhodnocování se zaznamenávají podstatné skutečnosti, které vyjadřující změny v chování a jednání odsouzeného, zejména v jeho postojích k výkonu trestu a ke spáchanému trestnému činu. Současně se vyhodnotí rizika potřeby podle vnitřního předpisu podle Metodického listu ředitele odboru výkonu vazby a trestu č. 15/2007, kterým jsou stanovena pravidla a principy hodnocení odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 30)

5.5 Úloha odborných pracovníků při tvorbě a uplatňování programů zacházení

Hlavním úkolem odborných zaměstnanců je diagnostická a terapeutická činnost. Jejím cílem je odborně působit na skupiny odsouzených v rámci zvoleného programu zacházení, jako prostředku vedoucího k resocializaci jedince a ke snížení páchaní další trestné činnosti. Velký důraz je kladen na dodržování platných norem společenského života, zvládnání náročných životních situací, mezilidskou komunikaci ve skupině, apod. Posuzují míru defektivitu, která se projevuje v psychosociálním narušení vývoje jedince a bývá příčinou trestné činnosti. Mezi činnosti odborných zaměstnanců také patří poskytování individuálních pohovorů, při kterých jsou řešeny psychické problémy odsouzených, žádosti, stížnosti, krizové intervence, aktualizace programů zacházení, poradenská, pedagogická, psychologická a sociálně právní pomoc. Dále ve vězeňském informačním systému, v souladu s právní ochranou osobních údajů, zpracovávají příslušnou dokumentaci o zacházení s odsouzenými a obviněnými. (z materiálů vězeňské služby Vazební věznice Praha Pankrác)

Speciální pedagog

V rámci komplexní zprávy provádí speciální pedagog pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení s příslušným doporučením pro program zacházení. K té využívá cílený standardizovaný dotazník, anamnestický pohovor a informace získané studiem osobního spisu odsouzeného. Na základě všech těchto poznatků a osobní zkušenosti zpracuje diagnostický portrét odsouzeného, který obsahuje vyhodnocení výsledků jeho dosavadní výchovy, dosaženého vzdělání, průběhu zaměstnání, možnosti způsobu řešení konfliktních situací s tímto jedincem, dále úroveň a kvalitu sociálních vztahů k okolí (např. jejich intenzitu, stálost, aktivitu při navazování vztahů a narušenost), reakce odsouzeného na pobyt věznicí a výši ochoty akceptovat vězeňský režim, schopnost reálně posoudit své další perspektivy, zhodnocení životního cíle a hierarchie hodnot. Rovněž zjišťuje, zda je odsouzený věřící a vyžaduje kontakt s duchovním.

Ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci odpovídá za úroveň odborného zacházení s odsouzenými v návaznosti na jejich komplexní zprávy, sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, podílí se na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení a k tomu vede i nezbytnou dokumentaci. Metodicky usměrňuje výkon práce vychovatelů a pedagogů volného času. Speciální pedagog provádí i orientační pedagogické pohovory z podnětu odsouzených, zaměstnanců nebo na základě vlastních poznatků, poskytuje poradenskou a pedagogickou pomoc v souladu s povahou daného případu a podmínkami, zabezpečuje individuální pedagogickou péči o odsouzené, kteří jsou v krizových psychických stavech. Každý ze speciálních pedagogů vede osobně, zejména podle svého odborného zaměření a místních podmínek, aktivity programu zacházení z oblasti speciálně výchovných nebo vzdělávacích aktivit, zaměřených na oblast příčin a důsledků páchaní trestné činnosti. U odsouzených podporují postoje a dovednosti, které jim mohou pomoci k návratu do společnosti a umožnit jim po propuštění vést řádný, soběstačný život. Svěřená kázeňská pravomoc nad odsouzenými je další z úkolů speciálního pedagoga. Vyjadřuje se k žádostem o udělení přerušování výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznicí, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznicí, k výběru odsouzených do pracovního zařazení,

přezarování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění apod. (z materiálů vězeňské služby Vazební věznice Praha Pankrác)

Psycholog

Prvořadým úkolem psychologa úseku výkonu trestu je vypracovat psychologickou charakteristiku odsouzeného. K psychodiagnostickému vyšetření používá standardizovanou testovou baterii a dále vlastní poznatky, získané z anamnestického rozhovoru, studia spisového materiálu o odsouzeném a z informací k jeho zdravotnímu stavu. Ze všech těchto údajů za pomoci psychologické rozvahy, osobních zkušeností a analyticko-syntetického přístupu zpracovává výslednou psychologickou zprávu. Zpráva obsahuje kromě anamnestických dat a vlastních relevantní poznatků z pozorování také popis osobnosti odsouzeného, orientovaný na intelektové schopnosti, emoční stabilitu, hodnotovou orientaci, volní vlastnosti, motivační činitele chování a sociálně psychologické dovednosti, psychologickou analýzu postoje odsouzeného k trestné činnosti a k výkonu trestu odnětí svobody. Vydává doporučení k programu zacházení, včetně dispozic k pracovnímu zařazení a eventuální upozornění na nebezpečnost jednání odsouzeného, možnou potřebu speciálního zacházení a doporučuje nejvhodnější přístup pracovníků vězeňské služby k odsouzenému, apod. Garantuje u odsouzených odbornou psychologickou činnost a odbornou úroveň realizace programu zacházení. Psychologové úseku výkonu trestu osobně vedou nejméně jednu speciální výchovnou aktivitu programu zacházení a zajišťují k tomu nezbytnou dokumentaci. S odsouzenými realizují psychologické pohovory, a to buď z podnětu samotného odsouzeného, zaměstnanců nebo na základě vlastních poznatků. Poskytují poradenskou psychologickou pomoc, popřípadě péči, formou individuální nebo skupinové psychoterapie dle povahy daného případu a podmínek. V návaznosti na změny v chování a jednání odsouzených navrhují jejich umístění do krizového oddělení, výstupního oddělení, či do bezdrogové zóny. Podílejí se na rozhodování o zařazení odsouzených do seznamu objektů možného napadení či ohrožení a vytypovávání konfliktních a psychicky labilních odsouzených. Navrhují zařazení odsouzených do standardizovaných a speciálních programů, pokud jsou v dané věznici realizovány. U odsouzených, kteří odmítají stravu, sebepoškozují se, pokoušejí se o sebevraždu a v případě krizových psychických stavů zabezpečují individuální

psychologickou péči ve spolupráci s lékařem. Z odborného hlediska odpovídají za chod krizového oddělení. (z materiálů vězeňské služby Vazební věznice Praha Pankrác)

Dále podávají odborná stanoviska a vyjádření k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, k přemísťování do jiné věznice, k povolování volného pohybu mimo věznici, k dočasnému opuštění věznice, k účasti na akcích mimo věznici a k rozhodování o umožnění přerušování výkonu trestu odnětí svobody. (Motejl, Varvařovský, 2010, s. 110)

Sociální pracovník

Sociální pracovník vypracovává sociální charakteristiku odsouzeného, jakožto podklad pro sestavování programu zacházení. Své poznatky získává pomocí cíleného rozhovoru s odsouzeným, studiem osobního spisu, jednáním se sociálními kurátory, pracovníky probační a mediační služby, rodinnými příslušníky a využitím vlastních zkušeností. Sociální charakteristika obsahuje osobní a rodinnou anamnézu, včetně aktuálního zdravotního stavu a příp. psychiatrické zátěže a vyhodnocení kontaktů se sociálními kurátory či pracovníky probační a mediační služby. Dále průběh zaměstnání před nástupem do výkonu trestu, příp. poznatky k eventuálnímu zajištění ubytování a zaměstnání po výkonu trestu odnětí svobody, a závěrem vlastní doporučení k programu zacházení a potřebu speciálního zacházení. Podílí se na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, programů zacházení a na zpracování návrhů vnitřní diferenciaci odsouzených. Společně s ostatními zaměstnanci zpracovává konkrétní programy zacházení. Dle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, poskytuje samostatné sociálně právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené, udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími, v místě věznice a podle potřeby i v místě trvalého pobytu odsouzených. Velký podíl práce sociálního pracovníka je zaměřen na plynulý přechod odsouzeného do řádného občanského života. Dále navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami svěřených odsouzených, podílí se na řešení sociálních problémů, na výběru odsouzených k zařazení do práce, umístění odsouzených do krizového a výstupního oddělení, do bezdrogové zóny apod. Sociální pracovník vede nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení, a to převážně

v oblastech skupinového sociálního poradenství a v oblastech zájmových aktivit vedoucích k získání sociálních dovedností odsouzených. (z materiálů vězeňské služby Vazební věznice Praha Pankrác)

Pedagog volného času

V kompetenci pedagoga volného času je realizace individuální a skupinové, zájmové a sebeobslužné, případně také terapeutické, zejména rukodělné, sportovní a kulturní činnosti s odsouzenými. Pedagog volného času se podílí na přípravě a realizaci programu zacházení s odsouzenými, vede nejméně čtyři průběžné aktivity programu zacházení. Ve spolupráci s ostatními zaměstnanci oddělení organizuje a realizuje hromadné volnočasové aktivity. Sleduje účast odsouzených v programu zacházení a informuje ostatní zaměstnance o důležitých skutečnostech. Podílí se na hodnocení programu zacházení a na hodnocení zasílaných věznicí příslušným orgánům. (z materiálů vězeňské služby Vazební věznice Praha Pankrác)

Vychovatel

Vychovatel je členem týmu odborných pracovníků věznic. Jeho hlavním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a realizaci protidrogové prevence v rámci věznice. Dalším úkolem je seznámení odsouzeného již na nástupním oddělení s konkrétními aktivitami dané věznice, poučení o jejich zákonných právech a povinnostech a seznámení s vnitřním řádem věznice. Do jeho náplně práce spadá vedení osobních karet odsouzených, provádění průběžných zápisů vystihujících naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody a jako první řeší požadavky odsouzeného. Kromě toho ale odsouzeného i pedagogicky vede, k čemuž musí osobně znát všechny svěřené odsouzené, znát sociální vztahy a skupinovou atmosféru v přidělené skupině. Podílí se na hromadně organizovaných akcích, dbá na kázeň odsouzených, na pořádek ubytovacích prostor a motivuje odsouzené k přiměřené estetické úpravě, a další. Při své práci spolupracuje s příslušníky vykonávajícími

dozorčí službu a předvádění odsouzených. (z materiálů vězeňské služby Vazební věznice Praha Pankrác)

Vychovatel - terapeut

Náplní činnosti tohoto odborného pracovníka je realizace individuálních a skupinových terapií. Pro práci se specifickými skupinami odsouzených volí adekvátní obsah, formy, metody a přístup. Osobně vede nejméně tři speciálně výchovné aktivity programů zacházení, jež jsou rozloženy v průběhu celého týdne a sleduje kvalitu účasti odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování. O důležitých skutečnostech informuje vychovatele a psychologa. Podílí se na zpracovávání průběžného hodnocení programu zacházení, pomáhá zkoumat příčiny mimořádných událostí ve vztahu k odsouzeným a navrhuje příslušná opatření k jejich řešení, prevenci a eliminaci ze sociálního hlediska. (z materiálů vězeňské služby Vazební věznice Praha Pankrác)

Dozorce

Dozorci jsou ozbrojenou složkou Vězeňské služby ČR. Tvoří základní článek přímé práce s vězni. Hlavní náplní jejich činnosti je soustavná kontrolní a dozorčí činnost, dozor nad dodržováním stanoveného pořádku a kázně ze strany vězňů, vykonávání prohlídek odsouzených, prohlídek cel či pokojů, ve výkonu vazby pak zajišťují i výdej stravy a další nezbytné úkoly. (z materiálů vězeňské služby Vazební věznice Praha Pankrác)

Stávající kapitola sloužila k seznámení s organizační strukturou Vězeňské služby České republiky a s pracovní náplní odborných pracovníků, jejichž názory na program zacházení jsou předmětem mého výzkumu. V dalších kapitolách jednotlivé druhy programu zacházení.

6. Aktivity programu zacházení

Program zacházení je zpravidla rozdělen na následující aktivity:

- pracovní aktivity
- vzdělávací aktivity
- speciální výchovné aktivity
- zájmové aktivity
- extramurální aktivity (oblast utváření vnějších vztahů)

6.1 Pracovní aktivity

Cílem pracovních aktivit je v první řadě vytvoření pracovních návyků u těch odsouzených, kteří si je doposud nevytvořili, a zároveň uchování pracovních návyků u těch odsouzených, kteří před nástupem do výkonu trestu pracovali. Smysluplná, dobře řízená a organizovaná práce rozvíjí pracovní návyky a s tím související vlastnosti osobnosti. (Hála, 2005, s. 124)

Pracovní příležitosti pro odsouzené mají několik forem. Jednou z možností je, že vězeňské zařízení provozuje vlastní výrobu a prodej výrobků. Jde tedy o vlastní výrobně hospodářské jednotky. Vězňové vytvářejí společenství, mohou se v práci identifikovat, vidět úspěchy odbytu a být tak hrdí na svou práci. Oblast vlastních výrobních programů naplňují rovněž práce přispívající k chodu zařízení, jako úklidové práce, práce v kuchyni, zahradní práce apod. Další formou vězeňské práce bývá zaměstnávání odsouzených u externích firem, a to jak pro soukromý sektor, tak i pro stát. Tato oblast bývá problematická z důvodu nedostatečné kvalifikace odsouzených. Situaci lze řešit uzavíráním kooperačních vztahů se smluvními subjekty, kdy řízení a organizaci pracovní činnosti zajistí vězeňský personál. Pracoviště se umístí uvnitř a vně vězeňského zařízení a v otevřených ústavech mohou vězni docházet za prací i mimo věznic. (Netík, 1998, s. 38)

Potřebnost zaměstnávání odsouzených plyne i z nejnovějšího Doporučení Rec Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům (2006). Výkon práce ve věznicích rozvádí článek 26 tohoto Doporučení s důrazem na

výchovnou složku. Práce ve vězení musí být považována za pozitivní prvek vězeňského systému a musí mít takovou povahu, aby udržovala nebo zvyšovala schopnost vězňů si po propuštění vydělávat na obvyklé živobytí. Důležitým přínosem zaměstnávání odsouzených je tedy i ekonomická stránka věci. Ze své pracovní odměny odsouzení hradí určené výživné, úhradu nákladů výkonu trestu a třeba i dluhy z minulosti.

Oblast pracovních aktivit obecně zahrnuje na jedné straně zaměstnávání odsouzených, ale i výkon brigádnických a úklidových činností. Odsouzení jsou zařazováni do práce s přihlédnutím k jejich vzdělání a získané praxi v daném oboru, zdravotnímu stavu, výši pohledávek, délce trestu, k jeho skutečnému zájmu pracovat a přizpůsobit se konkrétním podmínkám pracovního zařazení, popř. k dalším specifickým podmínkám daných pracovišť. Zařazení je možné na pracoviště vnitřních režijních provozů věznice a na vnější nestřežená pracoviště subjektů, jejichž zřizovatelem není stát. Úklidová a brigádnická činnost je využívána ke každodennímu chodu věznice.

Dle statistiky Vězeňské služby ČR činil počet zaměstnaných odsouzených v roce 2010:

- ve vnitřní režii a výrobní činnosti v příslušné věznici bylo na tomto úseku zaměstnáno 2599 odsouzených
- v provozovnách Střediska hospodářské činnosti pracovalo 1425 odsouzených
- v podnikatelské sféře (u podnikatelských subjektů) celkem 2641 odsouzených
- vzdělávání denním studiem.

Vězeňská služba ČR má ve čtrnácti věznicích zřízeny provozovny Střediska hospodářské činnosti. Provozovny fungují především na základě smluv o dílo a dohod o provedení práce. Primárně nic nevyrábějí. Jejich náplní je např. zpracování materiálu a výrobků, které nejsou majetkem provozovny, anebo poskytují pracovní sílu. Jedná se především o kompletaci výrobků, drobné ruční práce, pomocné zednické práce, sezónní práce v zemědělství, lesnictví, úklidové práce. Služby poskytují provozovny Střediska hospodářské činnosti Vězeňské služby Příbram (prádelna, truhlářská dílna), Rýnovice (prádelna) a Praha – Pankrác (tiskárna). Výrobky produkují provozovny Střediska hospodářské činnosti Vězeňské služby Heřmanice a Praha - Pankrác v oblasti kovovýroby a v oblasti kancelářského nábytku pak provozovny Jiřice a Mírov.

Střediska také mohou být zaměřena na poskytování pracovní síly. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 16-19)

Statistické údaje Vězeňské služby ČR hovoří o zaměstnávání zhruba 60 % odsouzených (viz tabulka č. 2).

Tab. č. 2 Vývoj reálné zaměstnanosti odsouzených v letech 2008-2011 v České republice (údaje jsou uvedeny v %)

Reálná zaměstnanost odsouzených	
rok 2008	60,09 %
rok 2009	57,99 %
rok 2010	62,35 %
únor 2011	61,78 %

²² <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/> Statistická ročenka VS ČR 2008, 2009, 2010, 12. dubna 2011.

Podle dostupných údajů ve Statistické ročence Vězeňské služby ČR bylo v tomto roce 2010 zaměstnáno 62,35 % odsouzených s průměrným hodinovým výdělkem 30,25,-Kč/hod. z celkového počtu 15 103 vězňů zahrnutých v evidenci zaměstnání (vycházeno zřejmě z evidence počtu práceschopných vězňů, neboť k tabulce není uveden další komentář) z průměrného počtu 19 472 odsouzených.

Práce ve vězení byla a nadále zůstává výrazným prvkem výchovy především u méně kriminálně narušených vězňů, a to i přes obtíže, které se v této souvislosti objevují v mnoha zařízeních, a hlavně přes sociální problém vyplývající ze současné nezaměstnanosti. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 19)

6.2 Vzdělávací aktivity

Vzdělávací aktivity zahrnují:

- vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, odborným učilištěm a učilištěm,

- vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu,
- vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných a vysokých škol České republiky.

Gramotnost a úroveň vzdělání odsouzeného má prvořadý význam při uplatňování výchovných přístupů ke každému jednotlivci. Řada z odsouzených nemá při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody dosud ukončené základní vzdělání, značné množství jich je absolventem zvláštní školy, nyní školy praktické a speciální. Prioritou vzdělávacích aktivit je umožnit odsouzeným dokončit základní nebo praktickou školu, vyučit se v nějakém oboru, absolvovat rekvalifikační kurzy či kurzy pro zvýšení či rozšíření kvalifikace. V rámci této aktivity lze umožnit i vzdělání středoškolské a vysokoškolské.

Pro občany naší specifické menšiny a negramotné jedince by měly být k dispozici speciální vyučovací programy. Vyučování může probíhat formou prezenční, event. večerní. Mladistvých se večerní forma netýká. Po dokončení studia nebo kurzu odsouzení obdrží osvědčení, ze kterého není patrné, že bylo získáno ve vězeňském zařízení. (Netík, 1998, s. 35-36)

V minulosti byl kladen především důraz na kurzy čtení a psaní pro negramotné a kurzy k doplnění znalostí na úrovni základních škol s možností získání patřičného vysvědčení o jejím ukončení. Postupem času však došlo ke zvýšení a růstu vzdělanosti v celé populaci.

Údaje o počtu negramotných ve Statistických ročenkách Vězeňské služby ČR z let 1995-2005 uvádí, že v roce 1995 vykonávalo trest odnětí svobody 0,32% negramotných odsouzených (z toho 26 mužů a 11 žen, roce 2005 to bylo 0,18% negramotných odsouzených (z toho 19 mužů a 9 žen). Statistické ročenky negramotné nedělí podle státní příslušnosti. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 20)

Mnoho výzkumů také dokazuje, že samotné vzdělávání ve všeobecných předmětech nemá výrazný, ba téměř žádný nápravně výchovný efekt. Proto se klade v posledních letech důraz na vzdělávání vězňů v pracovních oborech s možností rekvalifikace či kvalifikace v řemeslech nebo administrativně technických profesích. (Mezník, 1995, s. 47)

V článku 28 Doporučení Rec (2006)2 Výboru ministrů Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům se klade zvláštní pozornost na vzdělávání především mladých vězňů a vězňů se speciálními potřebami. Rada Evropy pokládá výchovu a vzdělávání za součást vězeňského režimu, přičemž vzdělávání by mělo požívat stejný status jako pracovní činnost. Vězeň však za svoji účast na vzdělávání nesmí být finančně nebo jinak znevýhodněn. V každém vězeňském ústavu musí být k dispozici dostatečně vybavená knihovna se širokým spektrem rekreačních a vzdělávacích knih a jiných médií. Výchova vězňů by v rámci možností měla být integrována do veřejného výchovně-vzdělávacího systému dané země tak, aby vězni po propuštění mohli bez potíží pokračovat ve svém vzdělávání a odborném výcviku. (Motejl, Varvařovský, 2010, s. 75)

Vzdělávání odsouzených je postaveno na roveň zaměstnání a může probíhat v pracovní době. Nyní jej zajišťují vzdělávací střediska věznic. (Černíková, 2005, s. 88)

Pro výuku odpovídající rozsahem základní devítileté škole nemá Vězeňská služba ČR potřebnou akreditaci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Z těchto důvodů byly vytvořeny kurzy přípravy na dokončení základního vzdělání a přípravné kurzy k nástupu do oboru školského vzdělávacího střediska či na školu praktickou. Absolvování těchto kurzů není formálně dokládáno žádným závěrečným vysvědčením či dokladem. Zvláštní školu a nedokončené základní vzdělání mělo k 31. prosinci 2010 více než 1200 odsouzených, 53 odsouzených bylo bez základního vzdělání.

Vzdělávací aktivity probíhají především pod záštitou Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR, které bylo rozhodnutím Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ČR s účinností od 20. června 1996 zařazeno mezi školy České republiky. Legislativa umožňuje škole vydávat celostátně platná vysvědčení a výuční listy, bez identifikace, že studium bylo vykonáno v období výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení, kteří nedokončí studium v době výkonu trestu, mají právo studium dokončit v příslušné škole (§ 46 odst. 3 řádu o výkonu trestu odnětí svobody). Střední odborné učiliště sídlí v Praze 4 a disponuje odloučenými pracovišti – školskými vzdělávacími středisky v těchto věznicích, kam lze přijmout až 432 učňů:

Věznice Opava

- Věznice Pardubice
- Věznice Plzeň
- Věznice Rýnovice
- Věznice Světlá nad Sázavou
- Věznice Valdice
- Věznice Všehrady

Škola připravuje osoby ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody:

- pro výkon povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech - strojírenská výroba, zámečnická, obráběč kovů, elektrotechnická výroba, výroba konfekce, zpracování dřeva, malířské a natěračské práce, stavební výroba, zedník, sadovnické a květinářské práce, provoz společného stravování a provoz domácnosti; tato výuka probíhá zejména ve formě denního studia,
- v doplnění základního vzdělání v kurzech k získání základního vzdělání,
- v doplnění nebo rozšíření kvalifikace ve vzdělávacích kurzech.

Vzdělávání odsouzených probíhá také ve formě akreditovaných kurzů, které organizují jednotlivá školní vzdělávací střediska nebo je věznice organizují samy v rámci krátkodobých reintegračních programů a v některých případech i ve spolupráci s občanskými sdruženími na základě grantů poskytnutých z Evropských fondů. (např. práce s křovinořezem, motorovou pilou, vysokozdvíhým vozíkem).

Individuálně je umožňováno středoškolské vzdělání ukončené maturitou, např. ve věznicích Praha – Ruzyně, Hradec Králové a Ostrava. Možnost vysokoškolského vzdělání pro odsouzené naplňuje Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity v Brně a Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

Brněnská fakulta je zapojena v rámci programu EU SOCRATES, podprogramu GRUNDTVIG, do projektu EPLLA (Engaging of Prisoners in Life-Long Learning Activities – Zapojení vězňů do aktivit celoživotního vzdělávání). Jedná se o studium hrazené. Po splnění všech podmínek je v rámci celoživotního vzdělávání možno studovat v oborech: management, bankovníctví, veřejná ekonomika a správa, regionální

rozvoj a správa, regionální rozvoj a cestovní ruch. V roce 2010 zde studovalo celkem čtrnáct odsouzených, z tohoto počtu již tři odsouzení úspěšně absolvovali bakalářské zkoušky a jeden vězeň se ke zkouškám připravoval.

Vysokoškolské vzdělávání ve Vazební věznici Praha Ruzyně probíhá ve spolupráci s výše uvedenou Katolickou teologickou fakultou v rámci projektu „Centrum pro vysokoškolské vzdělávání“. Studium bylo zahájeno v roce 2009, tedy údaje o absolventech jsou prozatím neznámé.

Další vzdělávání poskytují přímo odborní zaměstnanci vězeňské služby - speciální pedagogové a sociální pracovníci. Například ve Věznici Rýnovice probíhá v oddělení pro mladé odsouzené do věku 26 let a pro prvovězněné kurz právního vědomí. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 23)

Výčet vzdělávacích aktivit je velmi široký a liší se podle možností samotné věznice. Nečastěji to jsou jazykové kurzy, kurzy práce na PC, kurzy zaměřené na výtvarné techniky, kluby vědy a techniky, kluby filmového diváka, motoristický, zahrádkářský, chovatelský klub a mnoho dalších. Získání nových poznatků a zejména praktických dovedností vede ke zvyšování kvalifikace odsouzených a rozšiřuje jejich možnosti uplatnění na trhu práce po jejich propuštění na svobodu. Velké pozornosti vzdělávání se dostává zejména mladým odsouzených a prvovězněným. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 19-24)

6.3 Volnočasové aktivity

Problém většiny odsouzených nacházejících se ve výkonu trestu je možné spatřit v tzv. sociálně hodnotovém prožívání volného času, zvláště pokud se jedná o jedince s životním stylem kriminálního charakteru, což je vše dáno jednak nedostatkem motivace, jednak absencí potřebných základních životních znalostí a dovedností. Přičemž získání motivace a nabytí potřebných znalostí je možno pokládat právě za elementární úkoly vytyčené pro aktivity volného času. Příprava i provádění těchto aktivit má za následek snahu o vstřípení samostatného rozhodování na využití vlastního volného času, samozřejmě s ohledem na časový rozvrh dne i stupeň střežení věznice.

Mimo to, že jsou odsouzení členy nejrůznějších volnočasových kroužků, mohou se také účastnit kulturních programů, sportovních klání či osvětových besed pořádaných či zprostředkovaných zaměstnanci oddělení výkonu trestu. Tyto aktivity jsou nástrojem řešení některých bezprostředních problémů výkonu trestu, např. redukce vnitřního napětí, formování žádoucích složek osobnosti sebeovládání, eliminace agrese apod.

(České vězeňství, 1995, s. 8)

Věznice je povinna při zprostředkování aktivit vedoucích k uspokojování potřeb odsouzených využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, s důrazem na ty, které vyžadují aktivní přístup odsouzených (ustanovení §40 řádu výkonu trestu odnětí svobody).

Volnočasové aktivity jsou důležitou oblastí zacházení s odsouzenými. Smysluplné a společensky hodnotné trávení volného času je pro většinu odsouzených velkým problémem. Souvisí to jak s nízkou motivací k aktivnímu a pozitivně koncipovanému životnímu stylu, tak s nedostatkem znalostí a dovedností. Úkolem volnočasových programů je naučit odsouzené trávit volný čas aktivním a smysluplným způsobem, vedoucím k rozvoji jejich osobnosti, fyzické i psychické kondici, k vytvoření si kulturních návyků a potřeb. Po propuštění z výkonu trestu by měli mít sami zájem pozměnit svůj životní styl. V současné době, kdy práce pro odsouzené je nedostatek, nabývají volnočasové programy na významu. (Mezník, 1995, s. 48)

Vezmeme-li v úvahu, že hlavním cílem programu zacházení je rozvoj zralého chování, založeného na samostatném a zodpovědném rozhodování, měli by odsouzení také samostatně a odpovědně rozhodovat o trávení svého volného času. Vězeňský systém by měl proto nabízet nejširší možnou nabídku volnočasových programů, např. kulturních, sportovních, jazykových, rukodělných apod. Přednost by měly mít takové programy, které pozitivně formují osobnosti odsouzených, rozvíjejí jejich tvořivost a pozitivní vztahy s okolím. (Fischer, 2006, s. 118)

Volnočasové aktivity obsahují nejrůznější formy individuální nebo skupinové zájmové činnosti, organizované i vedené zaměstnanci věznic s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí u odsouzených schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti, jež jsou předpokladem integrativní funkce trestu odnětí svobody.

Evropská vězeňská pravidla kladou za úkol vězeňské správě zajistit jako jeden z minimálních standardů ochranu zdraví všech vězňů. Péče o fyzické i duševní zdraví odsouzených je plněna také prostřednictvím různých zájmových kroužků sportovního, vzdělávacího, či kulturního charakteru. Zejména u nezaměstnaných odsouzených nabývají na významu. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 26-27)

6.4 Speciálně výchovné programy

Speciálně výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciálně-pedagogická a psychologická působení na odsouzené, vedená odbornými zaměstnanci věznice – pedagogy, psychology, terapeuty.

Speciálně výchovné programy obsahují celou řadu tréninkových a terapeutických aktivit. Jedná se o režimový přístup, sociální výcvik, intervenci v krizových situacích, individuální poradenství, trénink zvládnání vlastní agresivity, individuální a skupinové terapie a mnohé další aktivity. (Fischer, 2006, s. 113)

Zařazení léčebných programů do vězeňské praxe bylo reakcí na skutečnost, že u valné části vězeňské populace byla výzkumnými šetřeními zjištěna řada psychopatických symptomů a syndromů, včetně častého návyku na alkohol a drogy. Psychoterapeutické programy vycházejí z běžné praxe uplatňované v psychiatrických léčebnách, jež byly přizpůsobeny vězeňským poměrům. Individuální psychoterapie se zaměřuje na eliminaci kriminogenních projevů v chování odsouzeného. Jde o složitý proces, který by měl vykonávat jen zkušený psycholog, ještě vhodněji psychiatr. Jen tak lze v rámci plánovaných sezení za pomoci psychologických metod působit dlouhodobě na odsouzeného.

Přesto že je individuální psychoterapie považována za významnou a účinnou formu práce s odsouzenými, obsáhne jen velmi malou část vězeňské populace. Z tohoto důvodu se ve většině věznic uplatňuje psychoterapie skupinová. Výhodou je práce s větším počtem odsouzených, kdy terapeut využívá skupinové dynamiky a reflexe k utváření pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Kromě psychoterapeutických skupinových programů probíhají ve věznicích programy zaměřené na sociální učení,

jejichž cílem je zvýšit sociální kompetence vězňů a naučit je adekvátně řešit každodenní sociální situace. Jde například o nácvik jednání na úřadech, jednání s nadřízenými v zaměstnání, nekonfliktní způsoby jednání atd. (Mezník, 1995, s. 50)

Speciálně výchovné aktivity jsou programem všech oddělení věznic a jsou především zaměřeny na:

- sociálně právní poradenství – např. výcvik pro nezaměstnané k lepší orientaci na trhu práce, výcvik v sebeobslužných činnostech, atd.,
- terapeutické programy – např. sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová arteterapie, trénink zvládnání vlastní agresivity.

V posledních letech se stále častěji při realizaci výchovných cílů trestu uplatňuje psychoterapie a socioterapie. Odsouzení často přicházejí s mnoha nahromaděnými a kumulovanými psychosociálními a komunikačními problémy. Ve své kriminální minulosti si jistým způsobem odvykli běžné mezilidské komunikaci, ztratili schopnost navazovat hlubší citové a partnerské vztahy, neboli se odcizili běžnému světu. Oproti tomu převzali z kriminálního světa množství amorálních a společensky odporujících zvyků, se kterými sice mohou uspět ve světě zločinu, ale nikoliv ve světě práva a zákona. Psychoterapie a socioterapie se snaží odblokovat tyto fixované a regresivní asociace a nahradit je hodnotnou a přijatelnou mezilidskou komunikací a přijetím adekvátního, pozitivního prožívání.

Oproti terapii prováděné v civilních podmínkách je terapie vězeňská nucena řešit vedle běžných psychických, osobnostních a sociálních problémů také problémy kriminální minulosti svých klientů, navíc ve skupinách spoluvězňů různého narušení a kriminálního zaměření, přičemž není nikdy zaručeno, že velmi choulostivé a intimní informace, získané při terapeutických sezeních, nezneužijí.

6.5 Aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů

Těmto aktivitám se také říká „extramurální“, tedy „za zdí vězení“.

Extramurální programy se orientují na vytváření, udržení či posílení vztahu odsouzeného s vnějším světem. To se týká jednoznačně sociálně pozitivních vztahů, jako jsou vztahy rodinné, vztahy s přáteli, nepatřících do kriminální subkultury, vztahy s profesními, zájmovými či náboženskými organizacemi. Programy se nemají zaměřovat jen na odsouzeného jako jednotlivce, ale mají působit na jeho nejbližší sociální okolí mimo věznici, např. pomocí rodinné terapie. Odsouzeného i jeho blízké je nutné připravovat na život po propuštění z výkonu trestu, jen tak může být reintegrace do společnosti úspěšná. (Netík, 1998, s. 40)

Extramurální aktivity jsou zaměřeny na tyto oblasti:

- udržení a posílení pozitivních vazeb mezi blízkými (rodina, přátelé, atd.)
- uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění
- vyřizování osobních dokladů před skončením výkonu trestu (občanské průkazy, občanství ČR, atd.)
- představení a navázání kontaktů se sociálními a charitativními organizacemi, kde může odsouzený propuštění požádat o pomoc.

Extramurální aktivity zahrnují zejména diferencovaný způsob návštěv a styků odsouzeného s rodinou, např. prostřednictvím komunikačních prostředků, umožnění několikahodinových návštěv blízkých bez dozoru, až po přerušení trestu za účelem návštěvy rodiny. (Mezník, 1995, s. 51)

S ohledem na negativní vlivy prizonizace a institucionalizace je nutné tyto aktivity realizovat zejména u střednědobých a dlouhodobých trestů odnětí svobody také z důvodu rychlého vývoje naší společnosti a rozvoji technických vymožeností. Udržováním kontaktů např. prostřednictvím dopisování si s vězni se zabývají i některé neziskové organizace, např. sdružení Maltéžská pomoc, o.p.s. Maltéžská pomoc v rámci akreditovaného programu pomáhá zmírňovat sociálně patologické jevy odsouzených, pracuje zejména s těmi odsouzenými, u kterých podle jejich osobnostního založení dovozují naději na pozitivní ovlivnění a zvýšení motivace k začlenění do společnosti po jejich propuštění. (Biedermanová, Petras, 2011, s. 29. Dostupné i na <http://maltezkapomoc.cz/centrumolomouc>)

Mezi další aktivity patří i projekt Šance, který vznikl z iniciativy Společenství EQUAL a je financován evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České

republiky. Vězeňská služba ČR se do něj zapojila počátkem roku 2005. Projekt Šance by měl vytvořit a pilotně ověřit model kontinuálního integrovaného systému služeb a programů pro přípravu odsouzených na propuštění z výkonu trestu, na pobyt na svobodě a nalezení zaměstnání. Základním cílem projektu je zkonstruovat a v praxi ověřit ucelený neintegrační program, který pro odsouzené začne šest měsíců před termínem propuštění a poté bude u těchto spolupracujících osob pokračovat dalších šest měsíců po ukončení výkonu trestu odnětí svobody.

Dalším takovým projektem je motivační program ZZ (získej zaměstnání), který je spolufinancován Evropskou unií a státním rozpočtem České republiky. Realizován je Sdružením pro probaci a mediaci v justici ve spolupráci s Probační a mediační službou ČR. Cílem projektu je zvýšit šanci osob připravujících se na podmíněné propuštění nalézt a udržet si vhodné zaměstnání, minimalizovat rizika opakování jejich trestné činnosti, vést je k odpovědnosti a rovněž i chránit společnost. Tyto projekty jsou jistě smysluplnými aktivitami, které vhodným způsobem navazují na resocializační programy prováděné v rámci oddělní výkonu trestu ve věznicích. (Vojtková, 2006, s. 24)

6.6 Aktivity náboženské

V souvislosti se změnou společenských poměrů po roce 1989 dochází v naší společnosti k obnovení působení duchovních. Začaly se znovu zakládat církevní školy. Duchovní nyní běžně působí v armádách i ve vězeňství. Činnost duchovních upravuje zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech. V podmínkách výkonu trestu odnětí svobody působí členové občanského sdružení „Vězeňská duchovenská péče“, která byla založena v roce 1994. Od roku 1997 působí ve vězeňství profesionální duchovní v rámci Vězeňské duchovní služby. Jedná se o zaměstnance Vězeňské služby ČR. (Sochůrek, 2007, s. 18)

Poskytování duchovních služeb ve vězeňském prostředí je jasným výrazem práva na svobodný výkon svého náboženství každého odsouzeného. Věnují se jí duchovní, které k tomuto úkonu pověřila jejich domovská církev nebo náboženská společnost. Vězeňskou službou ČR jsou akceptovány pouze registrované subjekty dle

zvláštního zákona. Jedná se o významnou formu pomoci, která napomáhá k duševnímu rozvoji uvězněných osob, posílení mravního citění pachatelů, ke schopnosti akceptovat vinu a účinně projevovat lítost za spáchaný trestný čin, což je významné pro další život a chování odsouzeného. Kromě uvedeného nabízí duchovní služby uvězněné osobě možnost hledat jinou životní cestu, změnit životní styl, najít naději ve víře, získat pokoru a důvěru ve vyšší hodnoty, případně navázat mezilidské vztahy mimo delikventní subkulturu. Spolupráce církví a náboženských společností s Vězeňskou službou ČR probíhá většinou bez problémů a má spíše rostoucí úroveň. Duchovní služba plní důležitou sociální funkci při resocializace odsouzených a významně tak přispívá k nápravě odsouzeného.

Základní podmínky pro činnosti duchovních registrovaných církví v prostředí Vězeňské služby upravuje dvoustranná Dohoda o duchovní službě, která byla uzavřena 19. srpna 2008 v Praze mezi Vězeňskou službou České republiky, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví v České republice na straně druhé.

Na základě této dohody je způsob výkonu poskytování duchovních služeb podrobně upraven vnitřním předpisem VS ČR. Z něho vyplývá, že pověřené osoby, které splňují církevně profesní předpoklady, zajišťují duchovní službu. Mezi ně patří:

- „Dobrovolná duchovní služba“, poskytovaná v rámci dobrovolných duchovních služeb,
- „Vězeňská duchovenská péče“, poskytovaná v rámci dobrovolné duchovní služby při realizaci členských práv a povinností (stanov),
- „Vězeňská duchovní služba“, poskytovaná v rámci pracovního poměru k Vězeňské službě. (Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 90)

Dle ustanovení §20 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. se církev může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovních služeb, zejména:

- konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených,
- individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami,
- umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,
- vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,
- zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,

- pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců,
- při přípravě odsouzených k jejich propuštění
- dalšími vhodnými formami přispívajícím k dosažení účelu výkonu trestu.“
(Motejl, Varvařovský et.al., 2010, s. 89-91)

Seznámili jsme se s obecnými pravidly diferenciací odsouzených a s druhy programů zacházení, jež jsou ve věznicích uskutečňovány. Jelikož cílem této diplomové práce je zjistit názory na možnosti a meze programu zacházení od odborných pracovníků Vazební věznice Praha Pankrác a Vazební věznice Praha Ruzyně zaměřím se nyní na charakteristiku těchto vězeňských zařízení a na program zacházení, který v těchto věznicích uplatňují: zde realizován.

7. Charakteristika Vazební věznice Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně

7.1 Historie vazební věznice Praha – Pankrác

Věznice na Pankráci byla zřízena jako náhrada za zrušenou Svatováclavskou trestnici, která se nacházela v lokalitě zvané Na Zderaze na Novém Městě pražském. Stavba nové věznice byla projednána na schůzi pražské městské rady již 20. února 1877, ale k vlastní stavební realizaci došlo až v letech 1885-1889. Věznice byla postavena tzv. na „zelené louce“ a stála 2 000 000 zlatých. (Hrubeš, Hrubešová, 2001, 175)

Objekt věznice, který byl od té doby několikrát přestavován, dostal číslo popisné 998. Věznice byla ve své době moderní stavbou, měla centrální vytápění a v počátku i plynové osvětlení. Věznice byla vybavena rozsáhlým sociálním zázemím, včetně koupelen, učeben, přednáškového sálu, knihovny, tělocvičny a dvaceti dvou dílenských

místností, určených k zaměstnání vězňů. Součástí areálu bylo i šest vycházkových dvorů, římskokatolický kostel, evangelická kaple a modlitebna pro věřící izraelského vyznání. Již od samého počátku byla v objektu také vězeňská nemocnice s lůžkovou částí s kapacitou dvaadvaceti pokojů pro nemocné vězně. (Hrubeš, Hrubešová, 2001, s. 177)

Pankrácká věznice měla i svůj vlastní vězeňský hřbitov. Nacházel se mimo areál a susedil s civilním hřbitovem. Domek márnice stál však těsně vedle vězeňské nemocnice. Poblíž márnice byla do zdi vysekaná díra, jinak krytá silným železným plechem. Ráno v den pohřbu se poklop otevřel a byla jím prostrčena rakev s nebožtíkem. Na druhé straně vězeňské zdi čekalo sedm trestanců, kteří pod dohledem čtyř ozbrojených strážníků donesli zesnulého na určené místo, kde jej pohřbili do připravené jámy. Ta byla zaházena a do čela hrobu zasazen dřevěný kříž, který tvořily dvě sbité latě. Žádný hrob nenesl jméno zemřelého, pouze na kříži bylo vyznačeno pořadové číslo pohřbu. V roce 1928 koupila pozemek trestaneckého hřbitova pražská obec. Pozemek posléze splynul s plochou dnešního hřbitova.

Krátce po okupaci českých zemí byl celý objekt pankrácké věznice zabrán gestapem. Velitelem se stal policejní úředník gestapa A. Seidel. Zanedlouho byl vystřídán SS-Untersturmführerem P. Soppou, jenž tuto funkci vykonával až do konce války. Byli tady věznění čeští vlastenci a vlastenky, z nich většina byla zapojena do protinacistického odboje.

Na počátku roku 1943 bylo z nařízení ministra spravedlnosti Německé říše ve věznici zřízeno popraviště – takzvaná sekyrárna, nazvaná od způsobu popravu gilotinou. Prvních pět poprav bylo provedeno 5. dubna 1943. Odsouzení k smrti byli před popravou umístěni ve zvláštních celách – v celách smrti – přímo proti popravčí místnosti. Těsně před zahájením poprav byli sputáni s rukama na zádech. Pak přišel státní zástupce a kat A. Weiss se svými pomocníky. Popravčí sál se skládal ze tří místností. Ve vstupní místnosti zasedali státní návladní, soudní rada, lékař a zapisovatel. Ceremoniál trval jen necelou minutu, neboť během něho byla pouze ověřena totožnost, výrok rozsudku, případně suché sdělení o zamítnutí žádosti o milost. Exekuce stětím trvala asi 15 vteřin. Byla provedena ve druhé místnosti, oddělené pouze závěsem od zasedající poroty. Rakve s mrtvými se skládaly ve třetí místnosti. Po skončení poprav se hromadně odvážely do strašnického krematoria, kde byly okamžitě spáleny, popel byl nasypán do připravených jam a zavezen smetím. Poslední popravu v pankrácké

sekyrárně se konaly 26. dubna 1945. Popraveni byli 3 muži a jedna žena. Celkem tu bylo popraveno 1079 českých vlastenců, z toho 155 žen. (Hrubeš, Hrubešová, 2001, s. 178)

Krátce po poslední popravě se nacisté s vědomím blížícího se konce války snažili zahladit stopy svých zločinů. Gilotina byla rozebrána, dřevěné prvky spáleny a kovové části shozeny na třech místech z Karlova mostu do Vltavy. Později však byly vyloveny, gilotina rekonstruována a osazena na původní místo. V prostorách bývalého oddělení smrti byl ve spolupráci s ministerstva vnitra zřízen Památník obětí nacismu, doplněný příslušnou expozicí. V areálu věznice je dodnes.

Po únoru 1948 byli do pankrácké věznice, stejně jako do dalších, umísťováni odpůrci nového režimu. Často stačilo vykonstruované udání nebo váhání se vstupem do jednotného zemědělského družstva a všudypřítomní příslušníci Státní bezpečnosti přivázeli na Pankrác další oběti komunistické zvěle. Dne 27. června 1950 zde byla popravena členka národně socialistické strany a poslankyně dr. Milada Horáková. Na památku zde byl vztyčen velký dřevěný kříž, u něhož se konají pietní akty. Dnes je objekt věznice pro svoji historickou hodnotu zapsán ve Státním seznamu nemovitých kulturních památek. (Hrubeš, Hrubešová, 2001, 181)

7.2 Historie vazební věznice Praha – Ruzyně

V místě, kde dnes stojí Vazební věznice Praha - Ruzyně byl v 19. století, konkrétně v roce 1836, postaven jeden z prvních cukrovarů v Čechách. V roce 1921 byl zrušen a celý objekt byl smlouvou z roku 1928 předán Zemskému správnímu výboru. Zemský správní výbor po zakoupení objektu nechal cukrovar zbourat a ponechal z něho pouze komín, kterého bylo později použito pro základy stavby vodojemu, který stojí dodnes a je stále funkční. Dne 13. září 1929 předložil zemský výbor Zemskému zastupitelstvu pro zemi Českou usnesení schůze, ve kterém navrhuje přemístění Zemské donucovací pracovny v Praze na Hradčanech do objektu zrušeného cukrovaru. V roce 1932 zemské zastupitelstvo přemístění donucovací pracovny na Ruzyň potvrdilo. Náklady na vybudování a vybavení nových objektů přesáhly částku 14 mil.

K. Donucovací pracovna na Hradčanech přesídlila do Ruzyně dne 30.6.1935 a **dne 1. července 1935 zahájila svou činnost.**

V předválečných letech 1935 – 1939 byla zemská donucovací pracovna veřejným ústavem, který byl zřízen podle zákona č. 90/1885. Jeho úkolem bylo provádět detenci osob, ukládanou soudem podle tehdy platných ústavních zákonů č. 89/1885 a č. 102/1929. Tento zákon stanovil zřízení nucených pracovních kolonií, přičemž nutné a účelné náklady na zřízení nucených pracovních kolonií hradil zemím stát. Podle potřeby a účelnosti přispíval i na ostatní náklady, avšak jen potud, pokud přes hospodárné vedení tyto náklady trvale převyšovaly příjem z nich plynoucí.

Donucovací pracovna v Ruzyni měla kapacitu cca 200 „káranců“ a nejprve 18, později už 33 dozorců. „Kárancům“ byla k dispozici knihovna a tehdejší ředitel žádal i o zřízení biografu, ale tento návrh nebyl pro nedostatek financí přijat.

Podle archivních záznamů se ústav skládal z hlavní budovy, ve které byly umístěny ložnice „káranců“, dílny, kuchyně, kotelny, kaple a vodárenská věž s vodojemem, dále budovy s prádelnou a koupelnami, administrativní budova a naturální byty. K ústavu přiléhala zelinářská zahrada, která k pozemku patří dodnes. Při ústavním statku, bylo obhospodařováno 222ha zemských pozemků a v roce 1937 ve statku vznikl velký kravín.

Hlavním problémem, se kterým se potýkali, bylo poskytování bytů personálu. Proto již v roce 1936 Zemská donucovací pracovna v Ruzyni žádala Ministerstvo vnitra v Praze o stavbu obytných domů pro dozorce. Žádosti bylo vyhověno a na pozemcích, které se nalézaly v samé blízkosti ústavu, byly postaveny domy pro nejméně 18 zaměstnanců. Na žádost ředitele ústavu byla Zemská donucovací pracovna v Ruzyni vybavena dvěma jízdními koly, která sloužila k doručování korespondence na nejbližší poštu, popřípadě na cestu k lékárníkovi (pro léky nemocným „kárancům“).

Evidence o totožnosti „káranců“ byla vedena v obrovských knihách, rovněž byly pečlivě zaznamenávány transporty, dnešní eskorty, např. do nemocnice nebo do jiných ústavů. Tyto zápisy byly velmi pečlivě vedeny, zapisovány krasopisně černou tuží. V donucovací pracovně byli kromě „káranců po soudním rozhodnutí vedeny i osoby v tzv. preventivní vazbě. Podmíněné propuštění tehdy bylo nazýváno výrazem, a to **propuštění na výstrahu**. Každý útěk „kárance byl hlášen zemskému úřadu

a bezpečnostním úřadům. Vedení donucovací pracovny využívalo útěků „káranců“ k tomu, aby žádalo zemský úřad o zvýšení počtu zaměstnanců.

Zajímavostí bylo to, že ve zdejšímu ústavu byla i kaple, kde probíhaly pravidelné bohoslužby římských katolíků a zpěvy byly doprovázeny smyčcovou hudbou, která byla do roku 1938 složena z „káranců“ ústavu. Koncem roku sem byly převezeny i varhany z kaple z Hradčan. Kaple s oltářem se nacházela v místech dnešní tělocvičny.

Se vznikem Protektorátu Čechy a Morava došlo především ke změně postojů ke „kárancům“ a trestancům německého původu, kteří byli zvýhodňováni v souvislosti s očekávaným propuštěním. Z archivních záznamů je patrné, že tyto předpisy vyvolaly lavinu žádostí mnoha „káranců“, kteří se dožadovali propuštění s odvoláním na své německé kořeny. Stávalo se, že již pouze německy znějící příjmení bylo zvýhodněním při žádosti o propuštění. V průběhu válečných let nastávaly i ekonomické problémy, byla nouze o pracovní síly a byl zvýšený zájem získávat „kárance“ na práci. Tato situace se nejednou řešila i prodloužením pracovní doby až na devět hodin. Pouze u soukromých zaměstnavatelů se pracovní doba přizpůsobovala rozhodnutí zaměstnavatele. Poptávku po pracovní síle „káranců“ ředitel trestnice využíval k odůvodnění žádosti o zvýšení počtu trestanců tzv. **příkázaných osob** do pracovny.

Ihned po válce bylo v donucovací pracovně v Ruzyni zřízeno oddělení, které sloužilo jako internační tábor. Byly zde internovány osoby německé národnosti, ale i čeští kolaboranti. Dokument, který se nazýval **Seznam osob**, dokládá, že složení zajištěných osob bylo co do zemí původu velmi rozmanité, stejně jako tomu je dodnes.

Po únoru 1948 nastaly změny, které měly rozhodující vliv také na vězeňství a především na donucovací pracovnu v Ruzyni. V roce 1949 ministerstvo vnitra rozhodlo, že objekty Zemské donucovací pracovny převezme státní bezpečnost. „Káránci“ – ženy i muži, kteří doposud působili v zemské donucovací pracovně, budou převedeni do kmenového stavu Zemské donucovací pracovny v Pardubicích. V témže roce byla Ruzyně převedena do vlastnictví státu. Přílehlající stavební parcely a pozemky převzal národní podnik Československé státní statky a byly přepsány v pozemkové knize do vlastnictví Československého státu.

Ministerstvo vnitra následně usoudilo, že stávající počet 120 cel je pro jeho potřeby nedostatečný a rozhodlo o přístavbě nového křídla. Přístavbou pak bylo získáno celkem

400 cel, které měly být zcela přizpůsobeny požadavkům vyšetřování. Cílem rozšíření věznice v Ruzyni bylo také úsilí o „**vybudování silného a výkonného vyšetřovací ústředí**“. Od září r. 1948 zde fungovalo zvláštní oddělení úřadovny Státní bezpečnosti Praha s velmi utajeným režimem. Stávající a nové objekty v Ruzyni pak byly rozděleny následovně. Dokončená stavba, dnešní budova „A“, byla obsazena 6. sektorem velitelství státní bezpečnosti. Výslechové místnosti byly ve IV. poschodí a vězeňské místnosti ve II. poschodí staré budovy. Dne 1.11.1949 zde byla zřízena věznice státní bezpečnosti, která podléhala přímo V. sektoru a Krajskému velitelství Státní bezpečnosti.

Období působení státní bezpečnosti ve věznici Ruzyně se do historie zapsalo jako období brutality, násilí, ponižování a ztráty lidské důstojnosti. Nejtěžší léta byla padesátá, kdy se věznice stala svědkem několika justičních zločinů, mučení při vyšetřování, vykonstruovaných a vynucených přiznání apod.

Léta šedesátá přinesla v celé společnosti uvolnění a nové názory, což se zobrazilo i v přístupu a jednání s vězni. Do popředí se dostával lidštější přístup k vězňům a také i práva vězňů. Ačkoli normalizační proces po srpnu 1968 tzv. „znormalizoval“ původní přístup, musely orgány státní bezpečnost vzhledem k nové mezinárodní i vnitropolitické situaci postupovat při své činnosti poněkud opatrněji. V roce 1969 proběhly prověřkové čistky. Další období se vyznačuje stagnací, hlavní slovo i nadále měla vedoucí úloha Komunistické strany Československa.

Ve Věznici Praha - Ruzyně následně sídlila Správa vyšetřování Státní bezpečnosti ČSR, odbor vyšetřování Státní bezpečnosti Krajské správy SNB Praha, odbor vyšetřování státní bezpečnosti ve vojenské kontrarozvědce.

Od počátku 70. let vlastnila státní bezpečnost 34 cel, dalších 9 cel bylo umístěno na „nemocničním“ oddělení a ve 26 celách byl zaveden odposlech. Věznice v této době změnila několikrát název - Útvar Sboru nápravné výchovy, Ústav Sboru nápravné výchovy, Vazební věznice.

Jedinou filosofií našeho národa tehdy bylo pěstování „velkého přátelství“, což se v plné míře přeneslo i do fungování Útvaru Sboru nápravné výchovy a sovětských posádek. Nejinak tomu bylo i v Ruzyni, která měla družební posádku „Hvězdov“ pod vedením velitele Dutkina. Každoročně se zde konaly slavnostní aktivity k výročí osvobození

ČSSR Sovětskou armádou a aktivy k vítězství VŘSR, na které byli tito zástupci zváni jako čestní hosté.

Po roce 1989 proběhly opětovné prověřkové čistky. V roce 1990 se Sbor nápravné výchovy velmi omladil, více jak polovina zaměstnanců se vyměnila a nastoupila hlavně mladší generace.

Historie trestání v Praze Ruzyni se neobejde bez zmínky o historii oddělení **výkonu trestu žen Řep.**

V roce 1855 převzala kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského **pěči o nalezence**. Od roku 1858 sídlil ústav pro nalezence v Řepích, v Taicmannově dvoře. Svoji činnost však dlouho nevykonával. Poté, co část péče převzala Nemocnice Milosrdných sester v Praze Pod Petřínem, zůstala prostorná budova ústavu nevyužita a byla kongregací nabídnuta vládě k libovolnému používání za příslušné nájemné.

Zemský výbor se sem rozhodl přeložit trestanky z Hradčan. V roce 1866 byly ukončeny adaptace a z bývalého nalezince se stala trestnice. V říjnu 1895 se sem nastěhovalo na 300 trestanek a „káranek“. Pracovaly v dílnách, na poli, na zahradě, ale i v hospodářství. Během 1. světové války a po vzniku Československé republiky plnila trestnice svůj účel. V lednu 1941 se počet „káranek“ rozrostl o „káranky“ z Chroustovic, Brzy však musely udělat místo okupantům. Ti zabrali tři velké a dvě malé místnosti s chodbou a zvláštním vchodem, kde umístili své vyšetřované ženy z Pankráce, kterých bylo celkem 80. Sestry k těmto vyšetřovaným ženám nesměly vkročit. Koncem války utrpěla věznice značné škody. Za II. světové války byla budova značně poškozena jednou z bomb, která při bombardování Řep dopadla do její těsné blízkosti a ještě začátkem května 1945 byla odstřelována hloubkovými letci. Nikdo naštěstí nebyl vážně zraněn. Po květnové revoluci 1945 byly vyšetřované ženy propuštěny na svobodu.

V letech 1945 – 1948 byly do řepské trestnice dodávány ženy odsouzené podle retribučních dekretů za napomáhání Němcům v době okupace. Trestnice, kde v této době bylo až 600 odsouzených žen, tak byla přeplněna.

V listopadu 1948 byly trestankyně rozvezeny do krajských věznic. Ústředí České katolické Charity požádalo o uvolněnou budovu a vznikl zde ústav pro mentálně postižené ženy a muže. Jejich péče se ujaly řádové sestry. Jelikož se však na hospodářství a pozemky objektu vztahovala pozemková reforma, bylo nařízeno zrušení Charitního domova a chovanci byli převezeni do jiných ústavů. Největší část budovy byla zabrána pro výcvikové středisko dozorců, ve zbylé části byly ponechány sestry, které šily a praly pro ústředí kongregace.

Dne 2.9.1950 byly sestry převezeny do kláštera v Albrechticích, kde byly soustřeďovány milosrdné sestry sv. Karla Boromejského.

V roce 1950 se uživatelem kláštera stal Sbor vězeňské stráže, který zde zřídil výcvikové středisko a bytové jednotky pro svoje příslušníky. Sbor vězeňské stráže objekt užíval do roku 1955, kdy bylo jeho výcvikové středisko v Řepích zrušeno a přestěhováno do kláštera ve Svatém Jáně pod Skalou. V roce 1955 zde byla vybudována stálá výstava sovětských zemědělských strojů, později se však ukázalo, že klášter je pro toto nevhodný, výstava se zrušila a objekt mezitím předaný ministerstvu zemědělství, zůstal prázdný.

Krajský národní výbor přidělil uvolněnou budovu Ministerstvu spravedlnosti. Od roku 1958 působil na pozemcích a v budově Výzkumný ústav zemědělské techniky, později zde byl obecní úřad pro oblast Řepy.

V roce 1990 se na Kongregaci, které byly objekty řepského kláštera a přilehlé budovy navraceny, obrátila Vězeňská služba ČR se žádostí, zda by nevytvořila podmínky pro výkon trestu u žen s lehčími tresty. Koncem roku 1993 se sem opět vrací milosrdné sestry. Budova byla kongregaci pronajata na 99 let za symbolické nájemné 1,-- Kč/m². Na přání nemocnice Pod Petřínem a Vězeňské služby ČR se kongregace rozhodla budovu přeměnit na nemocnici pro dlouhodobě nemocné a věznicí pro ženy odsouzené ke kratším trestům.

Z rekonstruované budovy byl vytvořen ošetřovatelský ústav a ve dvou patrech v severní části budovy byl zřízen výkon trestu žen s kapacitou 60 míst. V říjnu 1996 byla slavnostně otevřena jak část ošetřovatelská pro staré a nemocné, tak i část vězeňská. Dnes odsouzené pracují jako uklízečky, dělnice v prádelně, v kuchyni, v pekárně, sloužící pro chod ošetřovatelské části. Od roku 1997 pro vězenkyně pravidelně pořádán

tříměsíční sanitářský kurs sv. Zdislavy z Lemberka. Úspěšné absolventky pak mohou i po svém propuštění působit jako kvalifikované sanitářky.

Vazební věznice Praha – Ruzyně v rámci potřeby dalších míst pro **výkon trestu odsouzených žen** otevřela dne 1. ledna 2012 v obci **Velké Přílepy** nové oddělení pro výkon trestu odsouzených žen s kapacitou 151. Zaměstnávání odsouzených žen bude zpočátku probíhat pouze v rámci objektu a bude obsahovat činnosti spojené s úklidem či s prací na zahradě. Do budoucna se předpokládá zařazení odsouzených i do práce u podnikatelských subjektů nebo pro obec. (Tregler. In: České vězeňství, 4/2011, s.8)

Ministerstvo spravedlnosti chce řešení nedostatku ubytovacích kapacit ve věznicích do budoucna řešit dvěma hlavními způsoby – vytvářením nových míst v již existujících věznicích a efektivním využitím budov, které chce ministerstvo získávat od jiných organizačních složek státu, a podobně jako v případě Velkých Přílep přestavět na věznice. Obě řešení jsou výrazně levnější, než výstavba zcela nových zařízení.

Jen v loňském roce se vězeňské službě podařilo zvýšit kapacitu českých věznic o 912 míst, v letošním roce je v plánu dalších 560 míst.

7.3 Výkon trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Praha – Pankrác

Ve Vazební věznici Praha – Pankrác je v souladu se zákonem 169/1999 sb., o výkonu trestu, prováděcí vyhláškou č. 378/2004 Sb., a Vnitřním řádem Vazební věznice Praha – Pankrác zřízeno samostatné oddělení výkonu trestu odnětí svobody zabezpečující výkon trestu odsouzených do typu věznice **s dohledem, s dozorem a s ostrahou.**

Průměrné stavy vězňených osob a ubytovacích kapacit v letech 2010 a 2011

rok	Vazební věznice VTOS	ubytovací kapacita 4 m ² /osobu	stav odsouzených	využitelnost v %
2010	Praha – Pankrác	526	539	102,44
2011	Praha – Pankrác	730,33	690,22	94,51

Pozn. * r. 2011 včetně nemocnice

Zdroj: Statistická ročenka r. 2010 a r. 2011.

Po nástupu trestu je odsouzený ubytován v **přijímacím oddělení** věznice. Během pobytu, který by neměl převýšit jeden týden, se odsouzení podrobí preventivní vstupní lékařské prohlídce včetně diagnostických a laboratorních vyšetření. Pro toto oddělení jsou zde vyčleněny 3 cely po 6-ti lůžkách. Již na tomto oddělení by se měla uplatňovat zákonná diferenciaci odsouzených. Odděleně se umísťují mladiství od dospělých, recidivisté od prvoodsouzených, pachatelé úmyslně spáchaných trestných činů od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, trvale pracovně nezařaditelní, s poruchami duševními, poruchami chování a s uloženým ochranným léčením. Dodržování této zákonné diferenciaci je v podmínkách Vazební věznice Praha - Pankrác značně problematické a někdy i nemožné. Především v nočních hodinách dochází často k zaplnění tohoto oddělení.

Z přijímacího oddělení je odsouzený převeden na **oddělení nástupu trestu**. Toto oddělení není zřízeno ve všech věznicích a vazebních věznicích v celé ČR! Celková ubytovací kapacita oddělení nástupu trestu je cca. 160 lůžek. Odsouzení jsou zde umístěni do té doby, než jim lékař stanoví celkovou zdravotní klasifikaci. Dále je zpracována zpráva obsahující všechny nezbytné údaje k rozhodnutí o umístění odsouzeného do konkrétní věznice. O konečném umístění rozhoduje dispečer Generálního ředitelství VS ČR. Výhodou vazebních věznic je, že jejich vychovatelé mají možnost výběru odsouzeného, který zůstane vykonávat trest právě v jejich věznici. Kritériem výběru je druh a příčina trestné činnosti, předchozí odsouzení, délka uloženého trestu, ale především také obor, ve kterém odsouzení pracovali v civilním životě. Tito vybraní odsouzení jsou pak přemístěni na **nástupní oddělení**. Zde se podrobně seznamují s obsahem zákona, prováděcí vyhláškou, vnitřním řádem a

prostředím Vazební věznice Praha – Pankrác. V této době zpracuje tým odborných pracovníků komplexní zprávu o odsouzeném se zaměřením na jeho sociální úroveň a osobnostní rysy odsouzeného. Dále je zpracován program zacházení, jehož náležitosti již byly popsány ve výše uvedených kapitolách. Odsouzený je poté zařazovací komisí umístěn na konkrétní oddělení a ubytovnu a zpravidla také do zaměstnání. Na těchto odděleních je již plně dodržována zákonná diferenciací odsouzených a uplatněna i vnitřní diferenciací do prostupných skupin, která je v souladu s Vnitřním řádem Vazební věznice Praha – Pankrác. Ve výjimečných případech a za předpokladu, že pobyt odsouzeného na nástupním oddělení bude trvat déle než jeden měsíc a nebude poté přemístěn do jiné věznice, se pro odsouzeného zpracuje prozatímní program zacházení. Věznice disponuje **výstupním i průběžným neboli eskortním oddělením.**

Věznice rozvíjí spolupráci s občanským sdružením SANANIM, o. s., které zde úspěšně realizovalo skupinový motivační program. Do věznice docházejí i zástupci Centra sociálních služeb Praha, kteří jsou zde v rámci realizace resocializačních a reintegračních programů stále v kontaktu s vybranými odsouzenými.

Personální zabezpečení zajišťují na úseku oddělení výkonu trestu příslušníci Vězeňské služby ČR, zařazení na pozici vedoucího a zástupce vedoucího, inspektorů dozorcí služby a dozorců 2. třídy. K občanským pracovníkům patří jednak odborní zaměstnanci: psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, vychovatel - terapeut, pedagog volného času a dále výchovní zaměstnanci, čili vychovatelé. Mezi odborníky, kteří se podílejí na zacházení s odsouzenými, lze zařadit i kaplana věznice. Na naplňování účelu výkonu trestu se mohou také podílet pověřeni zástupci registrovaných církví a náboženských společností, zájmových sdružení občanů, nevládních organizací a dalších institucí. Po dohodě s generálním ředitelem Vězeňské služby ČR mohou tito zástupci udržovat s odsouzeným osobním styk, zajímat se o jeho chování ve výkonu trestu a pomáhat mu při vytváření příznivých podmínek pro jeho samostatný způsob života

Kromě zákonných úprav, metodických listů a nařízení jsou ve Vazební věznici Praha – Pankrác programy zacházení realizovány i v souladu s Vnitřním řádem Vazební věznice Praha - Pankrác a Nařízením vedoucího oddělení výkonu trestu č. 3/2002.

7.3.1 Možnosti a meze programu zacházení

Na realizaci programů zacházení se podílejí shora uvedení zaměstnanci oddělení výkonu trestu a legislativní rámec programů zacházení je upraven zejména v § 41 zákona č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody, § 36 až 39 Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., metodickým listem ředitele odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR č. 18/2004, nařízení č. 61/2006, čl. 3 pokynu č. 1, čl. 20 Vnitřního řádu Vazební věznice Praha - Pankrác pro odsouzené a Nařízení vedoucího oddělení výkonu trestu č. 3/2002 (z materiálu Vazební věznice Praha – Pankrác).

V roce 2011, v době sběru dat a podkladů pro tuto diplomovou práci, byly možnosti a meze pracovních, vzdělávacích, speciálně výchovných, zájmových a extramurálních aktivit následující:

Pracovní aktivity:

Ve Vazební věznici Praha - Pankrác dosahovala v roce 2010 průměrná **zaměstnanost odsouzených 88,58 %** (z materiálů VS ČR, Statistická ročenka 2010, s. 81). Ve Statistické ročenke za rok 2011 je oblast zaměstnání odsouzených vynechána, nicméně dle sdělení odborných pracovníků Vazební věznice Praha - Pankrác došlo v roce 2011 k poklesu zaměstnanosti. V 1. polovině r. 2011 dosahovala průměrná zaměstnanost odsouzených 76,02%,

Odsouzení jsou na pracoviště zařazováni prioritně dle své profese, dle zdravotního stavu, psychické způsobilosti a rovněž dle jejich dovedností.

Ve věznici existuje cca 20 vnitřních pracovišť, která především zajišťují chod věznice, dále jsou odsouzení zaměstnání na úseku energetiky, v kovoobráběcí dílně, truhlárně, kotelně, prádelně, tiskárně, opravnách aut věznice či jako pomocný personál v nemocnici s poliklinikou. Zejména profese kuchař, holič, malíř, zedník a automechanik, zde nemají o pracovní zařazení nouzi. Někteří pracují i mimo věznici. Jedná se zejména o úklidové práce Generálního ředitelství VS ČR, které sousedí se samotnou vazební věznici, dále úklid nedaleké zotavovny VS ČR, bytového družstva a další pracovní příležitosti. Odsouzení, kteří splňují přísná kritéria udělení volného pohybu, bývají vytipováni již v průběhu svého pobytu na nástupním oddělení. Pracovní zařazení s volným pohybem může být odsouzenému uděleno i v průběhu výkonu trestu

odnětí. Dochází k tomu zpravidla na návrh příslušného vychovatele za dobrý přístup odsouzeného k výkonu trestu a k plnění programu zacházení, samozřejmě po splnění všech dalších podmínek. Podobný postup existuje při udělení volného pohybu uvnitř věznice, přičemž kritéria k udělení jsou mírnější.

Volný pohyb mimo věznici není udělován odsouzeným, kteří jsou dle trestního zákona označeni jako „zvlášť nebezpeční“, dále osobám stíhaným pro další trestnou činnost, jedincům s nařízenou ústavní a nově i ambulantní léčbou, vojenským zběhům, útekářům z výkonu trestu odnětí svobody, dětských domovů a výchovných ústavů pro mládež. Na pracoviště s volným pohybem nejsou věznicí zařazováni zpravidla ani recidivisté a delikventi s trestnou činností násilného charakteru.

Vzdělávací aktivity:

Vzdělávací aktivity vedou na oddělení výkonu trestu převážně vychovatelé, v jenom případě pak speciální pedagog. Cílem těchto činností je rozvoj kognitivní složky osobnosti. V souladu se zákonem jsou vzdělávací aktivity určeny odsouzeným všech typů zdejší profilace. Ve zdejší věznici není zřízeno učiliště ani střední odborné učiliště. Vazební věznice Praha - Pankrác pro velký zájem odsouzených, jejich rodinných příslušníků i ostatních věznic v roce 2011 již podruhé realizovala ve spolupráci

s Vysokou školou tělesné výchovy a sportu Palestra kurz „Instruktor fitcentra“. Z původně přihlášených 25 vězňů zahájilo kurz pouze 12 (jednalo se o odsouzené z různých věznic). Ti ostatní neuhradili včas kurzovné. Výuka probíhala 25 dní po 6 hodinách, tj. 150 hodin. Jeden vězeň byl v průběhu kurzu propuštěn z výkonu trestu a kurz si tedy dokončí v civilu na VŠ Palestra. Z finančních důvodů byl další v průběhu studia vyřazen. Devět vězňů úspěšně absolvovalo závěrečné zkoušky, ten desátý musel zkoušku opakovat, ale nakonec ji také úspěšně složil. Získané „Osvědčení o rekvalifikaci“ může pomoci odsouzeným po návratu do civilního života najít uplatnění na trhu práce.

Vzdělávání odsouzených je zajišťováno i v rámci vzdělávacích aktivit. Odsouzení zde mohou navštěvovat **jazykové kurzy** německého a anglického jazyka pro začátečníky i pokročilé. Jazykové kurzy jsou hojně navštěvovány. Dále **resocializační klub**, jehož cílem je osvojení si základních vědomostí z oblasti správního a sociálního

uspořádání České republiky, ústavního práva ČR a systému sociálního zdravotního zabezpečení. **Kurz obsluhy osobního počítače** má trvale nejvyšší navštěvovanost, zájemci často musí z kapacitních důvodů čekat na zařazení do kurzu. **Právní minimum** poskytuje odsouzeným základní právní informace využitelné zejména v občanském životě a dále je informuje jak se v něm chovat zákonným způsobem. Obsahem je např. znalost nájemní smlouvy, rodinného práva, pracovní smlouvy, apod. **Základy domácích prací** pomáhají vytvořit u odsouzených návyky a dovednosti v oblasti domácích prací, které jim napomohou v plynulém přechodu z výkonu trestu odnětí svobody do civilního života. Představují praktický nácvik žehlení prádla, ručního a strojového šití. **Základy přípravy stravy** pomáhají odsouzené seznámit se s teoretickými a praktickými dovednostmi při plánování a přípravě pokrmů. Odsouzení se v této aktivitě podílejí na výběru vhodných potravin a praktické přípravě jednotlivých pokrmů. Současně si osvojují základy hospodaření či odhad výše finančních nákladů na stravu.

Právní minimum a základy domácích prací jsou povinné vzdělávací aktivity odsouzených zařazených ve výstupním oddělení.

Dříve pořádaný, a pro mnohé užitečný kurz českého pravopisu, byl pro dlouhodobý nezájem ukončen.

Zájmové aktivity:

Dané činnosti vycházejí ze zájmů a dovedností odsouzených. Jejich smyslem je uspokojování kulturních a duchovních potřeb odsouzených a nácvik účelného využívání volného času. Vazební věznice Praha – Pankrác organizuje kroužek nazvaný **Redakční rada a Pankrác Times**, jedná se o vězeňské periodikum, jehož tvůrci jsou samotní odsouzení. Tisk časopisu zajišťuje vězeňská tiskárna. Zaměření zájmových aktivit je velmi různorodé. Jejich náplň je zřejmá již z názvu aktivit, např. **sportovní klub, kondiční cvičení a posilování, vytrvalostní běh, výtvarný ateliér, poslechový klub, klub náročného filmového diváka, literární klub, svět zajímavostí, kroužek přírodopisný, zeměpisný, dřevomodelářský, pěstitelský a chovatelský, společenské hry, environmentální výchova, základy křesťanství, bohoslužba a kapela.**

Oblast utváření vnějších vztahů

Zaměřuje se na uspořádání a zajištění sociálních podmínek života po propuštění, navazování kontaktů s organizacemi zabývajícími se postpenitenciární péčí. V této oblasti programu věznice spolupracuje zejména s Městským centrem sociálních služeb a prevence a řadou programů pod záštitou Probační a mediační služby. Na podporu a upevnění vnějších vztahů lze, ovšem při splnění všech zákonných podmínek, povolit **opuštění věznice až na 24 hodin, umožnit společnou vycházku s rodinou, volnou návštěvu, až přerušit výkon trestu v délce 10 dnů v jednom kalendářním roce z naléhavých rodinných důvodů.**

Speciálně výchovné aktivity:

Na speciálně výchovné aktivity se klade velký důraz, neboť právě tyto by měly nejvíce napomoci k resocializaci odsouzených. Aktivity, jako např. **sebepoznávací skupina**, je především určena pro pachatele násilných trestných činů. Ve skupině má odsouzený získat náhled na sebe samotného, má zjistit jak reaguje na vypjaté situace a kdy v ní selhává. Je třeba, aby si dokázal detailně rozebrat spáchaný skutek (okolnosti a motivy činu). Z výchovného hlediska je nutné zvolit takové jednacích strategie, aby znovu nedošlo k afektivnímu selhání a následnému zkratu. *Dle sdělení psychologa Vazební věznice Praha – Pankrác tato skupina zpočátku zpravidla těžko spolupracuje. Jen velmi malé procento z odsouzených je ochotné hovořit o spáchaném trestném činu, většina z nich si svoji vinu nepřipouští. Do skupiny docházejí neradi, velmi často revoltují. Velkým úspěchem je okamžik, kdy si svoji vinu připustí a snaží se přijít na motivy, které je ke spáchání činu vedly.* **Psychosociální skupina** pomáhá odsouzeným rozvíjet a upevňovat sociální vazby, nacvičovat komunikační schopnosti i schopnost vyjadřovat vlastní názor. Pomáhá rozvíjet tvořivé myšlení, kreativitu, získání nových poznatků a vědomostí z oblasti sociální psychologie. **Psychosociální výcvik** je určen především mladým odsouzeným do 26 let. Práce ve skupině je zaměřena např. na sociální percepci, sebereflexi, sociální komunikaci, konflikty a jejich zvládání, asertivní jednání apod. **AT poradna** se zaměřuje na ty odsouzené, kteří spáchali trestný čin pod vlivem toxické látky (alkoholu, drog). Dále na odsouzené, kterým diagnostika odhalila problémy s užíváním toxických látek. Práce s odsouzenými v AT poradně je dle odborných pracovníků rovněž problematická. Odsouzení se účasti ve skupině vždy velmi brání. Většinou si nepřipouštějí jakýkoli problém s návykovou látkou, připadá jim to jako ztráta času. Postupem času jsou sice schopni přiznat sami

sobě, že určitý problém mají, ale motivovat je k jinému životu je velmi obtížné. **Reintegrační poradna** je zaměřena na orientaci v systému sociálního zabezpečení. Poradna spolupracuje i s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, pracovníky Probační a mediační služby, sociálními kurátory, aj. **Volná tribuna** představuje řízené diskuse pod vedením lektora, které sledují prohlubování vztahů k rodině, řešení sociálních problémů, nácvik společenského chování, popřípadě sebeobslužných činností.

Reintegrační poradna a volná tribuna patří mezi povinné aktivity odsouzených, umístěných na výstupním oddělení.

7.4 Výkon trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Praha – Ruzyně

To, co bylo uvedeno o organizaci výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Praha – Pankrác platí i pro Vazební věznici Praha – Ruzyně. I zde bylo zřízeno samostatné oddělení výkonu trestu odnětí svobody zabezpečující výkon trestu odsouzených do typu věznice **s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou.**

Průměrné stavy vězněných osob a ubytovacích kapacit ve Vazební věznici Praha – Ruzyně v letech 2010 a 2011

Rok	ubytovací kapacita 4 m ² /osobu	stav odsouzených	využitelnost v %
2010	449	393	87,48
2011	416,75	388,91	93,32

Zdroj: Statistická ročenka r. 2010 a r. 2011.

7.4.1 Možnosti a meze programu zacházení

V roce 2011, v době sběru dat a podkladů pro tuto diplomovou práci, byly možnosti a meze pracovních, vzdělávacích, speciálně výchovných, zájmových a extramurálních aktivit v rozsahu níže uvedeném. Při skladbě jednotlivých programů zacházení bylo a je vycházeno z personálního obsazení oddělení a skladby odsouzených. Ze všech aktivit v tomto roce měly u odsouzených největší ohlas speciálně výchovné aktivity, v rámci kterých jim byl umožněn užší kontakt s podpůrnými organizacemi, jako jsou SANANIM, o.s., Česká společnost AIDS pomoc, o.s. – Dům bez světla, Sdružení pro probaci a mediaci v justici, Arcidiecézní charita, Centrum sociálních služeb Praha, program BETA nebo český Helsinský výbor.

Pracovní aktivity:

Zaměstnávání odsouzených je jeden z hlavních úkolů Vězeňské služby České republiky. Ve Vazební věznici Praha – Ruzyně je realizováno jak ve vnitřní režii věznice, kde odsouzení provádějí na pracovištích věznice práce nutné k zajištění provozu jejího (kuchyně, sklady, prádelna, údržba apod.). Dále v rámci provozovny střediska hospodářské činnosti, jež je uskutečňováno formou poskytnutí pracovních sil k výkonu převážně pomocných prací a úklidu na pracovištích u cizích subjektů. V roce **2009** bylo průměrně zaměstnáváno 163 vězňených osob a průměrná zaměstnanost odsouzených činila cca **92%**. V roce **2010** bylo v průměru zaměstnáno 174 odsouzených a zaměstnanost činila **88,23%**. Lze tedy konstatovat, že přes větší počet pracovních zařazených byla zaměstnanost nižší, což vyplývá z navýšeného počtu umístěných odsouzených. V roce 2009 bylo ve věznici průměrně 276 obviněných a 335 odsouzených, v roce 2010 pak 299 obviněných a 365 odsouzených. Do statistiky zaměstnávání je zahrnuta i realizace činností potřebných k zajištění denního provozu věznice bez nároku na finanční odměnu, např. úklid sněhu apod., (z materiálů VS ČR, Statistická ročenka 2010, s. 81). Ve Statistické ročence 2011 je oblast zaměstnání odsouzených vynechána, nicméně dle sdělení odborných pracovníků Vazební věznice Praha – Ruzyně dosahovala zaměstnanost odsouzených v 1. polovině r. **2011 cca 85%**. Pracovní zařazení jsou zde rozděleny do třech oddílů:

- **pracovní četa** – je tvořena odsouzenými muži zařazenými do věznice s dozorem, kteří jsou využiti na úseku vnitřní režie a v rámci samostatné hospodářské činnosti,
- **oddíl 1.A** – tvoří odsouzení muži zařazení na do věznice s ostrahou, kteří jsou využiti na úseku vnitřní režie (zařazení – chodbař/kuchyně),
- **oddíl 3.B** – tvoří odsouzené ženy zařazené na do věznice s dozorem, které jsou využity na úseku vnitřní režie (zařazení pouze chodbařka).

Pracovní činnost odsouzených zařazených ve vnitřní režii představuje celoroční činnost např. na pracovišti autoparku, elektroprovozu, v odd. materiálně - technického zabezpečení, v ústavní a závodní kuchyni, ve skladu, prádelně, kotelně, údržbě dílen, při úklidových pracích a v profesích holič, knihovník. V rámci samostatné hospodářské činnosti odsouzení zabezpečují úklid Úřadu městské části Praha 17 a úklid Vyšší policejní školy. Další pracovní uplatnění odsouzených mimo věznici bylo ke dni 16. 9. 2011 z důvodu nedostatku práce ukončeno. Celkově lze konstatovat, že míra zaměstnanosti odsouzených je podmíněna úspěšným hledáním možností jejich zaměstnávání, které spočívá ve vyhledávání vhodných pracovních příležitostí, aktuálních možností věznice, ale především průchod sítím v rámci zdravotních, bezpečnostních, kvalifikačních a jiných rozhodných kritérií každého odsouzeného. Například nově nastoupené odsouzené ženy nedisponují potřebnou kvalifikací, osobnostně jsou méně vyvrálé a v důsledku předchozího užívání návykových látek, zejména pervitinu a heroinu, jsou nespolehlivé.

Vzdělávací aktivity

Vazební věznice Praha – Ruzyně nedisponuje vzděláváním na úrovni studia učňovského a středoškolského. Přesto si jeden primát v rámci vzdělávání drží! Již druhým rokem zde 15 odsouzených studuje **bakalářský program** Katolické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Studium organizuje Generální ředitelství VS ČR. V rámci studia vyučující dochází za odsouzenými – studenty. Studenti mají přístup na stránky školy. Studium je placené.

Výhodou je, že se k němu mohou přihlásit i odsouzení z jiných věznic. V souvislosti se studiem mohou požádat o své přemístění.

Z dalších vzdělávacích aktivit je odsouzeným umožněno studium jazyků v rámci kroužku **anglického a německého jazyka**. Pro velký zájem je opakovaně pořádán i **kroužek základů obsluhy PC techniky**.

Zájmové aktivity:

Ze zájmových aktivit může být rozvíjena osobnost odsouzeného **ve filmovém klubu, v kroužku společensko-historickém, výtvarném, společenských her, v kroužku pletení, háčkování a šití, v kroužku ekologie a životního prostředí, kroužku společenského chování a etikety, v kroužku míčových her a stolního tenisu, v kroužku minimální sebeobslužné průpravy a ve velmi žádaném fitness, sportovním, tanečním a relaxačně-kondičním cvičení.**

Speciálně výchovné aktivity:

Mezi zde nabízené speciálně výchovné aktivity patří **individuální poradenství odborných zaměstnanců, včetně koordinace spolupráce odsouzených s Probační a mediační službou ČR, Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o. s., s občanským sdružením SANANIM, o. s., Helsinským výborem a dalšími státními i nestátními podpůrnými organizacemi a sdruženími.** Probační a mediační služba ČR komunikuje s odsouzenými, kteří o to projeví zájem. Metodicky usměrňuje integraci odsouzeného do společnosti, apod. Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s. poskytuje individuální právní poradenství po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, pořádá rekvalifikační kurzy, např. kurz finanční gramotnosti. Občanské sdružení SANANIM, o. s. spolupracuje ve věznici s AT poradnou. Za vězni dochází do věznice dvakrát týdně. Další problémy odsouzených pomáhá řešit Helsinský výbor. Pro odsouzené jsou také pořádána **skupinová setkání na daná témata (rodina, výchova vliv médií, rizikových skupin, sex, drogy, příčiny trestné činnosti, sebereflexe, atd., Kaleidoskop mediálních zpráv, resocializační klub drogové prevence, Sebevyjádření pomocí výtvarných a modelářských technik.** V rámci duchovní služby je nabízeno prostřednictvím kaplanů **spirituální rozjímání a zpěv, včetně**

koordinace setkání s mimoresortními církevními pracovníky. Ve Vazební věznici Praha – Ruzyně je odsouzeným zpřístupněna k duchovním službám malá kaple, sloužící k obřadům všem povoleným církvím. Kaple byla vytvořena zrekonstruováním jedné cely.

Extramurální aktivity - oblast utváření vnějších vztahů:

Oblast utváření vnějších vztahů je postavena na prioritním **prohloubení vztahu k rodině a sociálnímu zázemí**. Zaměřuje se na pomoc při řešení konkrétních situací, problémů a potíží. Asi největší výsadou je pro odsouzené možnost opustit věznici až na 24 hodin za účelem návštěvy rodiny, případně na uspořádání si osobních poměrů po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dle sdělení odborných pracovníků, se však najdou i odsouzení, kteří o tuto výsadu nestojí. To může ukazovat jednak na úplně zpřetrhané vazby se svými blízkými, či na známky prizonizace.

7.5 Výkon trestu odnětí svobody v Domově sv. Karla Boromejského, Praha – Řepy

Součástí Vazební věznice Praha – Ruzyň je oddělení výkonu trestu žen, které je umístěno v Domově sv. Karla Boromejského v Praze, Řepích. Vznikem tohoto oddělení tak došlo k realizaci zcela unikátního projektu, který spojuje velmi rozdílné světy – nemocných, řádových sester, civilního personálu a odsouzených žen. Projekt spolupráce kláštera a věznice se těší zájmu odborníků, médií i hostů ze zahraničí.

Oddělení je v souladu se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody profilováno jako oddělení pro výkon trestu odsouzených žen, zařazených do věznice **s dozorem a dohledem**. Dalšími hledisky pro umístění odsouzených do tohoto oddělení je zejména jejich pracovní zařaditelnost a splnění podmínek pro udělení volného pohybu mimo věznici. Při výběru se zohledňuje zejména osobnost odsouzené, charakter trestné činnosti, nařízené ústavní či ambulantní léčby (protitoxikologická, protialkoholní aj.) atd.

Normová ubytovací kapacita je stanovena na 50 míst. Při nárůstu odsouzených lze kapacitu zvýšit o cca 10 míst. Ložnice odsouzených jsou soustředěny do dvou pater Domova. Odsouzené mají k dispozici také 2 kulturní místnosti, 1 jídelnu, 2 kuchyňky, 2 sportovní a zájmové místnosti a 1 učebnu. Pro aktivity jsou využívány také další prostory Domova.

Lze konstatovat, že ze strany odsouzených je o zdejší výkon trestu odnětí svobody zájem, což je patrné v počtu žádostí o přeřazení, podaných odsouzenými z jiných věznic.

Nově přijatým odsouzeným se na oddělení věnují zaměstnanci tzv. **nástupního oddělení**. Po dobu pobytu v nástupním oddělení se odsouzená seznamuje s režimem oddělení a jeho prostředím, se všemi právními normami upravujícími výkon trestu odnětí svobody. Především se Zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, Řádem výkonu trestu odnětí svobody a Vnitřním řádem oddělení výkonu trestu – Řepy. Současně je odbornými zaměstnanci oddělení zpracována komplexní zpráva o odsouzené a stanoven jí program zacházení. Při zpracování programů zacházení i při samotném zacházení s odsouzenými je věnována zvýšená pozornost rizikové skupině odsouzených. Jedná se zejména o odsouzené zařazené do bezdrogového režimu, odsouzené, které mají předchozí zkušenosti s užíváním drog i alkoholu, s psychiatrickou léčbou nebo suicidálními pokusy. Počet rizikových žen je kolísavý. V první polovině r. 2011 se jejich počet pohyboval v rozmezí 4-5 odsouzenými ženami, ve 3. čtvrtletí roku 2011 jejich počet stoupl na 15 odsouzených z celkového početního stavu 54 odsouzených žen.

Výkon trestu odnětí svobody probíhá ve třech prostupných skupinách vnitřní diferenciací. To je jedním z prostředků motivace odsouzených k aktivnímu a důslednému plnění jednotlivých oblastí programů zacházení. Diferencovaný způsob realizace práv a povinností je i na tomto oddělení základním motivačním činitelem při zacházení s odsouzenými.

7.5.1 Možnosti a meze programu zacházení

Program zacházení je v souladu s řádem členěn na **pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné, zájmové aktivity a na extramurální aktivity.**

Pracovní aktivity:

Nejrozsáhlejší pracovní příležitosti mají odsouzené přímo v Domově, kde jsou zařazeny v kuchyni, prádelně, při úklidu, ale i jako pomocné síly na stanicích. Odsouzené mají možnost absolvovat Sanitářský kurs sv. Zdislavy z Lemberka a následně zde pracovat jako kvalifikované ošetřovatelky. Při ošetřovatelské činnosti se odsouzené dostávají do přímého kontaktu s realitou života ve stáří, bezmocnosti a umírání, což vede jednoznačně k přehodnocení dosavadních priorit a postojů odsouzených žen. Vlídny přístup, práce v příjemném prostředí a osvojení si pracovních návyků jsou základní kameny účinné resocializace. Výběr vhodných odsouzených do sanitářského kurzu je však značně problematický.

Odsouzené jsou zaměstnávány nejen v Domově, ale i u dalších zaměstnavatelských subjektů. Jedná se o Místní úřad Praha 17 – Řepy, Tělovýchovnou jednotu Sokol – Řepy, kde odsouzené provádí zejména úklidové popřípadě administrativní činnosti. V souvislosti s pracovním zařazením mimo věznici je odsouzeným udělován volný pohyb při plnění pracovních povinností.

Přes určité problémy na straně odsouzených, zejm. překážky pro udělení volného pohybu mimo věznici při plnění pracovních úkolů, osobnostní důvody, druh spáchané trestné činnosti, délka trestu nebo další trestní stíhání, se daří udržovat zaměstnanost na poměrně vysoké úrovni. K datu 30. 9. 2011 bylo z celkového počtu 54 odsouzených do zaměstnání v Domově pracovníčně zařazeno 41 odsouzených, z toho 16 odsouzených na pozici sanitářek, pro vnitřní potřebu oddělení výkonu trestu bylo zařazeno celkem 7 odsouzených a 3 odsouzené byly zařazeny pro práci vně objektu výkonu trestu odnětí svobody. Tři odsouzené byly pracovníčně nezařazené.

Vzdělávací aktivity:

Oblast vzdělávání reprezentuje Sanitářský kurz sv. Zdislavy z Lemberka, na jehož realizaci se podílí Domov a Vězeňská služba ČR. Úspěšné absolventky získají osvědčení pro činnost kvalifikované ošetřovatelky, které je akceptované i v civilním sektoru a umožňuje tak snadnější pracovní uplatnění po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. V posledním období se ze strany odsouzených zvýšil i zájem o

umožnění dalšího vzdělávání formou dálkového studia na některých specializovaných školách, který je ze strany věznice podporován.

Zájmové aktivity:

Při zacházení s odsouzenými je věnován také dostatečný prostor zájmovým aktivitám, jako jsou například různé kroužky - zeměpisný, zahrádkářský, sportovní, dramatický, výtvarný, vaření, pečení, pletení, háčkování, vyšívání, šití, reportérský a literární, chovatelský, sportovní, hudební, zdravotnický, historický, turistický, výuky cizích jazyků, práce na PC, křesťanský, pastorační rozhovory, hra na klavír, sborový zpěv, sociální tolerance aj. Odsouzené mají možnost se účastnit církevních obřadů v kapli Domova. V rámci zájmových aktivit je podporována charitativní a veřejně prospěšná činnost odsouzených nejen pro Domov, ale významná je např. i spolupráce se Speciální mateřskou školou v Praze – Čimicích. Odsouzené ženy pro děti vyrábějí různé dárky, hračky, ošacení (pletené i šité) opravují i jejich poškozené oblečení a pořádají pro ně zábavné a velmi úspěšné odpoledne včetně představení pohádek nebo dětská pouť, kterou Domov ve spolupráci s dalšími civilními subjekty pořádá.

Extramurální aktivity neboli oblast utváření vnějších vztahů:

Prvořadým úkolem odborných pracovníků v této oblasti je především důraz na udržování pozitivních vazeb s dětmi, rodinami a přáteli, popř. pomoc při obnovování těchto vazeb, k jejichž narušení mohlo dojít nástupem výkonu trestu. Při podpoře těchto vazeb je využívána především možnost udělení volného pohybu mimo věznici v souvislosti s návštěvou a přerušeni výkonu trestu. Vznikem oddělení výkonu trestu – Řepy v Domově sv. Karla Boromejského došlo k realizaci zcela ojedinělého projektu, který spojuje velmi rozdílné světy – nemocné, řádové sestry, civilní personál a odsouzené ženy.

Speciálně výchovné aktivity:

V této oblasti se činnost personálu zaměřuje na individuální nebo skupinové aktivity např. psychologická skupina, relaxační cvičení, diskusní klub.

8. Empirické šetření

Obsahem praktické části je společenskovední průzkumné šetření, kterému lze na základě naplnění určitých kritérií přiřadit několik přívlastků. Z hlediska naplnění kritéria stupně obecnosti či konkrétnosti se nejedná o průzkum základní, nýbrž jej lze nazvat průzkumem aplikovaným. Dle vztahu k realitě se jedná o bádání empirické, nikoliv teoretické. Z hlediska prostředí realizace se jedná o průzkum terénní, neboť proběhl přímo ve vězeňském zařízení, ne v laboratoři.

8.1 Cíl empirického šetření

Cílem empirického šetření je zjistit postoje odborných pracovníků k možnostem resocializace odsouzených prostřednictvím programů zacházení, které jsou realizovány ve Vazební věznici Praha – Pankrác a ve Vazební věznici Praha – Ruzyně. Podstatou bylo zjistit, zda používané programy zacházení jsou dostačující co do množství aktivit i jejich obsahu. Zjistit, zda používané programy splňují svůj účel v resocializaci a jak významně se podílejí na potírání recidivy. Dále si toto šetření klade za cíl, zda z pohledu odborných pracovníků obou věznic jsou pro resocializaci nejvýznamnější aktivity pracovní nebo zda větší význam spatřují naopak v aktivitách vzdělávacích.

8.2 Formulace hypotéz

K této problematice byly stanoveny následující hypotézy:

Hypotéza č. 1: Používané programy zacházení jsou co do množství a obsahu dostačující.

Hypotéza č. 2: Používané programy zacházení splňují svůj účel v resocializaci odsouzených.

Hypotéza č. 3: Pro resocializaci považujeme za nejdůležitější aktivity pracovní.

Hypotéza č. 4: Pro resocializaci považujeme za nejdůležitější aktivity vzdělávací

8.3 Popis použité metody

Pro akumulaci dat byl zvolen **kvalitativní výzkum metodou nestrukturovaného rozhovoru** s jednotlivci, tedy hloubkové interview. V daném případě šlo nejen o odkrytí postojů respondentů k problému, ale hlavně o postižení subjektivního významu těchto pro ně samotné (Radvan, Vavřík, 2009, s. 49).

Kvalitativní výzkum jsem zvolila proto, že umožňuje intenzivnější a bližší kontakt s respondenty, umožňuje hloubkové studium a získání uceleného popisu jednotlivých oblastí problému.

Významný metodolog Creswell definoval kvalitativní výzkum jako proces hledání porozumění, založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří holistický obraz, a kromě dalších charakteristik jej provádí v přirozených podmínkách. Kvalitativní výzkum se také někdy považuje za emergentní neboli pružný typ výzkumu. Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Analýza dat a jejich sběr probíhá současně, výzkumník si sebraná data analyzuje a podle výsledků rozhoduje o tom, která data potřebuje a která nikoliv. Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případu. Nezůstává tak na jeho povrchu, provádí podrobnou komparaci případů, sleduje jejich vývoj a zkoumá příslušné procesy. (Hendl, Portál, 2008, s. 47-51)

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami se sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž respondenti odpovídají. Základním účelem tohoto typu interview je co nejvíce minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Výhodou je, že struktura informací je dána sekvencí otázek, data se snadněji analyzují, neboť jednotlivá témata

se v prepisu rozhovoru lehce lokalizují. Nevýhoda strukturovaného interview s volnými otázkami je v restrikci na předem daná témata. Omezení je dáno i tím, že různým respondentům jsou kladeny stejně formulované otázky a tím je možno přehlédnout situovanost rozhovoru. Tento typ rozhovoru také omezuje možnost vzít v úvahu individuální rozdíly i varietu poskytovaných informací. (Hendl, Portál, 2008, s. 173-174)

Rozhovor je obecně jednou z nejpoužívanějších metod sběru dat v kvalitativním výzkumu. Můžeme se též setkat s označením hloubkový rozhovor. Rozhovor je nástrojem ke zkoumání členů určitého prostředí či specifické sociální skupiny „s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny“. Výzkumník tak může porozumět pohledu jiných lidí bez toho, aby je omezoval předem stanoveným výběrem odpovědí, jako např. u dotazníku (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159).

8.3.1 Interpretace použité metody - komparativní srovnání

Jak již naznačil cíl empirického šetření, úkolem výzkumu je zjistit postoje odborných pracovníků k možnostem resocializace odsouzených prostřednictvím programů zacházení, které jsou realizovány ve Vazební věznici Praha – Pankrác a ve Vazební věznici Praha – Ruzyně. V rámci každé z pěti aktivit programu zacházení byly sestaveny výzkumné otázky k oblasti pracovních aktivit – P, k oblasti vzdělávacích aktivit – V, k oblasti zájmových aktivit – Z, k oblasti vnějších vztahů – E a k oblasti speciálně výchovných aktivit – S. Záměrem poslední oblasti nazvané „Postoje respondentů – P“ byla snaha o ucelení a zhodnocení názorů respondentů. Tuto oblast jsem záměrně zařadila až jako poslední, aby významově následovala až poté, kdy se respondenti podrobně zamyslí nad meritem daného problémem. Téměř u všech jsem se totiž v průběhu rozhovorů setkávala s překvapením a následným sdělením: „*Tak takhle komplexně jsem se nad tímto problémem nezamýšlel (nezamýšlela), to je fakt těžké!*“

Zjištěné názory odborníků z obou vazebních věznic budou vždy na závěr každého okruhu otázek komparativně porovnány.

8.3.2 Interpretace použité metody – otevřené kódování

K vlastní interpretaci dat při verifikaci hypotéz jsem zvolila otevřené kódování. Otevřené kódování může být přísně formální a systematické nebo zcela neformální.

Výzkumník provádí otevřené kódování prvním průchodem získaných dat. Lokalizuje při tom témata v textu a přiřazuje jim označení. Pomalu čte terénní poznámky a přepisy rozhovorů, přičemž si všímá kritických míst. Tato témata jsou nejdříve na nízké úrovni abstrakce. Podstatné je postupně navrhovat stále abstraktnější kategorie a prostřednictvím dimenzionalizace upřesňovat jednotlivé vlastnosti a údaje pak zařadit do správné kategorie. (Hendl, 2008, s. 247-248)

8.4 Respondenti

Respondenty pro účely výzkumu diplomové práce byli zvoleni odborní pracovníci Vazebních věznic Praha – Pankrác a Vazební věznice Praha – Ruzyně. Projekt výzkumu předpokládal provést kvalitativní výzkum formou nestrukturovaného rozhovoru se zaměstnanci věznic, a to se dvěma speciálními pedagogy, dvěma psychology, čtyřmi vychovateli a čtyřmi dozorci. Celkem tedy s dvacetičtyřmi respondenty (dvanácti z každé věznice). V rámci přípravy výzkumu, a definitivně pak při zahájení sběru dat, bylo zjištěno, že dozorci Vazební věznice Praha – Pankrác jsou po seznámení s výzkumnými otázkami toho názoru, že k zodpovězení všech výzkumných otázek nejsou kompetentní, neboť to není náplň jejich práce. Stejně vyjádření dozorců Vazební věznice Praha - Pankrác jsem si vyslechla i od třech dozorců Vazební věznice Praha – Ruzyně. (pozn. jejich postoj lze vnímat jako reakci na právě probíhající zpřísnění kontroly výkonu služby u příslušníků ve služebním poměru). Pouze jeden dozorce, zastávající pozici vrchního asistenta, projevil snahu odpovídat na pokládané dotazy. S ohledem na skutečnost, že výzkum, vedený se sedmi zmiňovanými dozorci by nepřinesl žádné relevantní informace, byli jako respondenti z dalšího dotazování vyloučeni. Počet respondentů tak výrazně poklesl, proto byly o účast ve výzkumu požádány dvě sociální pracovníce, z každé věznice jedna respondentka. Počet respondentů se stabilizoval na dva speciální pedagogy, dva psychology, jednu sociální pracovníci a čtyři vychovatele z každé věznice. **Celkem tedy 18 respondentů.** Pro úplnost je nutno doplnit, že dozorce – vrchní asistent Vazební věznice Praha – Ruzyně se na pokládané otázky vyjádřil, nicméně z důvodu objektivitě nebudou jeho vyjádření při verifikaci hypotéz brána na zřetel.

Pracovní náplň vybraných pozic je popsána výše v této diplomové práci. Jména a věk respondentů zůstávají utajeny. Zastoupení respondentů podle pohlaví tvořilo 7 žen a 11 mužů. K délce výkonu funkce lze uvést, že všichni mají na konkrétní pozici praxi v rozsahu 5-20 let, přičemž nejkratší doba výkonu funkce v předmětné věznici u jednoho respondenta přesahovala prozatím jen 3 roky. Nad rámec věci lze uvést, že tato skutečnost nepřinesla problémy při sběru dat, ba naopak. Tento respondent měl značnou výhodu v tom, že mohl lépe srovnávat uplatňování programu zacházení ve své předchozí a současné věznici. To se pak odrazilo i v odpovědích na výzkumné otázky, které byl schopen přesně formulovat.

Problém nastal při vlastním sběru dat. Vzhledem k tomu, že vězeňské pracoviště je přísně režimové, nelze bez povolení ředitele věznice přinášet na jeho půdu žádná záznamová zařízení. O povolení záznamového zařízení – diktafonu, který jsem si za tímto účelem zakoupila, jsem řádně požádala ředitele obou vazebních věznic. Přístup obou ředitelů byl diametrálně odlišný. V jedné z věznic mi použití diktafonu k záznamu rozhovoru bylo povoleno, přesto zaměstnanci nahrávání rezolutně odmítli. Ve druhé věznici, kde zaměstnanci s nahráváním rozhovoru předem souhlasili, byla moje žádost ředitelem zamítnuta. V obou případech tak byl záznam omezen pouze na písemné poznámky během rozhovoru a pak jejich následný přepis.

8.5 Vlastní analýza dat

Výzkumné šetření se soustředilo na pět oblastí programu zacházení, tedy na aktivity pracovní, vzdělávací, zájmové (volnočasové), vnějších vztahů (extramurální) a speciálně výchovné. Následující text rozebírá zjištění, která výzkumné šetření přineslo.

8.5.1 Oblast pracovních aktivit - P

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Pankrác uvedla, že jejich věznice je na tom v otázce zaměstnanosti relativně dobře. Daří se jim zaměstnat cca 80% odsouzených. Přesto by více práce uvítali. Mají zde tiskárnu, ale i na jejím provozu se podepsala krize. Zakázek je málo. Práce pro odsouzené v ní stačí pouze na pár hodin

denně. O práci mají odsouzení zájem. Je to dáno především jejich finanční zátížeností a také tím, že sami chtějí nějak vyplnit svůj volný čas. Větší zájem skutečně projevují ti, kteří byli zvyklí pracovat. Při nezaměstnání jsou deprimováni. Práce je pro úspěšnou resocializaci důležitá, dle mého nejdůležitější, neboť ti, kteří byli zvyklí pracovat, si udrží pracovní návyky a ti, kteří nebyli, si je postupně vytváří.

Druhá speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Pankrác hodnotí současné pracovní možnosti *jako dostačující a doplňuje, že jakožto vazební věznice mají tu neoficiální výhodu, že si mohou vybrat vězně pro další výkon trestu odnětí svobody podle jejich dosavadní profese. Pracovních příležitostí je opravdu dost, zájem odsouzených hodnotí jako 100%. Zájem pramení z důvodu splácení dluhů a výkonu trestu. O práci se zajímají i nepracující ze zdravotních důvodů. Motivací jsou také finance a alespoň nějaká činnost. Často se ptají, zda by nebylo možné změnit jejich zdravotní klasifikaci. Zda se pracovní aktivity nějak pozitivně odráží na resocializaci odsouzených, nedokáže říci, nemají zpětnou vazbu. Za dobu svojí praxe ale může říci, že nevidí nějaký pozitivní přínos. Do výkonu trestu se jim odsouzení vrací jak ti, kteří pracovali, tak i ti, kteří nepracovali. Myslí si, že současná nezaměstnanost se u nich nijak neodráží. Práce na zajištění chodu věznice tu je pořád.*

Psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác na položené otázky odpovídá, že *pracovních možností nabízí jejich věznice až dost. Někteří vězni si toho ale dostatečně neváží, nezájem typuje asi u 20% odsouzených. Se zařazením odsouzených bývá z jejich strany problém, především z důvodu užívání návykových látek, bezpečnostních rizik a očekávaného dalšího trestu. Vhodnost zařazení při očekávaném dalším trestu posuzuje psycholog. Vliv pracovních aktivit na resocializaci je diskutabilní, motivaci odsouzených spatřuje ve vyplnění volného času, výdělku a někdy také i ze ziskuchtivých důvodů.*

Druhý psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác na položené otázky uvedl, že *kdo není diskvalifikován, má šanci získat práci opravdu velkou. Zájem sice často převyšuje nabídku, ale i tak mají oproti jiným věznicím dostatečné možnosti. Větší zájem spatřuje u odsouzených pro méně závažnou trestnou činnost, u prvotrestaných a u osob vyučených nebo s maturitou. Nezájem naopak projevuje romská kultura a mladí narkomani. Pracovně zařazení se pak lépe uplatní v civilu, jsou méně konfliktní. Statistiku vlivu na jejich resocializaci sice nemá, ale předpokládá, že 50% pracujících*

odsouzených má v civilu šanci a dalších 50% má problém práci najít a vrací se k páčání trestné činnosti. Vliv nezaměstnanosti nepocituje, stav přirovnává k tomu, že lidé zde mají větší šanci najít práci než lidé, žijící v cizině. To se odráží i na tom, že odsouzení jsou schopni práci odmítnout.

Sociální pracovníce Vazební věznice Praha – Pankrác sděluje, že nabídka pracovních aktivit proti možnostem jiných věznic je na velmi dobré úrovni. Na dobré úrovni je i zájem odsouzených. Pracovat chtějí skoro všichni, hlavně z finančních důvodů. Je jich mnoho, kteří jsou zatíženi dluhy vzniklými předchozí trestnou činností. Uvědomují si i to, že budou výkon trestu hradit. Při podmíněném propuštění po odsouzeném požadují doložit jeho budoucí zaměstnáním, ale ne vždy ho dostanou a také mají velké procento zfalšovaných potvrzení. Je to v podstatě jen formální záležitost. Naději, že se do kriminálu nevrátí, mají ti, kteří se vrací do svého původního zaměstnání. Přínos aktivity na jejich resocializaci tak dle mého není ani u 50%. Nezaměstnaností zatím nejsou ohroženi.

Vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác nabídku práce označuje za nedostatečnou. Důvodem je ekonomický limit, kvůli kterému nemohou zaplatit všechny odsouzené. Nemohou zaměstnat ty se zdravotními komplikacemi. Zájem o práci je, především z důvodu vyplnění času, 60% odsouzených pak chce pracovat kvůli finanční odměně, jsou si vědomi, že z odměny dostanou kapesné. U 70% - 80% odsouzených vidím jako důvod získání kázeňské odměny a u 30% pak příležitost nedovolené činnosti (fušky). Je pravdou, že asi tak 0,7% po třech měsících práce odpadá. Je to z důvodů nepřizpůsobení se zdejší pracovní kázi nebo konfliktu s jiným odsouzeným. Zvyk pracovat před nástupem do výkonu má vliv i na jejich zájem o práci, přesto si nemyslím, že pracovní aktivity mají zásadní vliv na resocializaci. Tuto oblast neupřednostňuji před ostatními. Je to silně individuální. Současná nezaměstnanost naše možnosti ovlivňuje, zejména tím, že máme méně zakázek, např. na pracovišti kovovýroby.

Druhý vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác je toho názoru, že současná nabídka práce je dostačující, ovšem také záleží na skladbě odsouzených. Přesto, kdyby bylo ještě více práce, bylo by to lepší. Souvisí to se zakázkami a také je problém zaměstnat cizince. Zaměstnání před nástupem výkonu pozitivně ovlivňuje i zdejší zájem o práci. Nejmenší zájem o práci projevují odsouzení do AT. Nemůže hodnotit, zda pracovní aktivity jsou pro resocializaci ty nejdůležitější. Je dobré, že

odsouzený nevypadne z návyku, a pokud navíc může pracovat ve svém oboru, tak si zvyšuje kvalifikaci. Nebo třeba u nich získá i kvalifikaci novou. Nezaměstnanost se u nich projevuje menším množstvím zakázek.

Vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác uvádí, že *současná nabídka práce je, vzhledem k procentu zaměstnaných a momentální skladbě odsouzených, dostačující. Ale kdyby bylo práce více, bylo by to lepší. Spatřuji to na nižším množství zakázek. Zaměstnání před nástupem výkonu pozitivně ovlivňuje i zdejší zájem o práci. Nejmenší zájem o práci projevují odsouzení do AT. Přínos pro resocializaci nemůže hodnotit, nemá zpětnou vazbu. Vliv nezaměstnanosti nedokáže procentuelně vyjádřit, ale pokles zakázek je patrný.*

Druhý vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác je přesvědčen, že *práce je dost. Uvnitř věznice již nejspíš není prostor pro další uplatnění, a pak také finanční otázka neumožňuje rozšíření. Předchozí zaměstnání ovlivňuje zájem o práci. Přínos pro resocializaci také nemůže hodnotit, nemá k tomu zpětnou vazbu. V dalších otázkách se shoduje s prvním vychovatelem.*

Speciální pedagog Vazební věznice Praha – Ruzyně uvedl, že *pracovních příležitostí jsou schopni nabídnout tolik, kolik je jim umožněno. Zájem odsouzených je patrný, ale vysledovat skupinu, která projevuje největší zájem je složité. Přiklání se však ke skupině, která si pracovní návyky přinesla z civilu. Není schopen uvést, v jakém rozsahu se pracovní aktivity podílejí na resocializaci. Nemá pro to zpětnou vazbu. Míra nezaměstnanosti není pro jejich možnosti rozhodující. Problém však spatřuje v tom, že řada firem v civilní sféře raději nabídne pracovní místo cizinci, za kterého nemusí odvádět sociální dávky a nemusí s ním sjednávat pracovní smlouvu.*

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Ruzyně doplnila, že *o pracovním programu má nejvíce informací referát zaměstnávání věznice. Ale podle celkem vysokého procenta zaměstnaných než je tomu v jiných věznicích, jsou v současné době jejich možnosti asi dostačující. Nemůže se vyjádřit, které skupina odsouzených projevuje největší zájem, přesto současnou nabídku vnímá jako nedostačující. Zaměstnaný odsouzený je na tom dobře. Je schopen řešit své finanční závazky vůči společnosti a rodině, např. alimenty. Jak se tyto aktivity podílí na resocializaci,*

a to i vzhledem k ostatním aktivitám, nedokáže posoudit. Pochybuje, že někdy někdo toto zkoumal. Zda je jejich věznice ovlivněna nezaměstnaností neví.

Psycholog Vazební věznice Praha – Ruzyně sděluje, že *pracovní činnost je realizována v rámci věznice i mimo ni. Meze jsou dány kritérii pro výběr vhodných odsouzených. O všechny pracovní aktivity je ze strany odsouzených zájem, nelze definovat skupinu s největším zájmem, ale větší zájem je u odsouzených s pracovními návyky. Současná nabídka není dostačující. Počet odsouzených se zájmem pracovat převyšuje jejich možnosti. Úspěšnost na resocializaci nemůže hodnotit, chybí mu požadovaná statistika. Obecně pracovní činnost snižuje napětí a v případě finanční odměny redukuje finanční závazky jednotlivce. Informace o vlivu okolní nezaměstnanosti nemá k dispozici.*

Psycholožka Vazební věznice Praha – Ruzyně je toho názoru, že *meze pracovního zařazení jsou jistě v nedostatku pracovních míst, která je možné nabídnout nekvalifikovaným lidem. Současnou nabídku vnímá jako nedostačující vzhledem k zájmu o práci. Možnosti pak vidí v tom, že pracovní zařazení vězňů mají smysluplnou náplň dne a zachovávají si pracovní návyk. Většina odsouzených projevuje zájem o to, jak aktivně strávit svůj čas. Je zřejmé, že dříve zaměstnaní projevují o práci větší zájem. K vlivu pracovních aktivit na resocializaci se nedokáže vyjádřit z důvodu absence statistiky. Rovněž se nedokáže vyjádřit k vlivu nezaměstnanosti na jejich.*

Sociální pracovníce Vazební věznice Praha – Ruzyně uvedla, že *dle jejího názoru jsou možnosti a meze pracovního programu v jejich věznici omezené v manuální činnosti. Je to ovlivněno tím, že jsou vazební vězňové. Zájem o práci vidí jako účelový a to u všech skupin odsouzených. Tímto odpovídá i na otázku úspěšnosti, či neúspěšnosti na resocializaci. Současnou nabídku pracovního uplatnění vzhledem k typu věznice, kapacitě a přeplněnosti, vnímá jako nedostatečnou. Práce ve věznici je ovlivněna současnou mírou nezaměstnanosti.*

Vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Ruzyně uvedl, že *o pracovní aktivity je zájem. Odsouzený je může realizovat i prostřednictvím zájmových aktivit, např. v oblíbeném zahradnickém kroužku. Současná nabídka není dostačující. Firmy nemají zájem zaměstnávat odsouzen. Vliv zaměstnání na resocializaci nelze jednoznačně posoudit, každopádně zaměstnaný odsouzený je na tom sociálně lépe.*

Je schopen řešit své závazky vůči společnosti i rodině. Vliv nezaměstnanosti mu není znám“.

Druhý vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Ruzyně souhlasí s prvním. Potvrdil, že *o pracovní aktivity je zájem a současná nabídka není dostačující. Vliv zaměstnání na resocializaci nedokáže posoudit. Každopádně je pro odsouzeného přínosnější, když pracuje. Má šanci řešit své závazky vůči společnosti i rodině.*

Vychovatel Vazební věznice Praha – Ruzyně obecně uvádí, že *program zacházení má každý odsouzený stanoven v souladu se zákonem. Každá oblast aktivit je závislá na personálních, materiálových a prostorových možnostech dané věznice, a to platí i o pracovních aktivitách. Nabídka pracovních míst je nedostatečná. Vliv těchto aktivit na resocializaci nelze jednoznačně konstatovat. Myslí, že nelze program zacházení hodnotit jako úspěšný, či neúspěšný. Podle zákona vyhodnocují, zda ho odsouzený plní, či neplní. Pracovat s odsouzeným lze jen za předpokladu jeho správné motivace, jako např. kritického náhledu na trestnou činnost, přijetí viny a ochoty pracovat na změně. V oblasti úspěšnosti na změnu chování věznice nevede žádnou statistiku. Ve věznici Ruzyně není realizován žádný edukační program cílený na vybranou skupinu odsouzených.*

Vychovatelka Vazební věznice Praha – Ruzyně vyjadřuje souhlas s odpověďmi vychovatele a *nechce je zbytečně opakovat.*

První dozorce Vazební věznice Praha – Ruzyně, vrchní asistent, obecně soudí, že *o programy zacházení je ze strany vězňených osob zájem. Nedokáže ale posoudit jejich úspěšnost na resocializaci, a zda jsou co do množství a obsahu dostačující. Ze své praxe dozorce může pouze glosovat, že aktivity, byť jen některé, svůj účel jistě plní. Vše je bohužel závislé na množství finančních prostředků.*

Komparativní srovnání:

Zaměstnanost odsouzených ve Vazební věznici Praha – Pankrác i ve Vazební věznici Praha – Ruzyně je podle procenta zaměstnaných odsouzených (cca. přes 80%) na poměrně vysoké úrovni. Odborní zaměstnanci Vazební věznice Praha – Pankrác v převážné většině vyjadřují názor, že možnosti a meze zaměstnávání jejich odsouzených jsou na dobré úrovni, pracovních míst je dostatek.

Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Ruzyně by rádi možnosti nabídky zaměstnání rozšířili, přičemž někteří je považují již teď za nedostatečné.

I přesto, že to v odpovědích výrazně nezaznělo, má Vazební věznice Praha – Pankrác velkou výhodu v tom, že v jejích objektu se nachází nemocnice VS ČR, která poskytuje dost pracovních příležitostí. Rovněž mají nepoměrně větší možnost zaměstnat odsouzené mimo věznici v objektech VS ČR v přilehlém objektu Generálního ředitelství VS ČR a blízké zotavovně VS ČR.

Vazební věznice Praha – Ruzyně má možnost zaměstnat odsouzené vně věznice při úklidu policejní školy a při úklidu Úřadu městské části Praha 17. Obě strany se shodují na velkém zájmu odsouzených získat práci. Motivy jsou obecně stejné, jsou to finanční závazky odsouzených a také ukrácení volného času. Definovat skupinu, která projevuje stabilně největší zájem nelze, ale vždy poměrná část respondentů z každé věznice se shoduje na tom, že větší zájem projevují ti, co byli zvyklí pracovat. Význam pracovních aktivit pro resocializaci hodnotí hypotéza č. 3. Z výpovědí je zřejmé, že zaměstnanci Vazební věznice Praha - Ruzyně byli více opatrní vyjádřit svůj vlastní názor.

8.5.2 Oblast vzdělávacích aktivit - V

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha - Pankrác uvedla, že *možnosti v jejich věznici jsou dost široké, přesto současnou nabídku vnímá jako nedostačující. Jak velký zájem je o doplnění vzdělání nemůže přesně říci, nicméně dle dotazů odsouzených lze říci, že zájem je. Odsouzení požadují zařadit i více jazykových aktivit. Dosud jim je nabízena výuka angličtiny a němčiny, zájem je ale i o španělštinu a francouzštinu. Zde však věznice naráží na nedostatek kvalifikovaného personálu i času zaměstnanců. Kromě jazyků projevují zájem o rozšíření znalostí v oblasti výpočetní technice. Výběr aktivit je samozřejmě dán i vzděláním odsouzených. Vězni s nižším vzděláním mají větší zájem o aktivity zájmové, ti s vyšším vzděláním právě pak o jazyky. Na resocializaci se vzdělávací aktivity určitě kladně podílí, což spatřuje hlavně u výuky jazyků a počítačové gramotnosti. Odsouzení si jsou vědomi většího uplatnění na trhu práce. Zda ale jsou nejdůležitější aktivitou pro resocializaci, to nemůže tvrdit, to neví.*

Druhá speciální pedagožka Vazební věznice Praha - Pankrác uvádí, že nabídka je dána složením zaměstnanců vězeňské služby. Podle toho se také nabídka mění. Dle svých propočtů spatřuje větší zájem o jazyky a počítače než o vzdělání. O učňovské a středoškolské vzdělání projeví odsouzení občas zájem na nástupním oddělení, jinak je o ně nezájem. O vysokoškolské vzdělání měli z řad jejich odsouzených jen asi tři zájemce. Současná nabídka vzdělávacích aktivit je pro běžný vzorek odsouzených dostačující. Občas odsouzení přijdou s nereálnými návrhy na rozšíření aktivit, např. práce televizního moderátora. Pro posouzení významu pro resocializaci ji opět chybí zpětná vazba.

První psycholog Vazební věznice Praha - Pankrác na položené otázky odpovídá, že zájem je o jazykové kurzy, ale ty jsou ovlivněny kvalitou lektorů. Kurzy výpočetní techniky jsou schopni zabezpečit pouze pro začátečníky, což je nedostačující. Řada odsouzených je značně pokročilá. Velkou váhu přikládá rekvalifikačním kurzům. Nabídka vzdělávacích aktivit je v nepřímé úměrnosti se vzděláním. Vzdělání totiž nepůjdou do kurzů pro začátečníky. S nějakými návrhy na rozšíření nabídky se nesetkal. Funguje zde svářečský kurz a mladí mohou jít za vzděláním do Vlnaric. Se zájmem o středoškolské studium se setkal asi dvakrát, o učňovské vzdělání a kurzy zájem je. Do jaké míry se aktivity podílí na resocializaci nelze určit, záleží na osobnosti každého.

Druhý psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác na položené otázky uvedl, že možnost nabízí jejich věznice opravdu hodně, což někdy hraničí, až s luxusem. Nemusí si za to platit a navíc dostávají i odměny za aktivitu. Největší zájem je o učňovské obory (např. kuchařina), jazykové kurzy, kurzy výpočetní techniky, apod. Nabídka je dostačující, zájem o další vzdělání nepocítil. Jen možná v kroužku výpočetní techniky, kde odsouzení požadují témata pro pokročilé. Přínos vzdělávacích aktivit pro resocializaci nadřazují nad pracovní aktivity.

Sociální pracovníce Vazební věznice Praha – Pankrác sděluje, že zdejší nabídka vzdělávacích aktivit je poměrně rozsáhlá. Výhodu oproti civilu mají odsouzení v tom, že za to nemusí platit, mají to takřkajíc těsně pod nosem. Účast je kladně hodnocena, takže profit odsouzených je neoddiskutovatelný. Zájem projevuje zejména mladší generace středoškolsky nebo vysokoškolsky vzdělaná. Často však z jejich strany pociťuje účelovost. Sondují situaci, ale opravdový zájem nevidí. Vzdělávacím aktivitám

přikládá větší vliv na resocializaci, než aktivitám pracovním. Setkává se s tím, že odsouzení projevují zájem o pracovní zařazení pouze po dobu výkonu trestu. Nikde není zaručeno, že když pracuje ve věznici, bude pracovat i po propuštění na svobodu, a nebude třeba raději krást. Pokud se však odsouzený rozhodne pro zvýšení své kvalifikace nebo rozšíření znalostí, musí do toho určitou energii vložit. Vzdělávací aktivity tak staví před pracovní aktivity.

Vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác *možnosti a meze vzdělávacích aktivit spatřuje v počtu a zaměření odborných zaměstnanců. Záleží i na lektorovi, jak dokáže odsouzené pro danou aktivitu nadchnout. Zájem o nabídky je, ale je individuální. Často se zájem projeví až při přemístění do jiné věznice. Za dobu své praxe zaznamenal jednoho zájemce o svářečský kurz. Jeho zájem byl motivován finančním profitem. Ve věznici nemusí kurz platit. Tyto aktivity se mohou projevit na úspěšnosti resocializace, ale neví v jakém procentu. Není statistika toho, kolik odsouzených se nově naučenému věnuje i po propuštění.*

Druhý vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác je toho názoru, že možnosti a meze aktivity jsou ovlivněny kapacitou věznice. Pak je moc důležitá fundovanost zaměstnanců a motivace odsouzených. Zvýšený zájem zaznamenává zejména o počítače a výuku jazyků. Vězni se mezi sebou navzájem doučují. Z kurzů je zájem o kadeřníka, holiče a kuchaře, neboť tato povolání jsou v civilu lukrativní. Na resocializaci to určitě kladný vliv má, sarkasticky doplňuje, že naučit lumpa ekonomiku je pro společnost kontraproduktivní. Neví ale, zda nejdůležitější.

Vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác vnímá možnosti vzdělávacích aktivit jako dostatečné. Preferují výuku počítačů a o další aktivity zájem nezaznamenal. Zájem o vyučení se občas projeví u odsouzených s dlouhodobým trestem. Pak jsou přeřazeni např. do Vinařic. Zájem o vysokou školu také občas projeví, často však narazí na finanční náročnost studia. Za poslední čtyři roky odešli studovat vysokou školu asi čtyři odsouzení, neví však, jak ve studiu pokračují. O důležitosti aktivit pro resocializaci by jen spekuloval, tak nehodnotí.

Druhý vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác vidí více možností v tom, pořádat jazykové kurzy pro začátečníky i pokročilé. To ale z kapacitních důvodů nelze, takže možnosti a meze jsou tímto ohraničené. Největší zájem je o výuku počítačů,

nejmenší o přípravu pokrmů. Zájem o další aktivity neprojevují. Vliv na resocializaci rovněž nehodnotí, nemá potřebné statistiky. Odsouzení mají zájem o kurzy holiče a kuchaře.

Speciální pedagog Vazební věznice Praha - Ruzyně uvedl, že *možnosti a meze vzdělávacích programů jsou dosti široké. Největší zájemce o jazykové kurzy. Nespatřuje, že by výběr vzdělávacích aktivit byl ovlivněn jejich vzděláním. Zájem projevují i o další jazyky, ale to nepokryjí svými lektory. Na poskytnutí učňovského a středoškolského vzdělání nejsou zařízení. Vysokoškolské umožňují v souladu s plány generálního ředitelství. Mohou u nich studovat i odsouzení z jiných věznic. Je to však studium placené, takže je určené jen pro úzkou skupinu lidí. Vliv na resocializaci hodnotí jako určitě přínosný, ale chybí mu statistika a zpětná vazba.*

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Ruzyně má za to, že *nabídka záleží na skladbě a úrovni odborných pracovníků. Odsouzení upřednostňují studium jazyků. Lze říci, že jejich dosažené vzdělání hraje svoji roli. Současná nabídka je uspokojuje. Zájem o vzdělání je, a to včetně vysokoškolského studia na teologické fakultě. K vlivu těchto aktivit na resocializaci uvádí, že zájem o studium vnímá jako účelový.*

Psycholog Vazební věznice Praha – Ruzyně sděluje, že *jejich nabídka je dostačující. Oproti jiným věznicím nabízejí i vysokoškolské studium na Katolické teologické fakultě F UK. Aktivní a motivovaní odsouzení o tyto aktivity projevují zájem, někteří se více zajímají o rekvalifikační kurzy. Větší zájem je o vzdělání učňovské. Vliv na resocializaci nemůže z dostupných informací objektivně vyhodnotit.*

Psycholožka Vazební věznice Praha – Ruzyně uvedla, že *nabídka je pro obě strany uspokojující, ale dopad vzdělávacích aktivit na resocializaci odsouzených není při nejlepší vůli nyní schopna posoudit. Chybí jí statistika, a do doby položení dotazu se touto otázkou nezabývala.*

Sociální pracovnice Vazební věznice Praha – Ruzyně také *považuje nabídku za dostačující. Zájem odsouzení prezentují touhou po zvýšení své kvalifikace, kterou by v případě pobytu na svobodě těžko dělali. Současně nevylučuje účelovost jejich jednání k ukrácení volného času. Význam pro resocializaci nelze vysledovat a objektivně zhodnotit.*

Vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Ruzyně sdělil, že nabídka aktivit je odvislá od úrovně a skladby pracovníků věznice, resp. jejich zájmů. Současná nabídka je asi uspokojuje, respektive nezaznamenal jsem nějaké návrhy na zařazení nových vzdělávacích aktivit. Buď je to z laxního přístupu, nebo si jsou vědomi toho, že více aktivit nelze přidat, nevím. Pozitivní ohlas má i studium místní vysoké školy. Možná to pramení z toho, že jsou hrdi na to, že jsme jediná věznice v Čechách, která má tuto množnost. Větší zájem pozoruji u studia jazyků. Vybírají si nejčastěji individuální studium angličtiny. Ale zase! Z mého pohledu je to účelové, aby neměli problém při hodnocení plnění. Vzdělávací aktivity hodnotím tak, že kdyby odsouzení měli skutečný zájem se něco naučit a odnést si opak domů, tak by to jistě efekt mělo značný. Myslím, že jenom vzdělávací aktivity nemají zásadní vliv na resocializaci.

Druhý vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Ruzyně plně souhlasil s odpověďmi prvního.

Vychovatel Vazební věznice Praha – Ruzyně sdělil, že nabídku vzdělávacích aktivit mají přiměřenou možností věznice, ale řekl by, že dostačující. Největší zájem je o jazyky, především o angličtinu. Zájem o ně projevují vzdělanější odsouzení. Zájem o doplnění vzdělání nebo o kurzy se také objeví, ale hodně lidí si to ještě stačí rozmyslet. Vliv aktivity na resocializaci nemohu objektivně zhodnotit.

Vychovatelka Vazební věznice Praha – Ruzyně uvedla, že i ona je toho názoru, že poskytují širokou nabídku vzdělávacích aktivit, resp. co je v jejich možnostech. Největší zájem je o výuku práce s počítačem, pak také o jazyky. Kdyby byli další zkušení lektori, mohly by se ještě některé jazyky přidat, nebo více diferencovat výuku začátečníků a pokročilých. Myslím, že dosažené vzdělání hraje roli u zájmu o jazyky. Přínos těchto aktivit pro resocializaci si netroufám hodnotit.

První dozorce Vazební věznice Praha – Ruzyně nedokázal na položené otázky relevantně odpovědět. Danou oblast nedokáže řádně posoudit.

Komparativní srovnání:

V této oblasti se názory zaměstnanců obrátily. Méně než polovina zaměstnanců Vazební věznice Praha – Pankrác pocítuje možnosti a meze těchto aktivit za dostatečné. Ostatní se shodují v nedostatku odborně zaměřených zaměstnanců a v nedostatku

prostor. Ze strany odsouzených zaznamenali požadavky zejména na rozšíření jazykové výuky o další jazyky a na diferenciaci účastníků výuky počítačové gramotnosti podle jejich zkušeností.

Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Ruzyně nabídku vzdělávacích aktivit hodnotí v rozpětí od uspokojivé až po širokou. I u nich převládá zájem o výuku jazyků.

V obou věznicích se objevují zájemci o další vzdělání, převážně pak o rekvalifikační kurzy. Zaměstnanci pankrácké věznice zmiňují, že preferován je obor kadeřník, kuchař, holič a svářeč. Obě strany poměrně shodně pociťují větší zájem ze strany osob vzdělanějších a samozřejmě motivovaných. Význam pracovních aktivit pro resocializaci hodnotí hypotéza č. 4, ale z výpovědí je zřejmé, že zaměstnanci Vazební věznice Praha – Ruzyně byli opět více opatrní vyjádřit svůj vlastní názor.

8.5.3 Oblast zájmových aktivit - Z

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha - Pankrác shodně s předchozí aktivitou uvedla, že možnosti jsou dány složením zaměstnanců vězeňské služby. Z těchto důvodů se zájmové aktivity mění. Největší zájem je o sportovní aktivity, např. kondiční cvičení a posilování, nejmenší pak klub filmového diváka a poslechový klub. Současná nabídka odsouzené uspokojuje, i když občas se stane, že očekávání vězňů není naplněno. Pak požádají o změnu aktivity. Zájmové aktivity neodmítají. Jsou si vědomi, že pokud by je neplnili, tak jim bude stanoven minimální program zacházení, a ten zde už minimálně čtyři roky není. V nabídce mají i křesťanství. I o tuto aktivitu projevují odsouzení zájem. Přínos pro resocializaci nemůže zhodnotit, chybí jí zpětná vazba.

Druhá speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Pankrác sděluje, že jejich věznice má široký sortiment zájmových aktivit. Nabízí od sportovních aktivit až po různé diskusní kroužky. Meze jsou dány nedostatkem zaměstnanců. Největší zájem je o kondiční a sportovní aktivity, nejmenší zájem pociťuje o základy křesťanství. O zájmovou aktivitu občas nestojí spíše starší vězni. Mladší požadují častější návštěvu tělocvičny, ale to nejde, protože slouží několika oddělením. Občas přijdou i s nereálnými požadavky, jako např. základy golfu. O křesťanství ročně projeví zájem tak tři až pět odsouzených, ale vydrží jen opravdoví zájemci. Je to škoda, protože

kroužek vede výborný doktor teologie. Křesťanství má značný vliv na resocializaci odsouzeného.

Psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác považuje nabídku za dostatečnou. Někdy jsou zařazeny i aktivity nezaměřené na efektivitu, spíše jen pro formu, jako např. chov rybiček. Nejoblíbenější jsou sportovní aktivity, posilovna, míčové hry, kapela. Tyto vyhledávají ti, kteří se potřebují vybit. Submisivní odsouzení zase raději volí keramiku a malování. Nejmenší zájem je o intelektuálně zaměřené aktivity. Odmítavý postoj občas zaujímají recidivisté. Není ale vyhrazený jen vůči zájmovým aktivitám, ale tak všeobecně. Je to výraz jejich pózy. Romská národnost ta pro sebe nejprve hledá výhody a až teprve poté projeví hlubší zájem. Odsouzení žádají větší četnost sportovních aktivit. Naopak filmový klub náročného diváka vyhledávají ti, kteří se odmítají zapojit právě do těchto sportovních. Vliv těchto aktivit na resocializaci nedokáže posoudit, nikdo to ještě nezjišťoval. Domnívá se, že je to opět čistě individuální. Někomu může zájem vydržet i po návratu z výkonu, ale kolika procentům, neví.

Druhý psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác má za to, že nabídka je dostatečná. O které aktivity projevují největší, a naopak nejmenší zájem, nedokáže zodpovědět. To je otázka spíše pro vychovatele nebo speciálního pedagoga. Odmítavý postoj se u odsouzeného občas vyskytne. Rekrutuje se to z osobnostních predispozic, z celkové charakteristiky osobnosti. K otázce křesťanství uvedl, že zájem na nástupním oddělení je spíše formální. Odsouzení jsou zde nesourodí, zájem je spíše výsledkem úniku. Na stálých odděleních se již profilují a zájem je opravdovější. Volnočasové aktivity asi mají význam na resocializaci, ale asi ne marginální.

Sociální pracovnice Vazební věznice Praha – Pankrác sděluje, že zdejší nabídka zájmových aktivit je poměrně rozsáhlá. Aktivity jsou odsouzenými vítány. Nestává se, že by odsouzení volnočasové aktivity odmítali, spíše naopak. Velký zájem je o sportovní aktivity. Nízký zájem je o křesťanství, i když to by jistě k jejich resocializaci přispělo.

Vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác současnou nabídku hodnotí jako dostačující. Každý má šanci se tam najít, ať už jeho zájem je či není opravdový. Jinak jistě přináší intelektový rozvoj. Největší zájem je o kondiční cvičení a posilování, nejmenší o společenské hry. Někdy se stane, že se z některých aktivit

odhlašují nebo přehlašují. To může být ale i tím, že je nemohou nějak skloubit z časových důvodů. Odmítavý postoj nelze relevantně zhodnotit, protože jsou upozorněni na to, že pokud si nevyberou, tak jim bude stanoven minimální program zacházení. Také mu hrozí represe za neplnění. S novými návrhy se dříve setkával, ale byly nereálné, např. z hygienických důvodů. Je přesvědčen, že zájmové aktivity se na resocializaci podílí. Nauku křesťanství vnímá jako prospěšnou. Často se tam ale odsouzení přihlašují účelově, protože pak mohou veřejně nosit náboženské symboly, např. řetězy s madonkou, křížkem, snubní prsten, atd. Je to póza, chtějí se v exponovaném prostředí odlišit od ostatních odsouzených.

Druhý vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác doplňuje, že meze pro některé zájmové aktivity tvoří nedostatek finančních dotací. Na druhou stranu se někdy odsouzení sami dobrovolně finančně podílejí. Např. pomáhali hradit vybavení výtvarného kroužku. Preferované jsou jistě sportovní aktivity, ale zájem o křesťanství je nízký. Tak asi pět lidí ze sta. Jinak je přesvědčen, že zájmové aktivity mají v resocializaci význam.

Vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác sděluje, že současná nabídka je dostatečná. Dříve ale měli ještě více aktivit. Některé, jako např. keramický kroužek, museli zrušit. Největší zájem je o tělesná cvičení, ale jinak je to individuální. Když měl někdo doma zahrádku, tak uvítá jejich pěstitelský kroužek. Doplňuje, že on sám vede kapelu, o kterou je také zájem. Nejmenší zájem je asi o výtvarné aktivity. Najdou se i tací, kteří aktivitu odmítají. Bývají to ti, kterým byla zamítnuta poslední možnost na podmíněné propuštění. Další aktivity by si jistě přáli, ale z finančních důvodů jsou nereálné. Tím myslí zmiňovaný kroužek keramiky, nebo motoristický klub. O křesťanství je také zájem, vloni jeden odsouzený nastoupil na teologickou fakultu při Vazební věznici Praha – Ruzyň. Ostatní nemůžou být uspokojeni z finančních důvodů. Volnočasové aktivity určitě pro nějaké procento odsouzených napomohou k resocializaci. Ze svého pohledu vedoucího hudebního kroužku má asi od tří lidí zpětnou vazbu, že to funguje. Muzika je tzv. udržela před návratem zpět.

Druhý vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác se shoduje s prvním. Uzavírá, že volnočasové aktivity jsou v jejich věznici dobře nastavené, ale jejich přínos na resocializaci nemůže objektivně zhodnotit, nemá zpětnou vazbu.

Speciální pedagog Vazební věznice Praha - Ruzyně uvedl, že *možnosti a meze zájmových aktivit jsou dostačující. Zájem projevují skoro všichni odsouzení, nejvíce o sportovní aktivity. Nejmenší pak o společenské chování a etiketu. S odmítavým postojem odsouzených se nesešel. Odsouzení vědí, že je to jedno z hodnotících kritérií a seznámení s tím podepisují. Domnívá se, že tak široká nabídka musí vězně uspokojovat. Občas se objeví i nějaké nereálné představy, jako např. požadavek odsouzených žen na kroužek tance. V duchovní sféře také mají dostatečnou nabídku. Do věznice mají za nimi přístup zástupci mnoha církví. Význam zájmových aktivit vidí především ve vyplnění volného času. Jistě jsou přínosné i pro jejich osobní život na svobodě, např. při výchově dětí nebo mohou být inspirací pro další život v civilu. Pro resocializaci tedy přínos mají, i když ze strany odsouzených je po propuštění asi umění, dokázat stejně trávit volný čas.*

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Ruzyně je toho názoru, že *pro možnosti a meze nabídky zájmových aktivit platí to samé co pro vzdělávací. Domnívá se, že největší zájem je o keramický kroužek, ale i další nabídka je přínosná. Vliv zájmových aktivit na resocializaci nedokáže posoudit.*

Psycholog Vazební věznice Praha – Ruzyně se přiklání k tomu názoru, že *možnosti a meze jsou dány personálním obsazením, finančními a prostorovými možnostmi. Výrazný zájem je o sportovní a rukodělné aktivity, ale je to těžké objektivně hodnotit, neboť každé oddělení má jinou nabídku aktivit s různým počtem osob. Většina odsouzených některou z nabízených aktivit odmítá, přesto nabídku zájmových aktivit posuzuje jako uspokojivou. Význam pro resocializaci nemůže posoudit.*

Psycholožka Vazební věznice Praha – Ruzyně *možnosti a meze vnímá jako ohraničené finančními a personálními možnostmi. Odsouzení mají zájem se zapojovat. Největší zájem je o sportovní aktivity, mezi ženami pak o rukodělné činnosti. Přesto se i s odmítavým postojem lze setkat. Nabídka je uspokojující. Není časté, aby sami přišli s novými návrhy zájmových aktivit. Vliv na resocializaci nemůže posoudit.*

Sociální pracovnice Vazební věznice Praha – Ruzyně sděluje, že *možnosti a meze těchto aktivit jsou dány typem věznice a v případě jejich věznice je považuje dostačující. Zájmové aktivity jsou více preferované, než ty pracovní. I zde ale v první řadě vidí účelovost výběru k dosažení kladného hodnocení a pozdějšího podmíněného*

propuštění. Současná nabídka je dostačující, ale někdy se objeví jedinec, který si myslí, že si nevybere. Brzy ale změní názor. Přínos pro resocializaci po předchozím spáchání trestné činnosti hodnotí jako minimální. Zájem o aktivity, včetně křesťanství je čistě účelový.

Vychovatelé – terapeuti Vazební věznice Praha – Ruzyně se spolu shodují, že nabídka zájmovým aktivit opět záleží na skladbě a zájmech pracovníků věznice. Odsouzení preferují sportovní aktivity. Současná nabídka odsouzené uspokojuje, ale stane se, že ji někteří odmítají. Přínos těchto aktivit pro resocializaci nedokáží posoudit z důvodu absence zpětné vazby.

Vychovatelé Vazební věznice Praha – Ruzyně uvedli, že nabídka zájmových aktivit by se nechala i rozšířit, ale naráží to na nedostatek financí. Limitována je také personálním obsazením. Největší zájem mají o sportovní aktivity. Odsouzené ženy preferují rukodělné činnosti. Jsou toho názoru, že nabídka je i přesto dostačující. K bojkotování zájmových aktivit dochází opravdu výjimečně. S novými reálnými návrhy odsouzení téměř nechodí. Vliv na resocializaci nemohou posoudit.

První dozorce Vazební věznice Praha – Ruzyně nedokázal možnosti a meze zájmových aktivit hodnotit. Ví, že největší zájem je o sportovní aktivity, o které je naopak nejmenší, neví. S nějakým odmítavým stanoviskem se nesešel. Zda současná nabídka odsouzené uspokojuje, nedokáže pro nedostatek informací posoudit. Význam aktivit pro resocializaci nemá možnost hodnotit.

Komparativní srovnání:

Mezi zaměstnanci Vazební věznice Praha – Pankrác panuje téměř shoda. Celkem 8 respondentů je toho názoru, že možnosti a meze těchto aktivit jsou dostačující. Vyskytl se i názor, že jich je „až dost“.

Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Ruzyně nabídku zájmových aktivit hodnotí jako dostatečnou ve třech případech. Pak převládá názor, že za možné rozšíření nabídky stojí problémy s personálním obsazením, finančními a prostorovými možnostmi. Personální problematika trápí ale i první věznicí.

Preference zájmových aktivit je také v obou věznicích stejná. Největší zájem je o sportovní aktivity a aktivity obdobné, kde si odsouzení mohou tzv. vybit energii.

U žen pak převládá zájem o rukodělné práce. Nejmenší zájem v obou věznicích projevují odsouzení o intelektuálně zaměřené aktivity, společenské chování a etiketu. S odmítavým postojem k těmto, jinak vyhledávaným aktivitám, se setkali v obou věznicích. Stává se to u starších vězňů, recidivistů, nebo jako výraz jejich pózy. Základy křesťanství má pankrácká věznice zařazeny i jako zájmovou aktivitu. Zájem ze strany odsouzených není velký, věřící zůstanou, ale někteří tuto výchovu dokonce využívají ve svůj prospěch. O přínosu zájmových aktivit pro resocializaci podali více informací zaměstnanci pankrácké věznice. Přesto obě strany nepopírají, že záleží na tom, jak opravdový má odsouzený zájem.

8.5.4 Oblast vnějších vztahů - E

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha - Pankrác *vnímá možnosti a meze těchto aktivit jako dostačující i dobře právně upravené. Odsouzení mají možnost spolu se zaměstnanci opustit brány věznice, účastnit se kulturních a společenských akcí, např. návštěvy divadelních představení, výstav apod. Pokud se odsouzený osvědčí, má možnost získat i volno k návštěvě rodiny až třeba přerušeni výkonu trestu v rozsahu čtyř dnů. Přerušeni se častěji využívá u dohledu. Tyto aktivity mají pro odsouzeného obrovský motivační význam, pak je také důležité, že neztrácejí kontakt se svou rodinou. Společnost není ohrožena, protože jsou vždy zvažována veškerá bezpečnostní rizika, tedy jen tak někdo se za bránu nedostane. Přesto si nemyslí, že by tyto aktivity měly zásadní vliv na potlačení recidivy, na motivaci ale ano.*

Druhá speciální pedagožka Vazební věznice Praha - Pankrác *také vnímá možnosti a meze těchto aktivit za dostačující a dobře právně ošetřené. Náplň aktivit je bohatá a dostatečně motivující. Nepřiklání se k tomu, že by byla společnost ohrožena. Vězni jsou pečlivě vybíráni v souladu se všemi právními předpisy. Význam vidí zejména v udržení kontaktu s rodinou, aby se pak měli kam vrátit. Vliv na resocializaci, potažmo recidivu, ale není schopna zodpovědně zhodnotit.*

Psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác *uvádí, že nabídka a možnosti v oblasti vnějších vztahů jsou pro odsouzené opravdu bohaté. Dle jeho názoru jsou dosavadní právní předpisy až moc benevolentní. Není příznivcem takového množství vycházek za brány věznice a už vůbec by nepoloval návštěvy ven za doprovodu rodiny. To už pak*

nemá co do činění s trestem. Přínos pro odsouzené určitě mají, ale pro společnost vhodné nejsou. Odsouzení totiž do věznice pronášejí věci, přinášejí zprávy, např. kdo koho prásknul, kontaktují se s jinými kriminálními živly, apod. Přínos pro resocializaci nikdo systematicky a dlouhodobě nesleduje. Takové informace by pro něj byly velmi přínosné, mohl by s odsouzenými lépe a efektivněji pracovat, věnovat se více těm perspektivním, aby ta práce měla nějaký smysl.

Druhý psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác sděluje, že *postupují v intencích zákona. Nemá potřebu hodnotit dosavadní právní úpravu, je prostě taková, jaká je. Z ohrožení společnosti nemá obavy. Vybírají zvláště bedlivě, komu bude opuštění věznice povoleno. Odsouzený je nejprve prověřen z psychologického hlediska, z hlediska recidivy, nebezpečí útěku, a dalších hledisek. Význam extramurálních aktivit má pozitivní vliv. Statistiku nemá, ale asi tak ze 30%.*

Sociální pracovníce Vazební věznice Praha – Pankrác považuje tuto oblast za velmi důležitou, protože nedílnou součástí výkonu trestu je *postpenitenciární péče. Extramurální aktivity by měly sloužit k tomu, aby se odsouzený orientoval ve společnosti. Zvláště v případě výkonu dlouhých trestů, kdy bezpochyby musí orientaci ztratit. Nutné je také mu pomoci připravit zázemí po propuštění, zjistit, jak je na tom s rodinnými vztahy, zda má nějakou představu o svém zaměstnání, zda ví, jak se jedná na úřadech, zda má platné doklady, apod. Před výstupem to je asi nejdůležitější oblast. Ochrana společnosti při povolených vycházkách je taky velice důležitá, schválení opuštění věznice je vícestupňové, takže o společnost nemá strach. Extramurální aktivity jistě napomáhají resocializaci, ale nedokáže posoudit podíl jejich vlivu k vlivu ostatních aktivit.*

Vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác hodnotí možnosti a meze jako dostatečné, i když počet návštěv příbuzných za odsouzeným neodráží kladné rodinné vztahy. *Stává se, že vztah vydrží po dobu výkonu trestu a po propuštění se už nesžijí a rozvedou se. Právní úpravu považuje za dostatečnou. Z ohrožení společnosti strach nemá. Je pravda, že při povolování vycházek dochází někdy ke střetu zájmů. Např. odsouzený má vysoký trest, chová se dobře a tak by si ji zasloužil. To je problém hlavně recidivistů a známých osob. Je toho názoru, že resocializaci tyto aktivity neovlivní.*

Druhý vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác uvádí, že *možnosti a meze jsou dostatečné. Odsouzení mají široké pole kontaktu s primární rodinnou při dodržení zásad korespondence, návštěv, vycházek, apod. Právní úprava a ochrana společnosti je dostatečná. Vliv na resocializaci je silně individuální. Pokud má fungující rodinné prostředí, tak jistá naděje asi je, ale je to jen málo procent efektivity.*

Vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác sděluje, že *z jeho pohledu je náplň dostatečná, možná až moc bohatá. Do věznice přináší velkou míru demokracie. Často je při uplatňování extramurálních aktivit vyvíjen na zaměstnance tlak. Nevadilo by mu přitvrzení podmínek. Dostatečnost právní úpravy nehodnotí, extramurální aktivity osobně nevede. Opuštění věznice v rámci vycházek svůj motivační význam jistě má, hlavně podpora styku s rodinou může recidivě zabránit.*

Druhý vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác ze svého pohledu uvádí, že *on tyto aktivity nevede, proto je není schopen dostatečně fundovaně hodnotit. Rovněž se ale přiklání k současné značné benevolenci. Je pravdou, že extramurální aktivity jsou pro odsouzené prioritní, hlavně pak pro ty, kteří měli před nástupem fungující sociální zázemí. Zvyšuje se tím naděje na resocializaci, ale zpětnou vazbu nemá k dispozici.*

Speciální pedagog Vazební věznice Praha - Ruzyně uvedl, že *možnosti a meze extramurálních aktivit jsou v rámci předpisů využívány v plné míře. Považuje je za dostačující a funkční. Umožnění vycházek za brány věznice je pro odsouzeného jistě dobré, přesto se společnost k tomu staví s předsudky. Ochrana společnosti je zajištěna tím, že před opuštěním věznice musí jedinec splnit všechny zákonné podmínky. Každý je individuálně posuzován odbornou komisí věznice. Souvislost s recidivou se nedá jednoznačně posoudit, ale domnívá se, že úspěšnost resocializace je těmito aktivitami pozitivně ovlivněna. Významné jsou hlavně pro vězně s dlouhým trestem. Je to důležitá příprava na návrat do civilu.*

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha - Ruzyně uvedla, že *možnosti a meze extramurálních aktivit jsou ohraničeny bezpečnostním hlediskem. Považuje je za vyhovující, využívány jsou v zákonem povolené míře. Vycházky za brány věznice odsouzené pozitivně ovlivňují. Ochranu společnosti zaručují kritéria, která musí odsouzení před opuštěním věznice splnit. Nejvýznamnější z těchto aktivit jsou ty, které se nabízí na výstupním oddělení. Důležité jsou hlavně u vězňů vykonávajících dlouhý*

trest. Usnadní jim integraci do společnosti. Pro hodnocení úspěšnosti těchto aktivit na resocializaci nemá zpětnou vazbu.

Psycholog Vazební věznice Praha – Ruzyně *ohraničuje možnosti a meze aktivit dodržením bezpečnostních opatření. Zákonnou úpravu hodnotí jako vyhovující. Smysl extramurálních aktivit na odsouzeného spatřuje hlavně v přípravě na život po propuštění, v udržování žádoucích vazeb a posilování sociálních dovedností. Úspěšnost aktivit nedokáže posoudit.*

Psycholožka Vazební věznice Praha – Ruzyně *se plně ztotožňuje s odpověďmi svého kolegy. Doplnuje, že aktivity jsou významné pro posílení motivace, zvýšení sociálních dovedností a udržení rodinných vazeb. Přínos pro resocializaci nelze z dostupných informací k programu zacházení náležitě vyhodnotit.*

Sociální pracovnice Vazební věznice Praha - Ruzyně *považuje tuto oblast za velmi důležitou. Zákonná úprava jednoznačně podporuje kontakt s osobami blízkými, ať už písemný či formou návštěv, aby nedošlo k zpretrhání sociálních vazeb. Význam spatřuje také v tom, že nabízejí odsouzeným pomoc k řešení problémů, které je čekají po propuštění. Odsouzení oceňují zprostředkování navázání kontaktu se sociálním kurátorem nebo zaměstnancem Probační a mediační služby ČR, a dalšími. Oceňují také možnost seznámit se se společenskými událostmi nastalými za dobu jejich trestu. Ochrana společnosti při povolených vycházkách je zajištěna důsledným splněním všech podmínek. Extramurální aktivity jsou jistě přínosem pro resocializaci, ale netroufá si vyjádřit, kolika procenty se na ní podílí.*

Vychovatelé – terapeuti Vazební věznice Praha – Ruzyně *jsou toho názoru, že možnosti a meze vnějších vztahů ovlivňují i sami odsouzení. Například plněním a účastí na aktivitách programu zacházení. Ze strany vedení věznice má oblast vnějších vztahů zelenou. Předpisy považují za dostatečné. Shodují se, že každé opuštění věznice má pro odsouzeného jistý náboj a paradoxně i přispívá k jeho zklidnění. Obava z ohrožení ochrany společnosti je dle jejich názoru přeceňována, neboť každý odsouzený bude stejně jednou propuštěn na svobodu (vyjma třeba doživotně odsouzených). Žádného výzkumu vlivu těchto aktivit na resocializaci se neúčastnili, tak to nedokáže hodnotit.*

Vychovatelé Vazební věznice Praha – Ruzyně uvedli, že *možnosti, meze i právní úpravu považují za více než dostatečné. Ochranu společnosti zajišťuje před povolením vycházky důkladné posouzení odsouzeného odbornými pracovníky a schválení komisí ředitele. Nejsou schopni zhodnotit význam aktivit na resocializaci, tyto informace se jim nedostanou.*

První dozorce Vazební věznice Praha – Ruzyně RR přestože projevil zájem o zodpovězení výzkumných otázek, nemá dostatečně fundované odpovědi. Pouze ke třetí otázce sdělil, že *za bránu věznice se dostanou jen odbornou komisí prověřeni odsouzení.*

Komparativní srovnání:

Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Pankrác možnosti a meze extramurálních aktivit převážně označují jako dostačující (6 respondentů), tři respondenti se nevyjádřili.

Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Ruzyně nabídku zájmových aktivit hodnotí jako dostatečnou ve třech případech, dva se nevyjádřili. Tři respondenti se shodli na tom, že možnosti a meze jsou ohraničeny bezpečnostními důvody.

Citlivá byla oblast dotazů k zajištění ochrany společnosti při povolování vycházek odsouzených za brány věznice. Nicméně v obou věznicích panuje shodný názor, že podmínky, které musí odsouzený splnit, včetně posouzení své osobnosti a možných rizik, jsou dostatečné. Vyskytnou se i takové názory, že podmínky by se měly zpřísnit. I v úspěšnosti vlivu extramurálních aktivit na resocializaci se vzájemně shodují. Aktivity mají pozitivní vliv na motivaci odsouzených, pomáhají jim v přechodu do občanského života, ale pokud jedinec nemá dobré rodinné zázemí, zajištěné bydlení a práci, jsou rizika recidivy velká. Skutečný podíl vlivu na resocializaci nemohou z důvodu absence zpětné vazby, a to nejen k úloze těchto aktivit, objektivně hodnotit.

8.5.5 Oblast speciálně výchovných aktivit - S

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Pankrác uvádí, že *možnosti a meze se opět odvíjí od složení zaměstnanců a jejich osobního výcviku. Každého půl roku se všechny aktivity aktualizují a podle možností zaměstnanců věznice se nabídka rozšiřuje. Účast ve speciálně výchovných aktivitách přijímají odsouzení bez reptání,*

stejně tam jsou tak z 90% na doporučení psychologa. V podmínkách věznice je skupinová terapie vždy riziková a více problematictější. Náročná je i pro vedoucího terapeuta. Sama se více přiklání k individuální, ale nejde to vždy realizovat. Podíl vlivu na resocializaci nemůže zhodnotit.

Druhá speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Pankrác uvádí, že *možností speciálně výchovných aktivit je málo. Nabídka je omezena počtem kvalifikovaných zaměstnanců. O účast není velký zájem. Často bývá odsouzeným nařízen. Pokud ho ale pak přijmou, tak jsou v něm spokojeni. Preferuje individuální terapii, např. psychoterapii, ale ne vždy to jde využít. Provozují i skupinové terapie. Přestože jsou náročnější na práci, tak pokud se do ní vyberou vhodní jedinci se zájmem na sobě pracovat a získat vhled do sebe, tak funguje dobře. Pozitivní vliv pracovních aktivit na resocializaci je zřejmý, ale tyto speciálně výchovné aktivity, musí ale padnout na úrodnou půdu, jsou jistě důležitější.*

Psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác sděluje, že *co do počtu je těchto aktivit vcelku dost. Od různých psychosociálních výcviků, sociálních dovedností, komunikaci až po aktivity na výstupním oddělení. Nedostatky vidí v četnosti, personálním, finančním a materiálním zabezpečení. Účast v AT – poradně mají nařízenou soudem. Program sice plní, ale většina jen tak pro formu. Jsou si totiž vědomi, že plnění je hodnotícím kritériem pro podmíněné propuštění. Dobrovolně si ho volí na doporučení psychologa zpravidla ti, co mají první zkušenosti s drogou. Často je i jejich zájem jen na oko. Pak se třeba „hází marod“. Individuální terapie je účinnější, ve skupinové se s nimi těžko udržuje kontakt. Odsouzení si navzájem nedůvěřují. Ani u těchto aktivit nikdo nezkoumal vliv na resocializaci.*

Druhý psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác považuje nabídku za adekvátní. *Zájem se zde tolik neřeší. Např. do 26 let věku odsouzeného má nařízenou účast v resocializační poradně. Povinná účast v AT – poradně je zase dána tím, že spáchal trestný čin v souvislosti s nějakou návykovou látkou, a to bez ohledu na věk. Osobně preferuje skupinovou terapii, protože na individuální není dostatek času. Myslí si, že tyto aktivity mají vliv na resocializaci, ale samozřejmě opět záleží na volních dispozicích, na osobnostním nastavení každého, na jeho motivaci, atd. Přesto úspěšnost odhaduje asi tak u 10% odsouzených.*

Sociální pracovníce Vazební věznice Praha – Pankrác uvádí, že tyto aktivity nemůže hloubkově zhodnotit. K tomu jsou kompetentní zejména psychologové speciální pedagogové, vychovatelé terapeuti a duchovní. Ona vede svoji poradnu a poskytuje především sociálně právní poradenství, o které je velký zájem. Odsouzení mají zájem i o různá terapeutická sezení. Vliv na resocializaci nehodnotí, ale nějaký efekt určitě mají.

Vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác má na možnosti a meze těchto aktivit kritický názor. Aby aktivity měly větší efekt, musela by být předělána celá jejich koncepce. Hlavně u patologicky narušených osobností by se měla nejprve udělat komplexní analýza osobnosti a také zhodnotit, proč se do vězení dostal. Teprve pak mu postavit program zacházení s dlouhodobým cílem zaměřeným na korekci osobnosti, na patologii, atd. Nejprve na jeden až dva cíle a po nějaké době provést revizi. V odůvodněných případech dělat častější psychologická vyšetření. Zájem ze strany odsouzených vnímá jako individuální. Někdo má o korekci zájem a tak se chytne pomocné ruky. Taky záleží na vedoucím aktivitu. Zda zvolit individuální nebo skupinovou terapii záleží zase na tom, co je pro jednotlivce vhodnější. V komunitě se naučí sebereflexi a třeba nácviku obranných mechanismů. U individuální je mezi vedoucím a klientem lepší facilitace. K významu pro resocializaci uvedl, že nemá zpětnou vazbu. Z asi 5000 odsouzených ví tak o dvou promilích resocializovaných.

Druhý vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác plně souhlasí s názory prvního terapeuta. Doplnuje, že komplexní analýza osobnosti by byla hlavně na místě u trestů nad 3-4 roky. Otázkou ale je, kdo by to zaplatil. K aktivitám se staví značně negativisticky, a to především po nástupu. Počet resocializovaných vidí řádově jen v pár procentech.

Vychovatelé Vazební věznice Praha – Pankrác uvádí, že tyto aktivity nemohou dostatečně posoudit, ale vzhledem k tomu, že ze strany svých kolegů ani odsouzených nezaznamenali nějaké žádosti na rozšíření aktivit, tak jsou přesvědčeni, že jsou dostačující. K odpovědím na poslední dvě otázky jsou více kompetentní psychologové.

Speciální pedagog Vazební věznice Praha – Ruzyně sděluje, že je plní v souladu se zákonem. Rozšířili je o spolupráci se Sananimem, Helsinským výborem, o služby duchovní. Měly by to být nosné programy, protože je uplatňují speciální pedagogové

a psychologové. Zájem je individuální. AT poradnu nemáme, máme resocializační klub drogové prevence. Volí skupinovou i individuální terapii podle konkrétní situace a osobnosti odsouzeného. Otázku vlivu na resocializaci uzavírá tím, že se do odsouzených snaží něco dostat. Do dnešní doby ale není žádná instituce, která by šetřila, posuzovala a hodnotila vlivy resocializace u recidivistů.

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Ruzyně *spatřuje možnosti a meze v pracovním vytížení specialistů (psychologů, speciálních pedagogů), kteří většinou tyto aktivity skrze projekty nabízejí. Zmiňovaní mají ve věznici i další povinnosti. O aktivity je zájem, AT poradnu, jako takovou, nemají. Osobně se přiklání ke skupinové aktivitě. Také proto, že je doporučována psychologickým pracovištěm Generálního ředitelství VS ČR. Vliv na resocializaci nemůže uvést.*

Psycholog Vazební věznice Praha – Ruzyně *uvádí, že možnosti a meze jsou dány personálním obsazením, finančními a prostorovými možnostmi jejich věznice. U nich je o speciálně výchovné aktivity zájem. Osobně inklinuje k individuální terapii z důvodů eliminace rizika zneužití důvěrných informací. Obecně nelze určit míru úspěšnosti.*

Psycholožka Vazební věznice Praha – Ruzyně *souhlasí s tím, že možnosti a meze vyplývají z dostupných finančních a personálních možností. O speciálně výchovné aktivity je zájem, jsou dobrovolné. Preferuje individuální terapii, při které se motivovaný odsouzený může více otevřít, aniž by se vystavoval riziku zneužití informací, které o sobě sdělí. Posoudit úspěšnost není při nejlepší vůli schopna. Do problému vstupuje řada faktorů.*

Sociální pracovnice Vazební věznice Praha – Ruzyně *uvádí, že tyto aktivity může hodnotit spíše okrajově. Jsou především doménou psychologů, speciálních pedagogů, vychovatelů terapeutů a kaplanů. Ona se věnuje sociálně právnímu a individuálnímu poradenství, o které odsouzení projevují stabilní zájem. Zájem mají i o terapie. Vliv na resocializaci nehodnotí, ale nějaký efekt určitě mají.*

Vychovatelé – terapeuti Vazební věznice Praha – Ruzyně *jsou toho názoru, že možnosti a meze jsou dány pracovním vytížením zaměstnanců věznice. O tyto aktivity je zájem. Upřednostňují skupinovou aktivitu. Například ta s uživateli nealkoholových drog. Jeden z vychovatelů terapeutů vidí její největší přínos v tom, že skupina nastaví uživateli zrcadlo. Druhý oceňuje to, že uživatel před ostatními pracuje s plánem, co*

bude dělat prvních 48 hodin po propuštění. Žádného výzkumu vlivu těchto aktivit na resocializaci se neúčastnili, tak nejsou schopni hodnotit.

Vychovatelé Vazební věznice Praha – Ruzyně uvádí, že je považují za dostačující. Svůj názor opírají o bohatou nabídku této oblasti. Neobdrželi žádnou informaci o potřebě či plánování jejich rozšíření. Je to oblast psychologů, speciálních pedagogů a ještě terapeutů.

První dozorce Vazební věznice Praha – Ruzyně se omluvil, že *nedisponuje dostatečnými informacemi. Nedokáže určit, která terapie je vhodnější, není schopen určit vliv na resocializaci.*

Komparativní srovnání:

Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Pankrác jsou v hodnocení možností a mezi speciálně výchovných aktivit z poloviny optimističtí a z druhé poloviny buď význam aktivity nehodnotí vůbec, nebo jsou kritičtí k celé koncepci této oblasti programu zacházení. Jejich kritika vychází z dlouhodobých zkušeností práce s odsouzenými a má jistě svoje opodstatnění.

Ze zaměstnanců Vazební věznice Praha – Ruzyně nabídku speciálně výchovných aktivit vnímají jako dostatečnou pouze dva respondenti. Ostatní, vyjma jednoho, se shodují na tom, že možnosti a meze těchto aktivit jsou dány personálním obsazením, jejich časovým vytížením a finančními možnostmi.

Názor na využívání skupinových či individuálních terapií také není jednotný ani v jedné ze sledovaných věznic. Přestože většina zastává názor, že pro odsouzeného by byla vhodnější individuální terapie, častěji se z časových důvodů aplikuje terapie skupinová, a to i tam, kde základem není práce v komunitě. Z jejich postojů je patrné, že význam těchto aktivit je pro resocializaci zvláště důležitý. Zejména v práci s osobami závislými na návykových látkách. Bohužel i zde platí několikrát zmiňovaný fakt, že pokud jedinec nemá dostatečnou osobnostní výbavu a motivaci, tak veškeré snahy o jeho resocializaci jsou málo úspěšné.

8.5.6 Postoje respondentů - P

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Úspěšnost je dosti nízká a především individuální. Záleží na osobnosti, vůli a motivaci odsouzeného. U recidivistů to nefunguje. Pro příklad vzpomíná na jednoho odsouzeného. Uvádí, že když přišel, tak nehrál na žádný hudební nástroj. Tady se naučil na bicí a pak dokonce vyhrál soutěž v Radiu Beat. Je přesvědčena, že kdyby měla zpětnou vazbu a věděla by, jak si odsouzený po propuštění vede (jak mu funguje rodina, zda si drží práci, zda pokračuje ve vzdělávání nebo rozvíjí koníčky), tak by jí tyto informace pomohly v další práci. Mohla by zhodnotit, která aktivita měla smysl a která ne.*

ad. B) *Větší úspěšnost vnímá u vzdělanějších. Čím vyšší vzdělání, tím vyšší naděje na resocializaci. Úspěšnost dále vidí u těch, kteří mají funkční sociální zázemí, ti, kteří mají vypěstované a stabilizované pracovní návyky. Šance jsou u prvovězněných, ale za předpokladu, že se do prvního výkonu trestu nedostane ještě ve věku mladistvého. U těch je cca 90% předpoklad, že sklouznou zpět. Také závisí na druhu trestné činnosti. Naději mají pachatelé nedbalostní trestné činnosti, alimentáři a pachatelé vražd z afektu.*

ad. C) *Špatnou vizi mají chroničtí pachatelé majetkové trestné činnosti.*

Druhá speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Úspěšnost programů zacházení, tak, jak jsou nyní nastaveny, je minimální. Větší úspěšnosti chybí to, že já bych odsouzené rozčlenila na ty, kteří mají o sebe zájem. Chtěla bych u nich zvýšit hlavně psychologický náhled. Nemotivovaným bych dala vzdělávací aktivity. U těch je pedagogické a psychologické působení ztrátové. Chovají se jen účelově a jejich pozdější život to vůbec neovlivní.*

ad. B) *Šance je u prvotrestaných a u pachatelů nedbalostních trestných činů.*

ad. C) *Ztrátovou šanci vidím u odsouzených, kteří nemají žádné sociální zázemí, u závislých na návykových látkách, gamblerství a bez snahy o řešení.*

Psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *K úspěšnosti programu zacházení se stavím pesimisticky. Myslím si, že programy jsou pro recidivu **neefektivní**. Chybí podmínky materiální a také kvalifikovaný a dostatečně motivovaný personál.*

ad. B) *Naděje mají pachatelé epizodické trestné činnosti, nedbalostních deliktů a pachatelé vražd v afektu. Dále osoby s vyšším IQ. Také ti, co mají rodinné zázemí a zajištěnou práci. Smysl svého života si někdy vytvoří až ve věznici.*

ad. C) *Velmi mizivou šanci vidím u romské kultury, u dlouhodobých narkomanů, kteří užívají déle jak 8 let, je už šance skoro nemožná. Pak také u recidivistů s třemi a více tresty a také u lidí bez zázemí.*

Druhý psycholog Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *K získání nějaké **úspěšnosti chybí více času** na práci s odsouzenými. Jsme zatíženi množstvím administrativy.*

ad. B) *Úspěšnost resocializace vnímám u osob s IQ 100-110 za podmínky, že mají zachovanou strukturu osobnosti. Mám dobré zkušenosti s vrahy, ti jsou tvární.*

ad. C) *U osob s devastovanou osobností, závislých a recidivistů.*

Sociální pracovnice Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Nemyslím si, že samotný program zacházení má nějakou úspěšnost v resocializaci, jestli ano, tak **minimální**. Větší úspěšnost přikládám propracovanější návaznosti programu na péči po propuštění, ale na to není dostatek personálu.*

ad. B) *Naděje spatřuji u dostatečně motivovaných prvotrestaných a u pachatelů nedbalostních trestných činů.*

ad. C) *U osob nemotivovaných, která je typická pro závislé a recidivisty.*

Vychovatel – terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Úspěšnost programu zacházení je **pouze krátkodobá**. U nás sice dostanou směr, ale venku to z nich vymizí. Pokud se vrátí do své komunity, tak je venku pouze krátce.*

ad. B) *Naději vidím v práci s prvotrestanci a asi i u starších ročníků, které osobnostně dozrály.*

ad. C) *Mizivou až nemožnou šanci vidím u nezvládnutých a neléčených narkomanů, u kterých došlo k poškození intelektu a osobnosti. Špatná je i u osob bez zázemí, např. bezdomovci. Odchází z výkonu s dluhem, nemá kde bydlet, nemá práci..*

Druhý vychovatel - terapeut Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Úspěšnosti aplikovaného programu zacházení nepřikládám velký význam. Úspěšnosti chybí motivace odsouzeného k vlastní změně. V prostředí represe se třeba chovají špičkově, po propuštění u toho ale nevydrží. Sociokulturní vzorec, ze kterého vyšel, zůstává. Korekce je spíše náhodností.*

ad. B) *U prvotrestaných, vražd a pachatelů nedbalostních trestných činů. Je to ale přísně individuální. Dobrým předpokladem je frustrující dopad.*

ad. C) *U etopedicky postižených jedinců. Pokud se nepoužije speciální program, např. psychiatrický. Ale to už je záležitostí detenční péče, v podmínkách běžné věznice to je nezvládnutelné.*

Vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Nevidím úspěšnost. Obávám se, že programy zacházení nesplňují svůj účel. Jejich efekt je čistě individuální.*

ad. B) *Šance je u odsouzených v dohledu, ti mají větší snahu. A také u vrahů z afektu.*

ad. C) *Nejhorší situace je u závislých. Často recidivují finančně nezabezpečení, co „vytloukají klín klínem“.*

Druhý vychovatel Vazební věznice Praha – Pankrác k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Nevidím úspěšnost. Úspěšnosti chybí dostatečný personální stav. Jsme zatíženi velkou administrativou a nestíháme se dostatečně věnovat.*

ad. B) - ad. C) *Odpověď shodná s prvním vychovatelem.*

Speciální pedagog Vazební věznice Praha – Ruzyň k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Úspěšnost programu zacházení je velmi nízká. Aby byla úspěšnější, bylo by potřeba zajistit více odborných pracovníků, kteří by s odsouzenými pracovali a také dostatek financí. Jsem příznivcem pozitivních inovací, ale nemyslím si, že jinde ve světě jsou už propracovány. Přínos zatím vidí jen ve vyváženosti programu.*

ad. B) *Největší naději na resocializaci vidím u skupin provoodsouzených, u odsouzených za nedbalostní trestné činy, u těch, co mají vzdělání a u těch, kteří mají větší sebereflexi. Určitě je náročná u dlouhodobě odsouzených.*

ad. C) *Problém je určitě u romské komunity. Hodně špatná naděje je u těch, kteří mají špatné sociální zázemí, u lidí vykořeněných z rodin, kteří znají jen dětský domov a u těch, co pocházejí z kriminálních rodin. U jakých skupin je resocializace nemožná je těžko říci. Stane se, že i někdo z výše uvedených dokáže překvapit.*

Speciální pedagožka Vazební věznice Praha – Ruzyň k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) *Úspěšnost lze jen těžko hodnotit. Ale je dobré, když je odsouzený do aktivit zapojen.*

ad. B) *U prvovězněných.*

ad. C) *U recidivistů.*

Psycholog Vazební věznice Praha – Ruzyně k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) **Úspěšnost programu zacházení není měřítkem pro resocializaci, protože se ve většině jedná o účelovou záležitost.**

ad. B) *Nelze objektivně hodnotit.*

ad. C) *Nelze objektivně hodnotit. V obou otázkách se objeví případy zcela opačné.*

Psycholožka Vazební věznice Praha – Ruzyně k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) **Hodnotit úspěšnost je složité, ale velký vliv pro resocializaci nepřikládám.**

ad. B) *U prvotrestaných s kvalitním sociálním a vztahovým zázemím mimo věznici.*

ad. C) U odsouzených s výraznými poruchami osobnosti, psychopatickými rysy.

Sociální pracovníci Vazební věznice Praha – Ruzyně k bodům A, B a C uvádí,

ad. A) Podle mého, se **úspěšnost programu zacházení individuálně odráží v bezkonfliktním průběhu** výkonu trestu daného jedince a ve schopnosti zařadit se do běžného života. Statistiku nemám k dispozici.

ad. B) U mladých prvotrestaných a motivovaných odsouzených.

ad. C) Nemotivovaní odsouzení, odsouzení s asociálními rysy osobnosti.

Vychovatelé – terapeuti Vazební věznice Praha – Ruzyně k otázkám A, B a C shodně uvádějí:

ad. A) Úspěšnost programu zacházení jistě **velké rezervy má**. Větší úspěšnosti chybí dostatečný počet dobrých zaměstnanců, prostoru pro jejich práci a taky financí.

ad. B) Šance je u prvotrestaných. A taky u těch, kteří mají nějakou motivaci a zachované dobré zázemí.

ad. C) Mizivou šanci vidíme u osob, kteří se nevyhlédli ze svých závislostí. Venku se k nim zase vrátí a něco provedou. Je to u nich takový začarovaný kruh.

Vychovatelé Vazební věznice Praha – Ruzyně na otázky A, B a C uvádí:

ad. A) Posoudit úspěšnost programu bez statistiky je velmi složité. Naším názorem je, že **ještě je dost prostoru pro zlepšování**. Ale v dnešní době to jen tak nejde, chybí na to lidi a peníze.

ad. B) Mladí a prvotrestaní. U těch je ještě šance.

ad. C) U recidivistů, narkomanů a těch, co venku nemají nikoho, komu by na nich záleželo a měli se kam vrátit.

První dozorce Vazební věznice Praha – Ruzyně na otázky A, B a C uvádí:

ad. A) Nedokážu se vyjádřit k úspěšnosti programu zacházení. Není to výkonem mé činnosti. Ze své praxe dozorce mohu pouze glosovat, že aktivity, byť jen některé, svůj účel jistě plní, ale také jsou odvislé od množství finančních prostředků.

ad. B) Obecně u prvotrestaných.

ad. C) Obecně u recidivistů.

Komparativní srovnání:

Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Pankrác i zaměstnanci Vazební věznice Praha – Ruzyně vyjádřili svůj celkový názor na úspěšnost programu zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody negativním způsobem. Škála odpovědí se pohybovala od termínu neefektivní až po poněkud pozitivnější hodnocení, že „stále je dost prostoru pro zlepšování“. Důvodů je hodně. Na straně vězeňské služby poukazovali na nedostatek personálu, který by se mohl odsouzeným dostatečně věnovat, dále na jejich zaneprázdněnost, na nedostatek finančních prostředků k realizaci nových projektů, na potřebu diferenciací odsouzených na motivované a nemotivované a teprve podle toho uplatňovat pedagogickou a psychologickou péči. Ze strany odsouzených pak nejčastěji neúspěšnost programu zacházení přisuzovali nedostatku jejich motivace a osobnostních předpokladů. Souhrn zjištění je uveden v hypotéze č. 2

V konkretizaci skupiny odsouzených, u které mají šanci výchovným působením zabránit jejich recidivě, se opět shodli. Nejčastěji jsou zmiňováni mladí, prvotrestaní, pachatelé nedbalostních trestných činů a vražd z afektu. Naopak tam, kde snaha má malou naději, jsou nejčastěji zmiňováni recidivisté, pachatele majetkové trestné činnosti a osoby závislé na návykových látkách.

9. Výsledky hypotéz

Hypotéza č. 1: Používané programy zacházení jsou co do množství a obsahu dostačující.

K této hypotéze se vztahuje otázka pod č. 1. Položena byla celkem 18 respondentům (z toho bylo 9 zaměstnanců Vazební věznici Praha – Pankrác a 9 zaměstnanců Vazební věznici Praha – Ruzyně), a to ve všech pěti oblastech pracovních aktivit – P, vzdělávacích aktivit – V, zájmových aktivit – Z, vnějších vztahů – E a speciálně výchovných – S.

Na otázku č. 1 bylo získáno celkem 90 odpovědí. Odpovědi byly důkladně selektovány a jednotlivé odpovědi byly rozřazeny do dvou kategorií. Do první byly z důvodu následného získání nezpochybnitelných dat zařazeny pouze ty odpovědi, které na položenou otázku dávaly jednoznačně kladnou odpověď. Do druhé kategorie byly zařazeny odpovědi výhradně záporné. Odpovědi neutrální a nejednoznačné byly vyřazeny. Objektivnost dat tak pro další zpracování nebude narušena odpověďmi ve znění např. možnosti a meze aktivit jsou ohraničeny personálními, finančními a materiálními podmínkami, apod. Celkem bylo vyřazeno 24 odpovědí respondentů.

Současné možnosti a meze jednotlivých aktivit programu zacházení **kladně hodnotilo 48** dotázaných, což představuje **72,7% periodických** z celkového počtu odpovědí, zařazených do zkoumání. Lze tedy shrnout, že odborní pracovníci obou vazebních věznic hodnotí **používané programy zacházení co do množství a obsahu za dostačující.**

Hypotéza č. 1 se potvrdila.

Hypotéza č. 2: Používané programy zacházení splňují svůj účel v resocializaci odsouzených.

K této hypotéze se vztahuje otázka pod č. 1 z oblasti Postoje respondentů - R. Otázka byla položena 18 respondentům, ve stejném složení. Bylo získáno celkem 18 plnohodnotných odpovědí. Odpovědi byly důkladně selektovány a jednotlivé odpovědi byly rozřazeny do dvou kategorií. Do první byly z důvodu následného získání nezpochybnitelných dat zařazeny pouze ty odpovědi, které na položenou otázku dávaly jednoznačně kladnou odpověď. Do druhé kategorie byly zařazeny odpovědi výhradně záporné. Odpovědi neutrální a nejednoznačné byly vyřazeny. Objektivnost dat tak pro další zpracování nebude narušena odpověďmi typu, např. úspěšnost lze těžko hodnotit, úspěšnost není měřítkem resocializace, úspěšnost spočívá v bezkonfliktním průběhu výkonu trestu.

Názor, že programy zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody jsou úspěšné pro resocializaci, nesdílel ani jeden respondent. Odpovědi 3 respondentů byly pro nejednoznačnost vyřazeny. Naopak, že úspěšnost programu zacházení je minimální či nevýznamná zastává 15 respondentů, což představuje **100% periodických** z celkového počtu odpovědí, zařazených do zkoumání. **Lze tedy shrnout, že odborní**

pracovníci obou Vazebních věznic jsou toho názoru, že používané programy nesplňují v resocializaci svůj účel.

Hypotéza č. 2. se nepotvrdila.

Hypotéza č. 3: Pro resocializaci považujeme za nejdůležitější aktivity pracovní.

K této hypotéze se vztahuje otázka pod č. 5 z oblasti pracovních aktivit – P. Otázka byla položena 18 respondentům stejného složení. Bylo získáno 18 odpovědí. Odpovědi byly důkladně selektovány a jednotlivé odpovědi byly rozřazeny do dvou kategorií. Do první byly z důvodu následného získání nezpochybnitelných dat zařazeny pouze ty odpovědi, které na položenou otázku dávaly jednoznačně kladnou odpověď. Do druhé kategorie byly zařazeny odpovědi výhradně záporné. Odpovědi neutrální a nejednoznačné byly vyřazeny. Objektivnost dat tak pro další zpracování nebude narušena odpověďmi typu, např. nelze posoudit, není zpětná vazba, není statistika, nemohu objektivně posoudit, je to 50% na 50%, diskutabilní, atd. Celkem tedy bylo vyřazeno 13 odpovědí.

S tvrzením, že se pracovní aktivity pozitivně odráží na resocializaci odsouzených, souhlasí jednomyslně pouze 1 respondent, což představuje 20% periodických z celkového počtu odpovědí, zařazených do zkoumání. Naopak s tím, že se tyto aktivity **neodráží** na pozitivní resocializaci, souhlasí 4 respondenti, což **je 80% periodických z celkového počtu odpovědí**, zařazených do zkoumání. Lze tedy shrnout, že odborní pracovníci obou vazebních věznic **nepovažují pracovní aktivity za nejdůležitější pro resocializaci.**

Hypotéze č. 3 se nepotvrdila.

Hypotéza č. 4: Pro resocializaci považujeme za nejdůležitější aktivity vzdělávací

K této hypotéze se vztahuje otázka pod č. 5 z oblasti vzdělávacích aktivit - V. Otázka byla položena 18 respondentům, ve stejném složení. Bylo získáno 18 odpovědí. Odpovědi byly důkladně selektovány a jednotlivé odpovědi byly rozřazeny do dvou kategorií. Do první byly z důvodu následného získání nezpochybnitelných dat zařazeny pouze ty odpovědi, které na položenou otázku dávaly kladnou odpověď. Do druhé kategorie byly zařazeny odpovědi záporné. Odpovědi neutrální a nejednoznačné byly vyřazeny. Objektivnost dat tak pro další zpracování nebude narušena odpověďmi, např.

nelze určit, nemohu posoudit, nehodnotím, není zpětná vazba, není statistika, nějaký vliv asi má, ale jestli zásadní, to nevím, atd. Celkem tedy bylo vyřazeno 13 odpovědí.

S tvrzením, že se vzdělávací aktivity pozitivně odráží na resocializaci odsouzených, souhlasí 2 respondenti, což představuje 40% periodických z celkového počtu odpovědí, zařazených do zkoumání. Naopak s tím, že se tyto aktivity **neodráží** na pozitivní resocializaci, souhlasí 3 respondenti, což je **60% periodických z celkového počtu odpovědí**, zařazených do zkoumání. Lze tedy shrnout, že odborní pracovníci obou vazebních věznic **nepovažují vzdělávací aktivity za nejdůležitější pro resocializaci.**

Hypotéza č. 4 se nepotvrdila.

9.1 Shrnutí

Průzkum vcelku jednoznačně prokázal, že odborní pracovníci Vazební věznice Praha - Pankrác a Vazební věznice Praha - Ruzyně považují programy zacházení za dostačující. Při hodnocení vycházeli z množství a obsahu jednotlivých aktivit programu zacházení.

Průzkumem se ale nepodařilo prokázat kladný vliv používaných programů zacházení na resocializaci. Je patrné, že v současné době programy zacházení nesplňují svůj účel. Neprokázála se totiž souvislost, že by jejich uplatňováním byla podstatně snížena recidiva trestné činnosti. Jedná se o názor odborných pracovníků, který není opřen o žádné statistické zkoumání tohoto jevu.

Rovněž se průzkumem nepodařilo prokázat, že by úspěšnou resocializaci nejvíce ovlivnili pracovní aktivity. Tento závěr vychází z názorů odborných pracovníků, kteří pracovním aktivitám sice neupírají jejich pozitivní vliv na odsouzené, nicméně nemohou jednoznačně konstatovat, že pracovní aktivity jsou tím nejdůležitějším pilířem programu zacházení ke snížení recidivy. Nejčastějším důvodem odsouzených v zájmu o práci je finanční zisk a vyplnění volného času ve výkonu trestu odnětí svobody.

Ani poslední z řady předpokladů, že nejdůležitější pro resocializaci jsou aktivity vzdělávací, se nepotvrdil. Dalo by se očekávat, že poskytnutí vzdělání odsouzeným

může recidivu pozitivně ovlivnit tím, že odsouzený má po propuštění na svobodu větší uplatnění na trhu práce, ale skutečnost to dle názoru odborných pracovníků neprokazuje. I zde se jedná o jejich názor, který není podložen žádnou statistikou.

Na základě těchto zjištění se lze domnívat, že nezáleží na vzdělání ani na tom, že odsouzený si ve výkonu trestu odnětí svobody osvojí pracovní návyky, ale především na osobnosti odsouzeného, jakým způsobem přistupuje k výkonu trestu odnětí svobody a především k sobě samému, co si chce do občanského života odnést.

Závěr

Trest odnětí svobody zastává stále významné místo v systému trestně právních sankcí. České vězeňství prošlo za poslední léta zásadními koncepčními, organizačními a personálními změnami.

Veškerá úsilí v této oblasti by měla být vedena snahou zajistit, aby podmínky vězeňského života neporušovaly právo na lidskou důstojnost, minimalizovaly negativní účinky uvěznění, umožnily vězněným osobám rozvinout jejich pozitivní schopnosti, dovednosti a v neposlední řadě, aby podpořily sociální vazby s rodinou, příbuznými i vnější společností. K dosažení těchto cílů by měly být využívány všechny vzdělávací, terapeutické, pracovní, mravní, duchovní a další zdroje. Neměly by být opomíjeny základní principy jako je humanita a v neposlední řadě individualizace zacházení.

Při současné koncepci vězeňství v České republice je nástrojem dosažení těchto cílů především program zacházení. Efektivita programu zacházení závisí z velké části na podmínkách jejich realizace, jež jsou stále mnohdy omezené a nekorespondují s potřebami odsouzených i výchovných pracovníků. Důvodem je především přeplněnost věznic, akutní nedostatek finančních prostředků na jejich provoz a rekonstrukci stávajících věznic, nedostatek financí na zvýšení počtu příslušníků a občanských zaměstnanců, jejichž počty z dlouhodobého hlediska neustále klesají v poměru ke zvyšujícímu se počtu vězňů. Nezřídká to je i nedostatkem odbornosti ze strany zaměstnanců věznic. Efektivita programů zacházení se ale neprojeví jen dostatečnou připraveností vězeňské služby, ale je přímo závislá na osobnosti odsouzeného a na jeho motivaci. Záleží především na tom, nakolik je schopný a ochotný se na změnách ve svém životě podílet.

Cílem této práce bylo podat obraz problematiky tvorby a především realizace programu zacházení a komparativně porovnat názory odborných pracovníků zaměstnaných ve Vazebních věznicích Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně. Tedy ve věznicích, které mají téměř stejné podmínky k výkonu služby, a to z důvodu shodných typů věznic, stejné polohy a velmi podobným možnostem.

Cílem empirického průzkumu bylo zjistit postoje odborných pracovníků k možnostem resocializace odsouzených prostřednictvím programů zacházení, které jsou realizovány v obou věznicích. Podstatou bylo zjistit, zda používané programy

zacházení jsou dostačující co do množství aktivit i jejich obsahu. Zjistit, zda používané programy splňují svůj účel v resocializaci a jak významně se podílejí na potírání recidivy. Dále si tento průzkum kladl za cíl zjistit, zda z pohledu odborných pracovních pracovníků obou věznic jsou pro resocializaci nejvýznamnější aktivity pracovní nebo zda větší význam spatřují naopak v aktivitách vzdělávacích.

Náhled odborných pracovníků obou věznic se, až na malé výjimky, téměř shodoval. Šetření potvrdilo, že možnosti a meze v současné době používaného programu zacházení jsou v jejich věznicích co do množství a obsahu dostačující.

Otázkou ale ještě také bylo, jestli program zacházení splňuje svůj účel v resocializaci odsouzených. Zda pociťují nějaké koncepční nedostatky, co by chtěli změnit a co je reálné změnit tak, aby program měl větší účinnost a nedocházelo k tak časté recidivě. Cílem bylo také zmapovat účast odsouzených v jednotlivých aktivitách a osvětlit důvody a motivaci odsouzených k jejich účasti a také se dozvědět, co považují za zajímavé a jak je možné je dále motivovat, aby ve výchovném zacházení spatřovali přínos pro svoji osobnost, potažmo pro svůj další život.

Oblast zaměstnávání odsouzených ve Vazební věznici Praha Pankrác hodnotí jejich odborní pracovníci v poměru k množství a skladbě odsouzených jako dostačující. Zaměstnanci Vazební věznice Praha – Ruzyně by ale rádi možnosti nabídek pracovních míst ještě rozšířili. Je pro ně problematické získat pracovní uplatnění pro odsouzené se změněnou pracovní schopností. Obě strany se shodují na velkém zájmu odsouzených získat práci. Jejich motivaci ale vidí stejně. V první řadě to je snaha řešit svoje finanční závazky a hned následuje vyplnění volného času. Definovat skupinu, která projevuje stabilně největší zájem, nelze, ale vždy poměrná část pracovníků z každé věznice se shoduje na tom, že větší zájem projevují ti, kteří před svým nástupem do výkonu pracovali. Význam pracovních aktivit pro resocializaci převážně považují za zanedbatelný. Osvojení si pracovních návyků uplatní v občanském životě jen někteří. Je jisté, že to není vždy jen jejich vinou. Je to i otázkou možnosti jejich uplatnění na trhu práce.

Šetření prokázalo, že s nabídkou vzdělávacích aktivit jsou méně spokojeni zaměstnanci Vazební věznice Praha – Pankrác. V rozšíření aktivit jim v první řadě brání nedostatek odborně zaměřených zaměstnanců. Odsouzení se zajímají především

o výuky dalších jazyků, např. španělského a francouzského. Dále požadují změny v diferenciaci výuky počítačové gramotnosti podle stupně jejich zkušeností. Z pohledu odborných pracovníků Vazební věznice Praha – Ruzyně je jejich nabídka dostačující. V obou věznicích je největší zájem o studium jazyků a znalosti ve výpočetní technice. Zaznamenávají i zájem o další vzdělání, nejčastěji o učňovské obory a rekvalifikační kurzy. Snaží se odsouzeným vyjít vstříc při zájmu o studium středoškolské a vysokoškolské. Vliv vzdělávacích aktivit na resocializaci odsouzených hodnotí zaměstnanci obou věznic jako nevýznamný.

Nabídka zájmových aktivit je z pohledu zaměstnanců Vazební věznice Praha – Pankrác hodnocena jako dostačující. Spokojenost zaměstnanců Vazební věznice Praha – Ruzyně s rozsahem a zaměřením zájmových aktivit již tak vysoká není. Jako důvod uvádějí problémy s personálním obsazením, finančními a prostorovými možnostmi. Personální problematika trápí ale i prvně jmenovanou věznici. V obou věznicích se největšímu zájmu odsouzených těší sportovní aktivity a kondiční cvičení. Odsouzené ženy ruzyňské věznice preferují rukodělné práce. Nejmenší zájem v obou věznicích je o intelektuálně zaměřené aktivity, společenské chování a etiketu. Přínos zájmových aktivit pro resocializaci odsouzených nezavrhují, ale shodují se na tom, že záleží na zájmu odsouzeného, zdali má zájem opravdový, či jen účelový.

S možnostmi extramurálních aktivit jsou více spokojeni odborní pracovníci Vazební věznice Praha – Pankrác než odborní pracovníci Vazební věznice Praha – Ruzyně. Dle jejich názoru brání rozšíření aktivit bezpečnostní hlediska. V otázce zajištění ochrany společnosti při uplatňování vycházek odsouzených se shodli na tom, že před každým povolením musí odsouzený splnit přísné podmínky, takže obava společnosti není na místě. Ke stejnému názoru dospěli i při hodnocení významu extramurálních aktivit pro samotné odsouzené. Jejich úkolem je usnadnění přechodu odsouzeného do občanského života. Obě strany spatřují zvýšené riziko recidivy u jedinců bez dostatečného rodinného a sociálního zázemí, bez vyřešené bytové otázky a bez zajištěného pracovního uplatnění.

Průzkum prokázal, že odborným pracovníkům obou věznic není oblast speciálního zacházení s odsouzenými lhostejná. Svědčí o tom jejich nespokojenost se současným stavem. Snaha o zlepšení je omezena časovým vytížením personálu a finančními možnostmi. Odsouzení do aktivit docházejí, ale dle názoru odborníků je důvodem pouze

to, že chtějí získat kladné hodnocení, nikoli snaha na sobě pracovat, změnit své postoje a chování. Jejich jednání je tedy účelové. Názory odborníků se shodují v tom, že význam speciálně výchovných aktivit je pro resocializaci zvláště důležitý. Zejména při práci s osobami závislými na návykových látkách. Bohužel i zde platí několikrát zmiňovaný fakt, že pokud jedinec nemá dostatečnou osobnostní výbavu a motivaci, tak veškeré snahy o jeho resocializaci nejsou úspěšné. Zajímavý byl i názor jednoho vychovatele terapeuta pankrácké věznice, že efektivnosti speciálně výchovných aktivit na odsouzené lze dosáhnout tím, že bude předělána celá jejich koncepce. Nejpálčivější problém vidí u patologicky narušených osobností, u kterých navrhuje nejprve stanovit komplexní analýzu osobnosti i ve vztahu k důvodům potrestání. A až na základě těchto zjištění pak odsouzenému sestavit program zacházení s dlouhodobým cílem zaměřeným na korekci osobnosti, na patologii, atd. Navrhuje zpočátku stanovit tak jeden až dva cíle a po nějaké době provést revizi. V odůvodněných případech by mělo být na místě častější psychologické vyšetření. Toto zjištění je jistě námětem k další diskusi a přemýšlení o tom, zda by nebylo vhodné změnit koncepci speciálně výchovných programů.

V tomto textu tak lze již předem nalézt odpovědi na otázky, které průzkum přinesl. A to, že z pohledu odborných pracovníků současné programy zacházení nesplňují svůj účel v resocializaci odsouzených. Příčin bylo vysledováno hodně. Od nedostatku odborného personálu, nedostatku času těch stávajících, nedostatku finančních prostředků, kapacitních problémů, koncepčních a mnoha dalších.

Dále nebylo průzkumem stanoveno, které z aktivit programu jsou pro resocializaci nejdůležitější, zda aktivity pracovní či vzdělávací. Je zřejmé, že asi žádná samotná aktivita není tak mocná a účinná, aby dokázala snížit recidivu odsouzených. To by byla pravděpodobně už dávno uplatňována u nás i v zahraničí. Svůj smysl pro resocializaci dávají jen v kontextu, aby tak na odsouzeného bylo možno výchovně působit více směry.

Při svém průzkumu jsem opakovaně narazila na problém, a to že odborní pracovníci nemají k dispozici žádnou zpětnou vazbu ani nějaké statistické vyhodnocení efektivity programu zacházení. Je pravdou, a sama jsem to i při zpracování této diplomové práce pocítila, že zjišťování efektivity penitenciárního programu je záležitost značně složitá a s nejasným výsledkem. V praxi se touto důležitou činností zaměřenou

na odborné zacházení s odsouzenými dosud krátkodobě či dlouhodobě v České republice cíleně nezabýval.

V loňském roce byl ukončen výzkum u vzorku odsouzených, zařazených do standardizovaného programu Zastav se, Zamysli se a Změň se, prováděný Institutem pro kriminologii a sociální prevenci. Výsledek efektivity tohoto programu nedopadl dobře. Bylo zjištěno, že u 10,6 % osob absolvujících resocializační program 3Z došlo zhruba po půl roce po jejich propuštění k recidivě trestné činnosti. U osob, které program neabsolvovaly se jednalo o recidivu u 6,5% jejich respondentů. K menší recidivě tak paradoxně došlo ve skupině, která resocializačním programem neprošla. Výzkum tak nepotvrdil, že samo absolvování resocializačního programu 3Z bude mít za následek menší recidivu po propuštění. Zpracovatelé výzkumu přiznávají, že výsledek mohl být ovlivněn poměrně krátkou dobou, která uběhla od jejich propuštění (většina zařazených v programu ještě nebyla propuštěna na svobodu). Další vadou mohla být nevhodná skladba respondentů z hlediska jejich motivace (účast v programu mohla být často jen účelová) i další faktory, jako např. připravenost, resp. nepřipravenost sociálního zázemí po propuštění či finanční závazky. Do značné míry závisí úspěch programu 3Z na samotných odsouzených, zda budou schopni se začlenit do společnosti bez dalšího porušování zákona (Biedermanová, Petras, 2011, s. 78-80)

Jak je zde uvedeno, a v této práci to bylo také nejednou zmíněno, že úspěch závisí především na osobnosti odsouzeného, na jeho motivaci, co chce sám pro sebe udělat, co si chce do občanského života odnést, atd.

Perspektivou úspěšnějšího zacházení by mohla být diferenciaci odsouzených na motivované a nemotivované. Dle názoru jedné dotazované speciální pedagožky právě tato diferencovanost úspěchu programu zacházení chybí. U motivovaných, kteří chtějí na sobě pracovat, by bylo vhodné zvýšit psychoterapeutické působení, aby získali na sebe náhled. U nemotivovaných se zaměřit více na vzdělávací aktivity, protože dle jejího názoru je u nich pedagogické a psychologické působení ztrátové.

Další perspektivu lze také vidět v propracovanější diferenciaci odsouzených na základě kvalitní diagnostiky a plošného zavedení standardizovaných programů zacházení, jež se v některých věznicích již používají. I ty mohou za určitých okolností významněji přispět ke snižování opakované trestné činnosti.

Závěrem lze říci, že individuálnímu posuzování odsouzených, včetně diagnostiky osobnosti odsouzeného, jeho potřeb, deficitů, nebezpečnosti atd. by mohlo přinést co nejlepšího zacílení programu zacházení tak, aby proces resocializace byl efektivnější.

K tomu je ale ještě potřeba dokázat změnit myšlení odsouzených i faktické podmínky pro jejich život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Pak se možná nebudou snahy o nápravu odsouzených mít účinkem.

Resumé

Diplomová práce nazvaná „Možnosti resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím programů zacházení“ zprostředkovává pohled na uplatňování programů zacházení a jejich účinku na resocializaci očima odborných pracovníků Vazební věznice Praha – Pankrác a Vazební věznice Praha – Ruzyně. Obsahuje část teoretickou a praktickou.

V teoretické části jsem se zaměřila na počátky vězeňství, historický vývoj vězeňství na našem území, definování odborných pojmů, právní úpravu Vězeňské služby ČR, na problematiku programu zacházení a jejích aktivit., seznámení s Vazebními věznicemi Praha – Pankrác a Praha - Ruzyně – v obecné i konkrétní rovině. Teoretickou část uzavírá seznámení se s Vazebními věznicemi Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně.

Empirická část obsahuje metodologii, zdůvodnění postupu kvalitativního výzkumu, informace o sběru dat a respondentech. Dále obsahuje vytyčení hypotéz, sběr dat průzkumu, teoretické srovnání názorů odborných pracovníků Vazebních věznic Praha - Pankrác a Praha – Ruzyně, analýzu a ověření hypotéz.

Cílem empirické části této diplomové práce bylo popsat a vysvětlit zkušenosti odborných pracovníků s uplatňovanými programy zacházení. Zjistit, jak nahlízejí na možnosti a meze programu zacházení a v neposlední řadě jaké mají zkušenosti s jejich úspěšností při resocializaci odsouzených. Úkolem bylo též zjistit, jestli za nejdůležitější pro resocializaci považují aktivity pracovní nebo aktivity vzdělávací.

Na základě výsledku šetření jsem potvrdil nebo vyvrátil správnost stanovených hypotéz

Anotace

Název diplomové práce: Možnosti resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím programů zacházení.

Diplomová práce se věnuje možnostem a mezím programu zacházení, uplatňovaných ve Vazebních věznicích Praha - Pankrác a Praha - Ruzyně. Základním tématem této práce je výzkumná otázka, která zní: „*Jsou používané programy zacházení dostačující, splňují svůj účel v resocializaci odsouzených a jsou pro resocializaci nejdůležitější aktivity pracovní nebo vzdělávací?*” Otázky jsou kladeny odborným pracovníkům obou věznic.

Práce je rozdělena do dvou celků.

První z nich tvoří teoretická část. Její úvodní kapitola je zaměřena na počátky vězeňství ve světě, historický vývoj vězeňství na našem území, na definování odborných pojmů, na právní úpravu Vězeňské služby ČR, na problematiku programu zacházení a jejích aktivit, seznámení s Vazebními věznicemi Praha – Pankrác a Praha - Ruzyně – v obecné i konkrétní rovině. Teoretickou část uzavírá seznámení se s Vazebními věznicemi Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně.

Druhá část je empirická. Obsahuje metodologii a odůvodnění postupů kvalitativního výzkumu, informace o sběru dat a o respondentech. Dále obsahuje vytyčení hypotéz, hlavní výzkum, teoretické srovnání názorů odborných pracovníků Vazebních věznic Praha - Pankrác a Praha – Ruzyně, analýzu a ověření hypotéz.

Klíčová slova

program zacházení, resocializace, odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, vazební věznice, věznice, terapie.

Annotation

Title of diploma work: The possibilities of re-socialization of the condemned in duration of sentence through the programs of treating

The diploma work pays attention to the possibilities and limits of the programs of treating, which are applied in prisons Prague – Pankrác and Prague – Ruzyně. The basic theme of this work is the research question: *“Are the programs of treating, which are applied, sufficient? Do they serve the purpose in re-socialization of the condemned? Are the manual activities of bigger importance than the educational activities in the process of re-socialization?”* The employees of both prisons have been asked these questions.

The work is divided into two parts.

The first part is the theoretical part. Its introduction chapter is focused on the beginnings of prison system in the world, the history of prison system in our country, on defining the terms, on legal aspects of Prison Service of the Czech Republic, on issues related to the program of treating and its activities, on introduction of the prisons Prague – Pankrác and Prague – Ruzyně, both on general and concrete levels. The end of the theoretical part is represented by essential information on prisons Prague – Pankrác and Prague – Ruzyně.

The second part is empirical. It contains methodology and justification of proceedings of quality research, information on data gathering and on respondents. Furthermore, it contains hypothesis delineation, the main research, theoretical comparison of opinions of the specialists of prisons Prague – Pankrác and Prague – Ruzyně, and the analysis and hypothesis verification.

Key words

Treatment Program, re-socialization, convict, execution imprisonment, remand prison, prison, therapy.

Literatura a prameny

Legislativa

Zákon č. 555/1992 Sb., zákon o vězeňské službě ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 293/1993 Sb., zákon o výkonu vazby ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Sbírka zákonů ČR, 1999, částka 110

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. Sbírka zákonů ČR, 1999, částka 110

Vnitřní řád Vazební věznice Praha – Pankrác. č.j.: 15/337/2004-GŘ/333, pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody

Vnitřní řád Vazební věznice Praha – Ruzyně. č.j. nečitelné, pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody

Metodický list č. 6/2007 GŘ VS ČR, kterým se stanoví náležitosti programů zacházení a pravidla zpracovávání jejich evidence a dokumentace

Publikace

BIEDERMANOVÁ, Eva, PETRAS, Michal. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 98 s. ISBN 978-80-7338-115-8

CZAPÓW, Czeslaw, JEDLEWSKI, Stanislav. *Resocializační pedagogika*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 415 s. ISBN neuvedeno

ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. 2. vyd. Tišnov: SURSUM, 1996, ISBN 80-857 99-03-0

ČEPELÁK, Jiří . *Penitenciární psychologie*. Praha : Výzkum. ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1973, ISBN (Brož.)

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, MAKARIUSOVÁ, Vlasta. *Sociální ochrana*. 2. uprav. vyd. Praha: PA ČR, 1996, 157 s. ISBN 80-85981-36-X

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, MAKARIUSOVÁ, Vlasta. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Most: Sociálně-právní institut, 1997, 114 s. ISBN neuvedeno

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, SEDLÁČEK, Vojtěch. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: PA ČR, 2002, 150 s. ISBN 80-7251-104-1

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha: PA ČR, 2005, 88 s. ISBN 80-7251-207-2

FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006, 183 s. ISBN 80-7044-772-9

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000, 427 s. ISBN 80-86019-96-9

GAVORA, Peter. *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007, 229 s. ISBN: 978-80-223-2317-8

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, ISBN 80-86708-05-5

- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006, 183 s. ISBN 80-86708-30-6
- HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Budka, 1993, ISBN 80-90 15 49-0-5
- HAVLÍK, Roman. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-635-7
- HRUBEŠ, Josef, HRUBEŠOVÁ, Eva. *Pražské domy vyprávějí ...VII*. 1. vyd. Praha: Academia, 2001, 276 s. ISBN 80-200-0922-1
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN: 80-7367-040-2
- JŮZL, Miloslav. Penitenciární pedagogika. In *Učební texty*. Sborník učebních textů pro IV VS ČR. Brno: IV VA ČR, 1994, s. 25-34. ISBN neuvedeno
- KARABEC, Zdeněk, et. al. *Criminal Justice System in the Czech Republic*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, ISBN 978-80-7338-111-0
- KOHOUTEK, Rudolf. *Terminologický slovník pro sociální pedagogy*. Brno: IMS, 2007
- KOVÁČOVÁ, Lucie. *Programy zacházení s odsouzenými muži ve Vazební věznici Praha – Pankrác*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta University Hradec Králové, 2007. 117 s. Diplomová práce
- KOŽEŠNÍK, Jaroslav et al. *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. Praha:Academia, 1980
- KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. 1. vyd. Hradec králové: Gaudeamus, 1998, 165 s. ISBN 80-7041-841-9
- KRAUS, Blahoslav. POLÁČKOVÁ, Věra, et al. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001, 200 s. ISBN 80-7315-004-2
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha:Portál, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3
- KÝR, Aleš, TOMÁŠEK, Václav. *Památník Pankrác*. 1. vyd. Praha: GŘ VS ČR, 1999, 83 s. ISBN neuvedeno

MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 2. aktual. vyd. Praha: Portál, 2003, 344 s. ISBN 80-7178-771-X

MEZNÍK, Jiří, KALVODOVÁ, Věra a KUČHTA, Josef. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 74 s. ISBN 80-210-1248-X

MOTEJL, Otakar, et al. *Vězeňství, Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Praha : Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, ISBN 978-80-7357-606-6,

NEDOROST, Libor. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 184 s. ISBN 80-210-114-9

NETÍK, Karel, et al. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*. 2. vyd. Praha: GŘ VS ČR, 1998, 61 s. ISBN neuvedeno

PALÁN, Zdeněk. *Lidské zdroje Výkladový slovník*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002, 280 s. ISBN 80-200-0950-7

RADVAN, Eduard, VAVŘÍK, Michal. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS, 2009

SOCHŮREK, Jan. *Vybraná témata z forenzní psychologie pro pracovníky vězeňství*. 1. vyd. Brno: IV VS ČR, 2003, 80 s. ISBN neuvedeno

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie II. Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3

SÝKOROVÁ, Helena. *Prameny k dějinám vězeňství*. Praha: Státní ústřední archiv, 1994, 80 s. ISBN 50.00

ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. Praha: Armex, 2007, 148 s. ISBN 978-80-86795-48-5

ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN: 978-80-7367-313-0

VACÍNOVÁ, Marie, LANGOVÁ, Marta, et al. *Kapitoly z psychologie učení a výchovy*. 2. vyd., Praha : UJAK, 2007, ISBN 978-80-86723-42-6

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 448 s. ISBN 80-7178-214-9

UHLÍK, Jan. *F. J. Řezáč - reformátor vězeňství a školství 19. století*. Praha: Vězeňská služba ČR, 1997, 145 s.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno: PdF MU, 2004, 94 s. ISBN 80-210-3532-3

Časopisy

ČEPELÁK, Jiří. *Nástin periodizace dějin vězeňství*. České vězeňství, 1999, roč. 6, č. 2-3, s. 10-102. ISSN neuvedeno

ČESKÉ VĚZNICE. Vězeňská služba České republiky, 2008. ISSN neuvedeno

KADLEC, Petr. *K otázce tvorby a provádění resocializačních programů pro odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody*. České vězeňství, 1995, č. 3, s. 8-9. ISSN neuvedeno

IVANOVIČOVÁ, Michaela. *Zastav se, zamysli se, změň se*. České vězeňství, 2010, č. 4, s. 24-25 . ISSN neuvedeno

JÍLEK, Miroslav. *Trest by neměl být aktem pomsty*. Rozhovor s generální ředitelkou VS ČR Kamilou Meclovou. České vězeňství, 2004, č. 1, s. 8-11 . ISSN neuvedeno

JIŘIČKA, Václav. *S kým zacházet a jak*. České vězeňství, 2011, č. 2, s. 14-16. ISSN neuvedeno

KADLEC, Petr. *K otázce tvorby a provádění resocializačních programů pro odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody*. České vězeňství, 1995, č. 3, s. 8-9. ISSN neuvedeno

KUŠNÍROVÁ, Hana. *Vina a smysl života odsouzených žen*. České vězeňství, 2011, č. 4, s. 18-19. ISSN neuvedeno

PRUNEROVÁ, Markéta, BLANDA, Robert. *Jaká bude budoucnost Českého vězeňství?* České vězeňství, 2011, č. 1, s. 15. ISSN neuvedeno

PRUNEROVÁ, Markéta. *Šokovalo mě, když jsem zjistil jak je vězeňská služba podfinancovaná*. České vězeňství, 2011, č. 2, s. 2-3. ISSN neuvedeno

REDAKCE VS ČR. *Co zmůžou programy zacházení*. České vězeňství, 2011, č. 2, s. 12-13. ISSN neuvedeno

UHLÍK, Jan. *Exkurz do historie českého vězeňství*. České vězeňství, 1995, s. 4 –5. ISSN neuvedeno

Další zdroje

Náplň práce odborných pracovníků Vazební věznice Praha – Pankrác. Nepublikováno.

Vnitřní řád Vazební věznice Praha – Ruzyně. Č.j. nečitelné

Rozmístění věznic a vazebních věznic na území ČR. Vězeňská služba ČR. [on-line] [2009-04-29] Dostupné z: http://ad.vscr.cz/news_files/mapa2.jpg

Věznice a vazební věznice ČR. Vězeňská služba ČR. [on-line] [2009-05-10] Dostupné z: <http://www.vscr.cz>

Oddělení výkonu trestu pro odsouzené ženy – Řepy.

Dostupné z <http://www.vscr.cz/client/1/img/shadow>

Historie vězeňství Historie Generální ředitelství Vězeňské služba České republiky.

Dostupné z: <http://www.vscr.cz/>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Mapa rozmístění věznic a vazebních věznic na území ČR

Příloha č. 2: Profilace věznic v České republice

Příloha č. 3: Vývoj recidivy trestné činnosti v letech 1997-2010

Příloha č. 4: Pořadí 10 trestných činů, za které jsou recidivisté nejčastěji stíháni

Příloha č. 5: Průměrné stavy ve Vazební věznici Praha – Pankrác v roce 2011

Příloha č. 6: Průměrné stavy ve Vazební věznici Praha – Ruzyně v roce 2011

Příloha č. 7: Schéma rozhovoru pro odborné pracovníky věznic Vazebních věznic Praha- Pankrác a Praha - Ruzyně

Přílohy :

Příloha č. 1: Rozmístění věznic a vazebních věznic na území ČR¹

¹ Zdroj: *Rozmístění věznic a vazebních věznic na území ČR.* Vězeňská služba ČR. [on-line] [2009-04-29]

Dostupné z: http://ad.vscr.cz/news_files/mapa2.jpg

Příloha č. 2: Profilace věznic v České republice²

Nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 1/1994 Sb. ve znění pozdějších předpisů, kterým se vydává organizační řád Vězeňské služby ČR, bylo v České republice určeno 35 věznic, v nichž se v současnosti vykonává vazba nebo trest odnětí svobody. U následně uvedených věznic došlo současně ke stanovení druhu věznic, určení typu věznice pro výkon trestu odnětí svobody a také ke zřízení oddělení různých základních typů v rámci jedné věznice.

1. Bělušice – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby
- oddělení s dozorem
- oddělení s ostrahou

2. Brno – vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

3. Břeclav – věznice s dohledem a s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby (pouze pro okres Břeclav)
- oddělení s dohledem
- oddělení s ostrahou

4. České Budějovice – vazební věznice

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

² Zdroj: *Věznice a vazební věznice ČR.* Vězeňská služba ČR. [on-line] [2009-05-10]

Dostupné z: <http://www.vscr.cz>

5. Drahonice – pobočka věznice Oráčov

- oddělení s dohledem
- oddělení s dozorem

6. Heřmanice – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby
- oddělení s dozorem
- oddělení s ostrahou

7. Horní Slavkov – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby
- oddělení s ostrahou

8. Hradec Králové – vazební věznice

- v objektu Hradec Králové – oddělení s dozorem
- oddělení s ostrahou
- v objektu Pouchov – oddělení s dohledem
- oddělení s dozorem

9. Jiřice – věznice s dozorem

- oddělení s dohledem
- oddělení s dozorem

10. Karviná – vazební věznice – pobočka vazební věznice Ostrava

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

11. Kuřim – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby
- oddělení s dozorem
- oddělení s ostrahou
- oddělení specializované pro výkon trestu sexuální deviantů

12. Kynšperk nad Ohří – věznice s ostrahou

- oddělení s dozorem
- oddělení s ostrahou

13. Liberec – vazební věznice

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

14. Litoměřice – vazební věznice

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

15. Mírov – věznice se zvýšenou ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby
- oddělení s ostrahou
- oddělení se zvýšenou ostrahou
- oddělení pro výkon doživotního trestu odnětí svobody

16. Nové Sedlo – věznice s ostrahou

- oddělení s dozorem
- oddělení s ostrahou

17. Odolov – věznice s dozorem

- oddělení s dohledem

- oddělení s dozorem

18. Olomouc – vazební věznice

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

19. Opava – věznice s ostrahou a ústav pro výkon zabezpečovací detence

v objektu na Olomoucké ulici – zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby

- oddělení s dohledem pro výkon trestu žen

- oddělení s dozorem pro výkon trestu žen

- oddělení s ostrahou pro výkon trestu žen (do tohoto objektu nejsou umíst'ovány odsouzené cizinky)

v objektu na Krnovské ulici – oddělení s dohledem pro výkon trestu mladistvých

- oddělení s dozorem pro výkon trestu mladistvých

- oddělení s ostrahou pro výkon trestu mladistvých

- oddělení s dohledem pro výkon trestu mužů

- oddělení s dozorem pro výkon trestu mužů

20. Oráčov – věznice s ostrahou

- oddělení s dozorem

- oddělení s ostrahou

21. Ostrava – vazební věznice

- samostatné oddělení s dozorem pro výkon trestu mužů

- samostatné oddělení s dozorem pro výkon trestu žen

22. Ostrov nad Ohří – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby
- oddělení s dozorem
- oddělení s ostrahou
- samostatné oddělení pro odsouzené se změněnou pracovní schopností, odsouzené v důchodovém věku a invalidní odsouzené

23. Pardubice – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby
- oddělení s dohledem pro výkon trestu žen
- oddělení s dozorem pro výkon trestu žen
- oddělení s ostrahou pro výkon trestu žen
- oddělení se zvýšenou ostrahou pro výkon trestu žen
- oddělení s dozorem pro výkon trestu mužů
- oddělení s ostrahou pro výkon trestu mužů

24. Plzeň – věznice se zvýšenou ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby
- oddělení s dozorem
- oddělení s ostrahou
- oddělení se zvýšenou ostrahou
- oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených toxikomanů
- oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených psychopatů

25. Praha - Pankrác – vazební věznice

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

- samostatné oddělení pro výkon trestu s ostrahou

26. Praha - Ruzyně – vazební věznice

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

27. Příbram – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby

- oddělení s dozorem

- oddělení s ostrahou

28. Rýnovice – věznice se zvýšenou ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby

- oddělení s dozorem

- oddělení s ostrahou

- oddělení se zvýšenou ostrahou

29. Stráž pod Ralskem – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby

- oddělení s dozorem

- oddělení s ostrahou

30. Světlá nad Sázavou – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby

- oddělení s dozorem pro výkon trestu žen

- specializované oddělení s ostrahou pro výkon trestu žen

- specializované oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí ve věznici

s dohledem, dozorem, ostrahou

- specializované oddělení pro výkon trestu trvale pracovně nezařaditelných

odsouzených žen ve věznici s dozorem a ostrahou

- specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených mladistvých

- specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených žen s poruchou duševní

a poruchou chování ve věznici s dozorem a ostrahou

31. Teplice – věznice se zvýšenou ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby

- oddělení s ostrahou

- oddělení se zvýšenou ostrahou

32. Valdice – věznice se zvýšenou ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby

- oddělení s ostrahou

- oddělení se zvýšenou ostrahou

33. Vinařice – věznice s ostrahou

- zvláštní oddělení věznice pro výkon vazby

- oddělení s dozorem

- oddělení s ostrahou

34. Všehrady – věznice pro mladistvé

- oddělení s dohledem pro výkon trestu mladistvých

- oddělení s dozorem pro výkon trestu mladistvých

- oddělení s ostrahou pro výkon trestu mladistvých
- oddělení s dohledem pro výkon trestu mužů
- oddělení s dozorem pro výkon trestu mužů

35. Znojmo – vazební věznice

- samostatné oddělení pro výkon trestu s dozorem

Příloha č. 3: Vývoj recidivy trestné činnosti v letech 1997-2010

Podíl recidivistů na stíhaných osobách v ČR v letech 1997 - 2010
(ze statistických dat Policie ČR)

Rok	1997	1998	1999	2000	2001
Celkem stíháno osob	118 395	129 271	127 887	130 234	127 856
Z toho recidivistů	33 732	37 095	36 096	38 664	40 736
tj. %	28,5	28,7	28,2	29,7	31,9

Rok	2002	2003	2004	2005	2006
Celkem stíháno osob	123 964	121 393	121 531	121 511	122 753
Z toho recidivistů	48 764	51 838	54 880	55 856	56 661
tj. %	39,3	42,7	45,1	45,9	46,2

Rok	2007	2008	2009	2010
Celkem stíháno osob	127 718	122 053	123 235	112 497
Z toho recidivistů	56 773	53 321	56 594	53 405
tj. %	44,45	43,68	45,92	47,47

Pozn.: Nejvyšší hodnoty jsou zvýrazněny.

Příloha č. 4: Pořadí 10 trestných činů, za které jsou recidivisté nejčastěji stíháni

Pořadí 10 trestných činů, za které jsou recidivisté nejčastěji stíháni

Druhy tr.činnosti	2007 – počty osob	2008 – počty osob	2009 – počty osob
Krádeže	12 931	12 479	12 827
Zanedb. pov. výživy	5 528	5 224	6 042
Krádeže vloupáním	4 254	4 179	4 583
Maření výk.úř.rozh.	3 168	2 727	3 719
Ohrož.pod vlivem návyk.l.,opilství	2 508	2 794	3 288
Podvody	7 223	4 777	4 150
Doprav.nehody siln.	1 424	1 482	1 543
Úmysl.ubl.na zdr.	1 672	1 547	1 441
Loupeže	855	963	1 141
Výtržnictví	1 097	1 029	1 094

Pozn.: Velmi vysoký počet i podíl recidivistů je každoročně vykazován v policejní statistice v položce **ostatní trestná činnost** zahrnuté ve skupině trestných činů označených jako

Příloha č. 5: Vazební věznice Praha Pankrác - průměrné stavy odsouzených v roce 2011.

2011	průměrné stavy
leden	1047,8
únor	1054,4
březen	1037,8
duben	1032,5
květen	1030,3
červen	1029,6
červenec	995,2
srpen	1021,4
září	1063,2
říjen	1070,8
listopad	1117,9
prosinec	1118,3

Příloha č. 6: Vazební věznice Praha Ruzyně - průměrné stavy odsouzených v roce 2011.

2011	průměrný stav
leden	718,1
únor	748,9
březen	751,9
duben	780,2
květen	812,8
červen	796,8
červenec	789,1
srpen	780,8
září	778,2
říjen	777,8
listopad	779,6
prosinec	768,5

Příloha č. 7: Schéma rozhovoru pro odborné pracovníky Vazebních věznic Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně

Jak vnímají odborní pracovníci Vazebních věznic Praha – Pankrác a Praha – Ruzyně možnosti a meze programu zacházení realizovaných v jejich věznicích?

Oblast pracovních aktivit - P

Otázky:

ad. 1 - Jaké jsou možnosti a meze pracovního programu ve vaší věznicí?

ad. 2 - Je ze strany odsouzených o tuto aktivitu zájem, a jaké skupiny odsouzených o tuto aktivitu projevují stabilně největší zájem?

ad. 3 - Lze konstatovat, že větší zájem projevují odsouzení, kteří před nástupem do výkonu trestu pracovali?

ad. 4 - Je současná nabídka pracovního uplatnění dostačující, eventuelně proč není?

ad. 5 - Jak se tento program odráží na úspěšnosti či neúspěšnosti resocializace, potažmo na recidivě, a to i s ohledem na ostatní programy zacházení?

Oblast vzdělávacích aktivit - V

Otázky:

ad. 1 - Jaké jsou možnosti a meze vzdělávacích aktivit ve vaší věznicí?

ad. 2 - O jaké vzdělávací aktivity je ze strany odsouzených největší zájem a je zájem o konkrétní aktivitu ovlivněn dosavadním vzděláním?

ad. 3 - Uspokojuje odsouzené současná nabídka vzdělávacích příležitostí nebo požadují zařazení dalších aktivit?

ad. 4 - Jaký je zájem o vzdělání učňovské, středoškolské a vysokoškolské?

ad. 5 - Lze určit, do jaké míry se vzdělávací aktivity podílí na úspěšnosti nebo neúspěšnosti resocializace, potažmo recidivě, a to i s ohledem na ostatní aktivity programu zacházení?

Oblast zájmových aktivit - Z

Otázky:

ad. 1 - Jaké jsou možnosti a meze zájmových aktivit ve vaší věznici?

ad. 2 - O jaké zájmové aktivity je ze strany odsouzených největší a naopak nejmenší zájem?

ad. 3 - Vyskytují se i odsouzení, kteří tuto aktivitu odmítají?

ad. 4 - Uspokojuje odsouzené současná nabídka zájmových aktivit, nebo požadují zařazení dalších reálných aktivit?

ad. 5 - Můžete zhodnotit jejich přínos pro resocializaci?

Oblast vnějších vztahů - E

Otázky :

ad. 1 - Jaké jsou možnosti a meze extramurálních aktivit ve vaší věznici?

ad. 2 - Považujete dosavadní předpisy upravující tuto oblast za vyhovující, nebo shledáváte některé konkrétní nedostatky? Eventuelně co byste změnil a proč?

ad. 3 - Můžete zhodnotit význam těchto aktivit pro samotného odsouzeného v kontrastu zájmu ochrany společnosti, vezmeme-li v úvahu, že se v rámci těchto aktivit dostávají odsouzení za brány věznice?

ad. 4 - Lze určit do jaké míry se extramurální aktivity podílí na úspěšnosti či neúspěšnosti resocializace, potažmo recidivě, a to i s ohledem na ostatní aktivity?

Oblast speciálně výchovných aktivit - S

Otázky:

ad. 1 - Jaké jsou možnosti a meze speciálně výchovných aktivit ve vaší věznici?

ad. 2 - Je ze strany odsouzených o tyto aktivity zájem a jak odsouzení přijímají nařízené aktivity tohoto programu, např. AT poradnu?

ad. 3 - Přikláníte se spíše k individuální nebo skupinové terapii a proč?

ad. 4 - Lze určit do jaké míry se speciálně výchovné aktivity podílí na úspěšnosti či neúspěšnosti resocializace, potažmo recidivě, a to i s ohledem na ostatní aktivity?

Postoje respondentů - R

Otázky:

A) Jaký máte celkový názor na úspěšnost programu zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody a co větší úspěšnosti dosud chybí?

B) U jakých skupin odsouzených lze očekávat největší úspěšnost při jejich resocializaci?

C) Můžete ze své praxe charakterizovat skupinu odsouzených, u kterých je šance dosažení resocializace mizivá či přímo nemožná?